

**TÜGÖLBAY SIDIKBKOV'UN “ÖMÜR TAMIRI”
ADLI UZUN HİKÂYESİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE
AKTARIMI VE DİL İNCELEMESİ**

Emine SEVİM

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Mayramgül DİYKANBAY

2021

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Emine SEVİM
ORCID 0000 0002 8283 6738

**TÜGÖLBAY SIDIKBKOV’UN “ÖMÜR TAMIRI” ADLI UZUN
HİKÂYESİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI VE DİL İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

ERZURUM-2021

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Tüğölbay Sıdıkbekov'un "Ömür Tamırı" Adlı Uzun Hikâyesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Dil İncelemesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

[Tarih- İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Emine SEVİM
[Signature]

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY danışmanlığında Emine SEVİM tarafından hazırlanan “Tügölbay Sıdıkbekov’un “Ömür Tamırı” Adlı Uzun Hikâyesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Dil İncelemesi” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 13.01.2022

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı

(Ad-Soyad-Unvan) *Mayramgül DIYKANBAY-Doç. Dr.*
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi

(Ad-Soyad-Unvan) *Mayrambek OROZBAEV-Doç.Dr.*
Ardahan Üniversitesi

Jüri Üyesi

(Ad-Soyad-Unvan) *Sinan DİNÇ-Dr. Öğr. Üyesi*
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi

(Ad-Soyad-Unvan) *Nursan ILDIRI-Dr. Öğr. Üyesi*
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi

(Ad-Soyad-Unvan) *Nurgul Moldalieva OROZBAEV*
Ardahan Üniversitesi

(Kabul)
(Kabul)
(Kabul)

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Osman MERT
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR VE İŞARETLER DİZİNİ.....	X
KIRGIZ TÜRKÇESİ ALFABESİ.....	XI
ÖN SÖZ.....	XII
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI.....	1
2. TEZİN ARAŞTIRILMASINDA KULLANILAN YÖNTEM.....	1
3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	1
I. KIRGIZ TÜRKÇESİ	2
1. KIRGIZ TÜRKÇESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	2
1. Eski Kırgızca Dönemi	2
2. Orta Kırgızca Dönemi	3
3. Yeni Kırgızca Dönemi.....	3
2. KIRGIZ TÜRKÇESİNİN DİYALEKTLERİ	4
II. TUGÖLBAY SIDIKBEKOV'UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ.....	6
1. HAYATI.....	6
2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	7
3. ESERLERİ	8
3.1. Hikâyeleri	8
3.1.1. Coşbay	8
3.1.2. Abısındar (Etiler)	8
3.1.3. Ala Toodon Altoo (Ala Dağın Altılısı).....	9
3.1.4. Paydaga Çeçilgen Çatak (Olumlu Sonuçlanan Tartışma).....	9
3.1.5. Soguş Kündöründö (Savaş Günlerinde)	9
3.2. Uzun Hikâyeleri	9
3.2.1. Ömür Tamırı (Hayat Kaynağı)	9
3.3. Romanları	11
3.3.1. Keñ- Suu (Ken-Su)- Too Arasında (Taşrada).....	11
3.3.2. Bizdın Zamandın Kişileri (Bizim Zamanın Kişileri)	12

3.3.3. Too Baldarı (Kırsalın Çocukları).....	12
3.3.4. Temir (Demir).....	12
3.3.5. Batıyna.....	13
3.3.6. Col (Yol).....	13
3.3.7. Sır Açuu (Sır Açmak).....	13
3.3.8. Kurbular (Arkadaşlar).....	14
3.3.9. Kök Asaba (Gök Tuğ).....	14
3.4. Diğer Eserleri	14
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
DİL İNCELEMESİ.....	16
1.1. SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ.....	16
1.1.1. Ünlüler.....	16
1.1.1.1. Normal Ünlüler.....	16
1.1.1.2. Uzun Ünlüler.....	20
1.1.2. Ünsüzler.....	22
1.1.2.1. /b/ ünsüzü.....	22
1.1.2.2. /c/ ünsüzü.....	22
1.1.2.3. /ç/ ünsüzü.....	23
1.1.2.4. /d/ ünsüzü.....	23
1.1.2.5. /f/ ünsüzü.....	23
1.1.2.6. /g/ ünsüzü.....	24
1.1.2.7. /h/ ünsüzü.....	24
1.1.2.8. /j/ ünsüzü.....	25
1.1.2.9. /k/ ünsüzü.....	25
1.1.2.10. /l/ ünsüzü.....	25
1.1.2.11. /m/ ünsüzü.....	26
1.1.2.12. /n/ ünsüzü.....	26
1.1.2.13. /ñ/ ünsüzü.....	26
1.1.2.14. /p/ ünsüzü.....	27
1.1.2.15. /r/ ünsüzü.....	27
1.1.2.16. /s/ ünsüzü.....	27
1.1.2.17. /ş/ ünsüzü.....	28

1.1.2.18. /t/ ünsüzü.....	28
1.1.2.19. /v/ ünsüzü.....	29
1.1.2.20. /y/ ünsüzü.....	29
1.1.2.21. /z/ ünsüzü.....	30
1.1.3.Ses Olayları	30
1.1.3.1. Ünlülerdeki Ses Değişimleri	30
1.1.3.1.1. e > a değişimi	30
1.1.3.1.2. a > e değişimi	31
1.1.3.1.3. i > ı değişimi	31
1.1.3.1.4. e < ö değişimi.....	31
1.1.3.1.5. i > ü değişimi.....	32
1.1.3.1.6. a > ö değişimi.....	32
1.1.3.1.7. ü > u değişimi.....	32
1.1.3.1.8. i > e değişimi.....	32
1.1.3.1.9. e > i değişimi.....	32
1.1.3.1.10. u > ı değişimi.....	32
1.1.3.1.11. a > o değişimi.....	32
1.1.3.1.12. ö > ü değişimi.....	32
1.1.3.1.13. o > u değişimi.....	33
1.1.3.1.14. u > a değişimi.....	33
1.1.3.1.15. i > u değişimi.....	33
1.1.3.1.16. ü > i değişimi.....	33
1.1.3.2. Ünlü Uyumları	33
1.1.3.3. Ünlü Düşmesi	34
1.1.3.4. Ünlü Türemesi	35
1.1.3.5. Ünlü Yuvarlaklaşması.....	35
1.1.3.6. Ünsüzlerdeki Ses Değişimleri	36
1.1.3.6.1. y > c değişimi	36
1.1.3.6.2. f > p değişimi	36
1.1.3.6.3. b > m değişimi.....	36
1.1.3.6.4. b > p değişimi.....	36
1.1.3.6.5. h > k değişimi.....	36

1.1.3.6.6. p > b değişimi.....	37
1.1.3.6.7. ñ > g değişimi.....	37
1.1.3.7. Ünsüzlerdeki Ses Denklikleri	37
1.1.3.7.1. d = t denkliği	37
1.1.3.7.2. g = k denkliği	37
1.1.3.8. Ünsüz Uyumları.....	38
1.1.3.9. Ünsüz Düşmesi	40
1.1.3.10. Ünsüz Türemesi	41
1.1.3.11. Ünsüz Tekleşmesi	41
1.2. ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ.....	41
1.2.1. Yapım Ekleri	41
1.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	41
1.2.1.1.1. +çA/+çO:	41
1.2.1.1.2. +çAk/+çOk:.....	42
1.2.1.1.3. +çI/+çU:	42
1.2.1.1.4. +çIk/+çUk:	42
1.2.1.1.5. +çIl/+çUl:	42
1.2.1.1.6. +dAş/+dOş; +lAş/lOş; +tAş/+tOş:.....	42
1.2.1.1.7. +dIk/+dUk; +lIk/+lUk; +tIk/+tUk:	43
1.2.1.1.8. +dUU, +lUU, +tUU:	43
1.2.1.1.9. +GI/+GU:	44
1.2.1.1.10. +gIl/+gUl:.....	44
1.2.1.1.11. +gUlt/+gUlt:	44
1.2.1.1.12. +ke:.....	44
1.2.1.1.13. +ker:	44
1.2.1.1.14. +man:	45
1.2.1.1.15. +(I)nçI/+(U)nçU:.....	45
1.2.1.1.16. +OO:.....	45
1.2.1.1.17. +(I)rAAk/+(U)rOOk:	45
1.2.1.1.18. +sIz/+sUz:	46
1.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	46
1.2.1.2.1. +dA-/+dO-; +lA-/+ lO-; +tA-/+tO-:.....	46

1.2.1.2.2. +dAn-/ +dOn-; +lAn-/ +lOn-; +tAn-/ +tOn-:	46
1.2.1.2.3. +dAş-/ +dOş-; +lAş-/ +lOş; +tAş-/ +tOş-:	47
1.2.1.2.4. +şI -/ +şU-:	47
1.2.1.2.5. +y-; +Ay-/ +Oy-:	47
1.2.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	47
1.2.1.3.1. -(I)ç/-(U)ç:	47
1.2.1.3.2. -çAAk:	47
1.2.1.3.3. -GA/-GO:	47
1.2.1.3.4. -GI/-GU:	48
1.2.1.3.5. -GIç/-GUç:	48
1.2.1.3.6. -(I)k/-(U)k:	48
1.2.1.3.7. -(I)m/-(U)m:	48
1.2.1.3.8. -mA/-mO:	48
1.2.1.3.9. -mİş/-mUş:	49
1.2.1.3.10. -(I)n/-(U)n:	49
1.2.1.3.11. -OOç(U)/-UUç(U):	49
1.2.1.3.12. -(I)ş/-(U)ş:	49
1.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	49
1.2.1.4.1. -AlA-:	49
1.2.1.4.2. -BA-/ -BO-:	49
1.2.1.4.3. -Dİr-/ -DUr-:	50
1.2.1.4.4. -Gİz-/ -GUz-:	50
1.2.1.4.5. -(I)l-/ -(U)l-:	50
1.2.1.4.6. -(I)n-/ -(U)n-:	50
1.2.1.4.7. -(I)r-/ -(U)r-:	51
1.2.1.4.8. -sOt-:	51
1.2.1.4.9. -(I)t-/ -(U)t-:	51
1.2.1.4.10. -(I)z-/ -(U)z-:	51
1.2.2. İsim Çekim Ekleri	51
1.2.2.1. Çokluk Ekleri	51
1.2.2.2. İyelik Ekleri	52
1.2.2.3. Hâl Ekleri	52

1.2.2.3.1. Yalın Hâl	52
1.2.2.3.2. İlgi Hâli	52
1.2.2.3.3. Yükleme Hâli	53
1.2.2.3.4. Yönelme Hâli	53
1.2.2.3.5. Bulunma Hâli	54
1.2.2.3.6. Çıkma Hâli	54
1.2.2.3.7. Eşitlik Hâli	54
1.2.2.3.8. Vasıta Hâli.....	55
1.2.2.3.9. Yön Gösterme Hâli	55
1.2.2.4. İsimlerde Soru.....	56
1.2.2.5. Aitlik Eki.....	56
1.2.3. Sıfatlar	56
1.2.3.1. Niteleme Sıfatları.....	56
1.2.3.2. Belirtme Sıfatları.....	57
1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları	57
1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları.....	58
1.2.3.3. Belirsizlik Sıfatları.....	58
1.2.4. Zamirler	59
1.2.4.1. Şahıs Zamirleri.....	59
1.2.4.2. İşaret Zamirleri	60
1.2.4.3. Belirsizlik Zamirleri.....	61
1.2.4.4. Dönüşlülük Zamiri.....	61
1.2.5. Zarflar	62
1.2.5.1. Yer-Yön Zarfları	62
1.2.5.2. Zaman Zarfları	63
1.2.5.3. Tarz Zarfları.....	63
1.2.5.4. Miktar Zarfları	64
1.2.6. Fiiller ve Fiil Çekimi	64
1.2.6.1. Şahıs Ekleri.....	64
1.2.6.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.....	64
1.2.6.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	65
1.2.6.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri	65

1.2.6.2. Bildirme Kipleri	66
1.2.6.2.1. Geçmiş Zaman	66
1.2.6.2.2. Şimdiki Zaman.....	69
1.2.6.2.3. Gelecek Zaman.....	71
1.2.6.3. Tasarlama Kipleri	72
1.2.6.3.1. Emir Kipi.....	72
1.2.6.3.2. Şart Kipi	72
1.2.6.3.3. İstek Kipi.....	73
1.2.6.3.4. Gereklilik Kipi	73
1.2.6.4. Birleşik Kipler.....	73
1.2.6.4.1. Hikâye Birleşik Zaman	73
1.2.6.4.2. Rivayet Birleşik Zaman	74
1.2.7. Fiilimsiler	75
1.2.7.1. İsim-Fiiller	75
1.2.7.2. Sıfat-Fiiller.....	75
1.2.7.3. Zarf-Fiiller	76
İKİNCİ BÖLÜM.....	77
1. METNİN AKTARIMI.....	77
2.1. HAYAT KAYNAĞI	77
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	163
ÖZ GEÇMİŞ.....	166

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜGÖLBAY SIDIKBEKOV’UN “ÖMÜR TAMIRI” ADLI UZUN
HİKÂYESİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI VE DİL İNCELEMESİ**

Emine SEVİM

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

2021, 165 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY (Danışman)

Jüri: Doç. Dr. Mayrambek OROZOBAYEV

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Sinan DİNÇ

Bu çalışmada Tügölbay Sıdıkbekov’un “Ömür Tamırı” adlı uzun hikâyesinin dil incelemesi yapılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde Kırgız Türkçesinin gelişimi, diyalektleri ile yazarın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde, aktarımı yapılan metinden kelime ve cümle örnekleri verilerek Kırgız Türkçesinin ses ve şekil bilgisi incelenmiştir.

İkinci bölümde, incelediğimiz metnin Türkiye Türkçesine aktarılmış hali verilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında, Kırgız Türkçesinin grameri ve aktarılan metinle ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tügölbay Sıdıkbekov, Ömür Tamırı, Dil İncelemesi, Aktarım.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
TRANSFER OF THE NOVELLA “OMUR TAMIRI” BY TŪGÖLBAY
SIDIKBKOV INTO TURKISH AND ITS LINGUISTIC ANALYSIS

Emine SEVİM

Advisor: Assoc Prof. Mayramgul DIYKANBAY

2021, 165 Page

Jury: Assoc Prof. Mayramgul DIYKANBAY (Advisor)

Jury: Assoc Prof. Mayrambek OROZOBAYEV

Jury: Asst. Prof. Aca. M. Sinan DİNÇ

In this study, the language analysis of Tügölbay Sıdıkbekov’s long story named “Ömür Tamırı” has been made.

In the introduction part of the study, general information about the development of Kyrgyz Turkish, its dialects and the author’s life, art and works are given.

In the first part, the phonetic and morphological knowledge of Kyrgyz Turkish has been examined by giving examples of word and sentences from the transferred text.

In the second part, the text that we examined has been translated into Turkey Turkish.

In the conclusion part of the study, an evaluation has been made about the transferred text and the grammar of Kyrgyz Turkish.

Key Words: Tugolbay Sıdıkbekov, Omur Tamırı, Language Analysis, Transference.

KISALTMALAR VE İŞARETLER DİZİNİ

Ar.	: Arapça
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ed.	: editör
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Rus.	: Rusça
s.	: sayfa
vd.	: ve diğerleri
-	: Fiil kökü veya gövdesi
/	: veya; sayfa – paragraf
//	: Fonem parantezi
+	: İsim kökü veya gövdesi
>	: Bu şekilden gelir
Ø	: İşaret veya ek yok

KIRGIZ TÜRKÇESİ ALFABESİ

KİRİL	LATİN	KİRİL	LATİN
Аа	Aa	Сс	Ss
Бб	Bb	Тт	Tt
Вв	Vv	Уу	Uu
Гг	Gg	Үү	Üü
Дд	Dd	Фф	Ff
Ее	Ee /ye	Хх	Hh
Жж	Cc	Чч	Çç
Зз	Zz	Шш	Şş
Ии	İi	Ыы	Iı
Йй	Yy	Ээ	Ee
Кк	Kk	Ъъ	Kesme İşareti
Лл	Ll	Ьь	İnceltme İşareti
Мм	Mm	Ёё	Yo
Нн	Nn	Щщ	Şç
Њң	Ññ	Цц	Ts
Оо	Oo	Юю	Yu
Өө	Öö	Яя	Ya
Пп	Pp		
Рр	Rr		

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Modern Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahip olan Tügölbay Sıdıkbekov’un “Ömür Tamırı” (Hayat Kaynağı) adlı uzun hikâyesi incelenmiştir.

Çalışma giriş, dil incelemesi ve metnin aktarımı bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kırgız Türkçesinin tarihi gelişiminden ve diyalektlerinden bahsedilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Kırgız edebiyatına eserleriyle katkı sağlayan yazar Sıdıkbekov’un hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü dil incelemesine ayrılmıştır. Bu bölüm ses ve şekil bilgisi özellikleri olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Metinden kelime ve cümle örnekleri verilerek Kırgız Türkçesinin ses ve şekil bilgisi incelenmiştir. Söz konusu örneklerin hangi sayfada geçtiği örneklerin yanına yazılmıştır.

İkinci bölümde metnin Türkiye Türkçesine aktarılmış hali verilmiştir. Bu metin Tügölbay Sıdıkbekov’un “Ömür Tamırı” adlı kitabından alınan ve kitapla aynı adı taşıyan uzun hikâyesidir. Toplam seksen yedi sayfa olan bu uzun hikâye kitabın 131 ila 217. sayfaları arasındadır. Metin aktarılırken sayfa numaraları parantez içinde metnin başında verilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında Kırgız Türkçesinin dil özellikleri, yazar ve aktarılan metinle ilgili ulaşılan sonuçlar bulunmaktadır.

Gerek lisans gerek lisansüstü eğitimimde gerekse tez konumun belirlenmesinde, çalışmamın her aşamasında beni yönlendiren, bilgisini, tecrübesini, yardımlarını benden esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY’a, çalışmamın dil incelemesinde destek olan Dr. Öğr. Üyesi Sinan DİNÇ hocama, sabır ve fedakârlıklarından dolayı aileme ve eşim Mustafa SEVİM’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum/2021

Emine SEVİM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Bu çalışmanın amacı, Çağdaş Kırgız Edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Tügölbay Sıdıkbekov'un "*Ömür Tamırı*" (Hayat Kaynağı) adlı eserini Türkiye Türkçesine aktarıp Türkiye Türkçesine kazandırmak ve bu metni ses ve şekil bilgisi özellikleri bakımından inceleyerek Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya koymaktır.

2. TEZİN ARAŞTIRILMASINDA KULLANILAN YÖNTEM

Çalışmada kitap, sözlük, makale ve tez gibi materyallerden yararlanılmıştır. Bu materyaller tek tek incelenmiş ve çalışmada kullanılacak bölümler tasnif edilmiştir. Kullanılan materyallerden alınan bilgiler incelenen eserden verilen örneklerle desteklenmiştir. Çalışmada en fazla yararlanılan materyaller ise şunlardır:

ERCİLASUN, Ahmet Bican (ed.) (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

DIYKANBAY, Mayramgül (2021). *Kırgız Romanı Başlangıçtan Bağımsızlığa (1917-1990)*. Fenomen Yayınları, Erzurum.

SIDIKBKOV, Tügölbay (1990). *Ömür Tamırı*, Adabiyat Basması, Frunze.

YUDAHİN, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*, (Çev. Abdullah Taymas). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇANKAYA, Selahaddin (2014). *Kırgız Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Bu çalışmada, edebi türlerin hemen hepsinde eserler veren Tügölbay Sıdıkbekov'un "*Ömür Tamırı*" adlı uzun hikâyesi ele alınmıştır. Dil incelemesi bu eser üzerinden yapılmış ve Kırgız Türkçesinin yalnızca ses ve şekil bilgisi incelenmiştir.

I. KIRGIZ TÜRKÇESİ

1. KIRGIZ TÜRKÇESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kırgız Türkçesi Türkçenin Kuzeybatı-Kıpçak grubuna mensuptur. Kırgızistan dışında Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan, Rusya Federasyonu, Doğu Türkistan (Kızılsu'da). Afganistan ve Pakistan'ın kuzeydoğusunda konuşulmaktadır (Özeren 2016: 740).

Kırgız Türkçesi, bugün çoğunluğu Kırgızistan'da yaşayan Kırgız Türklerinin konuştuğu bir lehçe olup Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde yer alır ve Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde en çok Kazak Türkçesine yakındır (Tan 2017: 16).

“Türk dilinin tasnifi meselesi ile ilk uğraşan Kaşgarlı Mahmud'dur. Kaşgarlı Mahmud, “Divanü Lügati't-Türk” isimli eserinde Türkçe'yi doğu ve batı olmak üzere kabaca iki gruba ayırmıştır. Kırgız Türkçesi, bu tasnifte, Peçenek, Kıpçak ve Bulgar lehçeleri ile birlikte Batı grubuna dahil edilmiştir” (Ceritoğlu 1998: 49).

“Kuzeybatı Türkçesi, Kıpçak grubu veya Volga grubu olarak adlandırılır. Bugün de Kuzeybatı Türkçesi olarak adlandırılan bu grupta Türkçenin şu kolları yer almaktadır: Tatar, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Kumuk, Karaçay-Balkar, Nogay, Karay ve Kırgız Türkçeleri” (Tan 2017: 16).

Talat Tekin Kırgız Türkçesinin en çok Altay Türkçesine yakın olduğu görüşündedir (Tekin- Ölmez 2015: 103).

Türk tarihinin bilinen en eski boylarından biri olan Kırgızların konuştuğu Kırgız Türkçesinin tarihi de çok eski dönemlere dayanır. Bolot Murataliyeviç Yunusaliev Kırgız Türkçesinin tarihi gelişim evrelerini 3 gruba ayırmıştır:

1. Eski Kırgızca (IX-X. yüzyıllara kadarki Kırgızca)
2. Orta Dönem Kırgızcası (XV-XVI. yüzyıllara kadarki Kırgızca)
3. Yeni Kırgızca (XVI. yüzyıldan sonraki Kırgızca) (Yunusaliev 2016: 241).

1. Eski Kırgızca Dönemi

“Eski Kırgızcanın yazma eserlerine örnek olarak Yenisey yazıtları gösterilebilir. Bugünkü Kırgızca ile Yenisey boyundaki taşlara yazılmış olan yazılar arasında yaklaşık bin beş yüz yıllık bir süre bulunmaktadır. Aradan oldukça uzun bir tarih geçmesine

rağmen Yenisey Kırgızcası ile çağdaş Kırgızca arasındaki benzerlikler azımsanmayacak kadar çoktur. Örneğin yazıtlardaki fiil köklerinin, zamirlerin, adların, sayı adlarının, niteleme sıfatlarının vb. sözcük türlerinin hemen hepsi çağdaş Kırgızcada saklanmakla birlikte söz konusu sözcükler günlük konuşma dilinin aktif söz varlığını oluşturmakta ve söz yapımında oldukça sık kullanılmaktadır. Ünsüzler ve basit ünlüler açısından bakıldığında ses sisteminin de bugüne kadar değişmeden gelmiş olduğunu görebiliriz. Ünsüzlerin sedalı ve sedasız, sekiz basit ünlünün ise kalın ve ince olarak ayrılması çağdaş Kırgızcanın ses sisteminde de aynı şekildedir. Ünlülerin dudak uyumuna tabi olmaları, ünsüzlerin sedalı ve sedasız olmalarına göre kimi ses değişimlerine uğramaları gibi özellikler bugüne kadar korunmuştur” (Yunusaliyev 2016: 241-242).

Konuşulduğu bölgede Eski Uygur ve Oğuz Türkçesi ile sürekli ilişkide bulunan Kırgız Türkçesinin bu lehçelerle birçok ortak yönü bulunur. Kırgız Türkçesinin bu dönemi 7. ve 9. yüzyıl arasını kapsar (Tan 2017: 16).

2. Orta Kırgızca Dönemi

Kırgız Türkleri göçebe olarak yaşamıştır. Bu dönemde konuşulan dilde halk edebiyatı alanında eserler verilmiştir. Bu yüzden günümüze ulaşan bir belge yoktur. Bu dönem 10. ve 15. yüzyıl arasını kapsar (Tan 2017: 16).

3. Yeni Kırgızca Dönemi

“XIII. yüzyıl ortalarından sonra Kırgız Türkçesine Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlar. XIII. Yüzyıl ortalarından Ekim devrimine kadar ağızlar arası ayrılıklar oluşur. Son dönemde ise, ağızlar arası ayrılıklar azalır. Ortak yazı dili arama çabaları başlar. Kırgız Türkçesi son dönemlerde edebiyat özelliği kazanır. Günümüzde Kırgız Türkçesi toplumun her alanında konuşulmaktadır. Bu dönem 15. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemi kapsar. Kırgız Türkçesi 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle Kırgızistan Cumhuriyetinin resmi dili olmuştur” (Tan 2017: 16).

“XIX. yüzyılın ortasından Ekim İhtilaline kadar (1917) Kırgızların, ana dillerinin ses özelliklerine uygun olmayan Arap alfabesini kullanılarak birçok metin yazdıklarını gösteren materyaller mevcuttur” (Cigitov 2006: 521).

Önce Arap daha sonra Latin alfabesini kullanan Kırgız Türkleri 1940 yılından beri 34 harfli Kiril alfabesini kullanmaktadırlar (Ercilasun 2007: 485).

Bu alfabe ile ilgili önemli özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. 21 ünsüz ve 8 ünlü harf bulunmaktadır.
2. Bir ünsüz ve bir ünlü sesin bir araya gelmesiyle oluşan 4 harf vardır: “E, Ė, Ю, Я”
3. İki ünsüz sesin bir araya gelmesiyle oluşan ve yabancı dillerden geçen kelimelerde bulunan iki harf vardır: “Ц, Ц’”
4. Rusçadan geçen kelimelerde bulunan iki işaret vardır: “Ъ” kesme işareti ve “Ь” inceltme işareti.
5. “Ж” harfi Kırgızca kelimelerde “с” sesini, yabancı dillerden geçen kelimelerde “j” sesini karşılamaktadır.
6. “Э” harfi kelimenin başında kullanılır. Diğer hecelerde “е” olarak yazılır.
7. Kırgız Türkçesinin tipik özelliği olan uzun ünlüler ise “aa, ээ, oo, өө, yy, үү” şeklinde gösterilir.
8. “X” harfi Arapça ve Rusça gibi yabancı dillerden geçen bazı sözcüklerde kullanılır (Çengel 2017: 32-33).

2. KIRGIZ TÜRKÇESİNİN DİYALEKTLERİ

“Her dilin bir tarihi vardır. Dilin tarihi onu kullanan toplumun tarihiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle araştırmalarını yaparken dilbilimciler tarihçilerden, tarihçiler de dil bilimcilerden faydalanırlar. Çünkü dil ve toplum tarihine ait en gizli bilgiler diyalektlerde saklanmıştır. Diyalektler çoğu zaman edebî dilde rastlanmayan, fakat dil için önemli olan olayları, yapıları korumuştur. Bunları ortaya çıkarmakla diyalektoloji ilmi dilin ve halkın tarihini açıklamaya yardımcı olur. Yine diyalektler edebî dilin şekillenişinin, gelişim sürecinin, geçirdiği aşamaların açıklanmasında temel, hatta tek kaynaktır. Diyalektoloji kelimelerin çeşitliliğinin, ek ve köklerin farklılığının, seslerin farklı şekillerdeki gelişimlerinin zaman ve mekâna göre derinlemesine anlaşılmasını sağlayan yegâne araçtır. Bir dilin tarihiyle o dili konuşan toplumun tarihi birbirinden ayrı düşünülemez. Kırgız diyalektlerinin meydana geliş tarihi de Kırgızların tarihiyle yakından ilgilidir. Kırgızlar bugünkü yerlerine yerleşene dek pek çok yer değiştirmişler, pek çok yakın ve uzak halkla temas hâlinde olmuşlardır” (Baytok 2015: 35, 38).

“Kırgızca ile ilgili diyalektolojik tasniflerde ağız sınırlarının coğrafi ve sosyal ölçütlerin yanı sıra Kırgız boylarının yerleşim coğrafyası, diğer bir ifadeyle etnogenetik özelliklerine göre de belirlendiği bilinir” (Alimov 2011: 24-25).

Kırgız Türkçesi diyalektleri birçok araştırmacı tarafından araştırılıp bazı gruplara ayrılmıştır. Bu gruplandırmalar yapılırken daha çok coğrafi özellikler dikkate alınmıştır.

İgor Alekseyeviç Batmanov Kırgız Türkçesinin diyalektlerini 7 gruba ayırmıştır:

1. Talas – Çatkal diyalekti
2. Aşağı Çüy diyalekti
3. Küngöy – Ala – Too diyalekti
4. Issık – Köl diyalekti
5. Narın diyalekti
6. Atbaşı diyalekti
7. Koçkor – Cumgar diyalekti (Yunusaliyev 2016: 257).

Konstantin Kuzmiç Yudahin sadece coğrafi özellikleri değil dilsel özellikleri de dikkate alarak Kırgız Türkçesinin diyalektlerini 2 gruba ayırmıştır:

1. Kuzey Kırgızistan (Talas hariç)
2. Güney Kırgızistan ve Talas (Yunusaliyev 2016: 259-260).

Ceembay Mukambayev Kırgız Türkçesinin diyalektlerini 2 gruba ayırmıştır:

1. İçkilik diyalekti
2. Tışkılık diyalekti (Yunusaliyev 2016: 266).

Yunusaliyev Kırgız Türkçesinin diyalektlerini 2 ana gruba ayırmıştır:

1. Kuzey diyalektleri: Talas ağızı, Çüy- Tyan-Şan ağızı, Issık-Köl ağızı, Karışık (sınır) ağız.
2. Güney diyalektleri
 - a. Güneydoğu diyalekti: Doğu ağızı, Kuzeybatı ağızı.
 - b. Güneybatı diyalekti: İçkilik ağızı (Yunusaliyev 2016: 262-264).

Kırgız Türkçesi, Kıpçak grubunun Aral-Hazar koluna bağlı bir Türk lehçesidir. Kırgız Türkçesi diyalektleri günümüzde Kuzey ve Güney olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Kırgız Türkçesi yazı dilinde ise Kuzey ağzını esas almaktadır (Özeren 2015: 139).

II. TUGÖLBAY SIDIKBKOV'UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

1. HAYATI

1912 yılında, Kırgızistan'ın Issık-Köl ilinin Tüp ilçesine bağlı Keñ-Suu köyünde doğmuştur. 1920'li yıllarda köy okulunda okumuştur. Daha sonra Prjevalski'ye gidip Rusça eğitim veren Anton Pavloviç Çehov İlköğretim Okulu'nda okumuştur. Bu okulu 1927 yılında bitirmiştir. 1928 yılında Nadejda Konstantinovna Krupskaya Rus Okulu'nda Rusça eğitimi almıştır. Daha sonra Bişkek'teki Ziraat İşleri Yüksekokulu'na kayıt olmuştur. 1930 yılında Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta yeni açılan Orta Asya Veterinerlik Enstitüsü'ne gelip Koyun Yetiştirme Fakültesinde okumaya başlamıştır. Çocukluğundan beri destan, masal, hikâye vb. halk kültürü ile ilgili eserlerle yakından ilgilenmiştir. Çoğu Kırgız yazar gibi Sıdıkbekov da sanat hayatına şiir yazarak başlamıştır. Onun ilk şiiri 1 Mayıs 1930'da “*Leninçil Caş*” (Leninci Genç) gazetesinde yayımlanmıştır. 1931 yılının sonlarına kadar “*Leninçil Caş*” gazetesinde görev yapan Sıdıkbekov edebi eserler vermeyi kendine amaç edinmiştir. “*Küröş*” (Mücadele) adlı şiirini 1933'te, “*Baatırlar*” (Kahramanlar) adlı şiirini ise 1936'da yazmıştır (Akmataliyev 2012: 350).

“Sıdıkbekov 1970-80 yıllar arasında “milliyetçi yazar” olarak suçlanır ve kanunsuz bir şekilde işlerinden uzaklaştırılır. Yazarı bu durumdan önceden aldığı “Stalin” ödülü kurtarır. Kırgız tarihini adaletli bir şekilde araştırma, ana dilini zenginleştirme konusunda meslektaşlarını örgütler ve bu konudaki adaletsizliği için yönetimi açıkça eleştirir. Bundan dolayı ona Sovyet dönemindeki Kırgız muhalifi derler” (Dıykanbay 2021: 50).

Kırgız edebiyatına önemli katkılar sağlayan yazar 19 Temmuz 1997 yılında Bişkek'te vefat etmiştir.

2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Yirminci yüzyıl Kırgız Edebiyatında realist nesrin şekillenmesinde ve gelişmesinde büyük emek veren yazarlardan biri, Kırgız halk yazarı, akademik, Kırgızistan Cumhuriyetinin Kahramanı unvanının sahibi Sıdıkbekov, edebiyata ilk adımını şiir yazarak atmıştır. 1 Mayıs 1930 tarihinde “*Leninçil Caş*” (Leninci Genç) dergisinde onun “*Bular Kimder?*” (Bunlar Kimler) adlı şiiri yayımlanmıştır. Bundan fazla zaman geçmeden “*Çal Komuzu*” (Çal Kopuzu) adlı manzumesini yazmış ve “*Çabuul*” (Saldırı) dergisinde yayımlanmıştır. Onun “*Küröş*” (Mücadele) adlı şiir kitabı 1933 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca şairin “*Baatırlar*” (Bahadırlar)-(1936). “*Akın-Bulbul*” (Şair-Bülbül) – (1938) adlı şiir kitapları da vardır. Sıdıkbekov’un son zamanlarda yazdığı “*Kaynar Bulak*” (Berrak Pınar). “*Ömür Tamırı*” (Hayat Kaynağı) gibi eserlerinde birçok hikâyeler ve uzun hikâyeler yer almaktadır (Artıkbayev 2013: 449, 461).

“30’lu yıllarda Kırgız toplumunda özel-sanai sisteminin yerini, kolektif çiftlikler almaya başlamıştı. Sıdıkbekov, bu konuda kolektifleştirme temasını işleyen “*Keñ-Suu*” romanını yazmıştır” (Tural 2006: 645).

“Sıdıkbekov, *Sagımbadımbı/Özlemedim mi hikâyesinde de adı belirtilmeyen bir çocuk ile annenin tipini verir ve savaşın en şiddetli günlerini anlatır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sıdıkbekov’un “Bizdin Zamandın Kişileri” romanı “Sovettik Kırgzstan” dergisinde yayımlanmaya başlar. Kubanıçbek Malikov, “Bakıt” romanını yazma aşamasındadır. Buradan da cephe ve cephe gerisindeki hayatı yansıtan hacimli eserlerin temelini atılmaya başlandığı görülür. Edebiyatçılığı bir mücadele olarak algılayan ve kendisini yeni yapılanmayı oluşturmak için yürütülen mücadelenin bir neferi olarak düşünen Sıdıkbekov, 1930’lu yılların ortalarından başlayarak nesir alanında eserler vermeye başlar. Yeni toplumun ideolojik ihtiyaçları onu bu türe yöneltir. 1920’li yılların ikinci yarısı ve 1930’lu yılların ilk yarısında nazım alanında bir ilerleme kaydedilmekle birlikte, nesir ve tiyatro türlerinde pek bir ilerleme göze çarpmaz. Bu nedenle dönemin parti yöneticileri, yazarları nesir ve tiyatro alanında eserler yazmakla görevlendirirler. Kırgız Yazarlar Birliğinin 1934’te yapılan ilk toplantısında nesir ve tiyatro faaliyetlerinde istenildiği şekilde bir ilerleme göstermediği, bu nedenle de yazarların bu türler üzerinde yoğunlaşması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda nesir alanındaki eksikliği gidermek için*

görevlendirilenlerden biri de Sıdıkbekov olmuştur. Bu şekilde genç sanatçıyı, nazımdan nesre yönelten dönemin ihtiyaçlarıdır. Böylece şair, nesrin en hacimli türü olan romana yönelmiştir” (Özgen 2014: 145, 298).

Tek tük şiirler yazan yazarın asıl amacı roman yazmaktır. “Terbiye”, “Soğukta”, “Zarardan Dönülen Kâr” gibi hikâyeleri ilk romanı olan Keñ-Suu’ya bir hazırlık niteliğindeydi. İlk romanının yazılışının gecikmesine İkinci Dünya Savaşı sebep olmuştur. Ayrıca hem sağlığı hem de şartların uygun olmaması ilk romanının gecikmesine sebep olan diğer etkenlerdi (Dıykanbay 2021: 898).

Yönetim o dönemde verilen eserlerin içeriğini etkilemiştir. Zorunluluk gibi görülen bu durum yazarı olumlu etkilemiş ve yazar nesir alanında kendini göstermiştir (Duman-Ören 2019: 308).

Sovyetler Birliği döneminde yazılan çoğu romanda olduğu gibi Sıdıkbekov’un romanlarında da ideolojinin istediği tipler vardır. Romanlarının olumlu kahramanları rejime bağlı olanlardır.

Sıdıkbekov’un eserleri Kırgız edebiyatında realist nesrin şekillenmesine katkı sağladığı için büyük öneme sahiptir.

3. ESERLERİ

3.1. Hikâyeleri

3.1.1. Cooşbay

“Eserde, Kırgız mizahi tipi olarak Cooşbay’ın güldürü hikâyeleri verilmiştir. Yazar, eserinde “Kırgız mizahını İnkılâba kadar ve İnkılâp sonrası olmak üzere iki dönem halinde incelemektedir. Eser, bir kurgu mahiyetinde değildir. Aksine Cooşbay’ın başından geçen olaylar yaşanmış bir tecrübe olarak aktarılır. Cooşbay aynı zamanda eserde dini yobazlığı da mizah konusu yapar” (Çakır 2019: 27-28).

3.1.2. Abısındar (Etiler)

Yazar 1949 yılında yazdığı bu hikâyesinde kadını ön plana çıkarmıştır. Onun emeğini ve bir kadının hangi kademelere gelebileceği göstermiştir (Ören 2019: 35).

Sıdıkbekov’un bu hikâyesinde Sovyet yönetiminin en önemli ekonomik unsuru olan kolhozların önemi vurgulanmıştır. Yazar kolhozların önemini ve ekonomik işlevini kadın üzerinden vermiştir. Emeğin yüceltildiği bu eserde başkahraman Şayır yengedir.

Onun kolhozda verdiği emekler diğer kadınlara örnek olmuştur (Duman-Ören 2019: 311-312).

3.1.3. Ala Toodon Altoo (Ala Dağın Altılısı)

“Hikâyede Kırgızistan komsomol komitesinden çıkan gençlerin Bişkek- Moskova yolunda kayak yürüyüşüne çıkmaları, 4000 kilometrelik aralığı geçerkenki kahramanlığı anlatılır” (Artıkbayev 2013: 455).

3.1.4. Paydaga Çeçilgen Çatak (Olumlu Sonuçlanan Tartışma)

Yazarın, dönemin ideolojisine ve edebiyat anlayışına uygun olarak yazdığı hikâyelerinden birisidir. *“Abısındar”* (Etiler) adlı hikâyeye ile aynı yıl basılan bu hikâyede de kolhoz için verilen emek anlatılır. Eserde İkinci Dünya Savaşı yıllarının etkisinin devam ettiği görülmektedir (Duman- Ören 2019: 313,314).

“İki kişinin atışmasından oluşan hikâyede insanlar aslında tek bir amaç için uğraşırlar. Yakın arkadaşlar inatçılıklarından dolayı bunu bir türlü anlayamazlar. Bu insanların gayesi savaştır. En sonunda Akmat’ın bunu açıklayan mektubu okuması üzerine fark ederler ve yaptıklarına pişman olurlar. Böylece kavgayla başlayan hikâye güzel bir şekilde sonlanır” (Ören 2019: 39).

3.1.5. Soguş Kündöründö (Savaş Günlerinde)

Sıdıkbekov 1943 yılında *“Soguş Kündöründö”* (Savaş Günlerinde) adlı hikâyeye antolojisini yayımlamıştır. 1941-1945 yılları arasında süren İkinci Dünya Savaşı’nı konu alan bu eserde halka vatan sevgisini aşılama, halkı birlik ve bereberliğe çağırma amacı vardır (Özgen 2014: 299).

3.2. Uzun Hikâyeleri

3.2.1. Ömür Tamırı (Hayat Kaynağı)

İncelediğimiz bu eser iki kahramanın sohbeti üzerine kurulmuştur. Ana kahraman Issık-Köl kıyısında gezerken bir çömlek bulur. Çömleğin altınla dolu olduğunu düşünür. Çömlek kırılıp yere düşer. Çömleğin içinin boş olduğunu görünce hayal kırıklığına uğrar. Daha sonra ana kahraman sahilde aniden çıplak bir adama rastlar. Bu adamla oturup sohbet eder. Onlar gördükleri, yaşadıkları olayları ve

duydıkları hikâyeleri birbirlerine anlatırlar. Çıplak adam bir zamanlar rastladığı çömlek ustası yaşlı bir kadın ve onun çırağı olan genç ve güzel bir kadını çömlek gibi eski, değersiz eşyalarla ilgilendikleri için küçümsediğini anlatır. Daha sonra insanın ilk sanat eseri olan çömleğin atalarının hayatı hakkında bilgi verdiğini ve değerini anlayınca ne kadar pişman olduğunu dile getirir. Çünkü ilk insanlar çömleklerde hayatın kaynağı olan suyu, yiyeceği saklamıştır. Toprakten yapılan çömlek ile topraktan yaratılan insanın arasında sıkı bir bağ olduğunu ifade eder.

Bu uzun hikâye ile aynı adı taşıyan, içinde birçok hikâyenin bulunduğu “*Ömür Tamırı*” adlı kitap 1990 yılında basılmıştır. Bu kitapta yer alan diğerk uzun hikâyeler şunlardır:

Teñir Menen Süylöşüü (Tanrı ile Konuşma)

Akmurut Ümötöy Bagbanga Kezdeşüü (Akmurut Ümötöy’ün Bahçıvana Rastlaması)

Kuduk (Kuyu)

Acal (Ecel)

Kitapta yer alan hikâyelerden bazıları ise şu şekildedir:

Şapak Birnazardı Uyalıtı (Şapak Birnazar’ı Utandırdı)

Kırgız Kvartalında (Kırgız Bloğunda)

Tekes Cerinde (Tekes Bölgesinde)

Közü Açık Karıya (Gözü Açık İhtiyar)

Imanbayga Sintakpa (Imanbay’ı Kınama)

Boroondı Küñü Baykap Oturup Cürçü (Fırtınalı Günü Seyrederdi)

Imakemdin Namısı (Imakem’in Namusu)

Imakemdin Küygönü (Imakem’in Bekleyişi)

Koştoşoordo (Vedalaşırken)

Hâkim Katçını Uyalıtı (Hâkim Kâtibi Utandırdı)

Kara Çaar (Kara Yılan)

Atka Cettim (Ata Kavuştum)

Ak Köñül Satarkul Kurbum (Temiz Yürekli Arkadaşım Satarkul)

Alıkuldun Til Alğıçtıgı (Alıkul'un İtaatkârlığı)

3.3. Romanları

3.3.1. Keñ- Suu (Ken-Su)- Too Arasında (Taşrada)

“Sıdıkbekov’un *Too Arasında* romanı ilk kez *Keñ- Suu* adıyla 1937’de yayımlanır ve *Çağdaş Kırgız Edebiyatının* ilk romanlardan biri olarak kabul görülür. Yazar romanda 1920’li yılların sonu 1930’lu yılların başlarında Kırgız topraklarında Sovyet hükümetinin kurulma ve kolektifleştirme dönemini anlatır. Yazar bu romanın ana konusunu hayattan alınan olayların oluşturduğunu söyler. Yazar, eleştirileri dikkate alarak yeniden gözden geçirir ve *Too Arasında* adıyla ilk kitabını 1955’te, ikinci kitabını 1958’de yayımlar” (Dıykanbay 2021: 815).

“Roman olsun diğer tüm türler olsun ilklerine baktığımızda hep bir eksiklik görmek mümkündür. Ancak bu kusurların haklı gerekçesi önlerinde örnek bulunmamasıdır. Romanın yeni kalıplaşmasından dolayı pek çok yönü eksik olarak değerlendirilmiştir. Bu eksikliklere bakılacak olursa bunlar gerek içerik gerekse üsluptan kaynaklı eksikliklerdir. Sıdıkbekov’un nazımdan nesire geçtiği ilk roman olan “*Keñ- Suu*” romanı da bu açıdan pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Sıdıkbekov bu romanında gerçekleri olduğu gibi anlatması, doğallığı fazlaca kullanması, gereksiz ayrıntılara girmesiyle dönemin ideolojik ihtiyaçlarını göz ardı etmesi bakımından yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır” (Ören 2019: 18).

Yazarın eleştiriler üzerine düzeltip “*Too Arasında*” adını verdiği bu eser iki kitaptan oluşur. Her iki kitapta da ikişer bölüm bulunmaktadır (Danikeyev 1986, C 1-2).

İlk olarak “*Keñ- Suu*” adıyla yazdığı bu eser Sıdıkbekov’un ilk romanıdır. Bu romanda yaşanan olaylar gerçek hayattan alınmıştır ve romandaki kahramanlar yazarın bizzat tanıdığı kişilerdir. Roman aynı zamanda yazarın doğup büyüdüğü köyün adını taşımaktadır. Asanaliyev’e göre bu roman Kırgız Sovyet edebiyatı tarihinde sosyal hayatı edebi bir şekilde yansıtan ilk psikolojik romandır (Özgen 2014: 298).

3.3.2. Bizdin Zamandın Kişileri (Bizim Zamanın Kişileri)

Yazarın önemli romanlarından biri de “*Bizdin Zamandın Kişileri*” (Bizim Zamanın Kişileri) adlı romanıdır. Romanda İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki köy hayatı anlatılır. Yazarın bu romanında ideolojinin istediği kahraman tipi vardır. Bu kahramanlar Lenin’in getirdiği yeniliklerden memnundurlar (Dıykanbay 2021: 117-118).

Romanın girişinde Isık-Köl kıyısında bulunan bir kolhozdaki faaliyetler anlatılır. Kolhoz çalışanları bir elektrik santrali kurmak ister; fakat onların bu isteği gerçekleşmez. Çünkü savaş başlamıştır. Kolhoz yöneticisi Sambet ile arkadaşları gönüllü olarak savaşa katılırlar. Savaşa gitmeyenler ise, yeni yönetici Çargın’ın başkanlığında cepheye yardım için durmaksızın çalışırlar. Bizdin Zamandın Kişileri’nde ana olay savaştır, savaşın gidişatıdır. Bunun haricinde kahramanların fiziki ve ruhi portreleri üzerinde durulur. Ayrıca efsaneler anlatılır. Mıskal’ın kolektifleştirmeye ilgili hatıralarına, Çegirtke’nin geçmiş yıllardaki yaşantısıyla ilgili açıklamalarına yer verilir. Tasvirler yapılır (Özgen 2014: 299).

Yazar “*Bizdin Zamandın Kişileri*” adlı romanı ile sanat hayatında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu eseriyle Stalin ödülüne layık görülmüştür (Akmataliyev 2015: 4).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında halkların düşmana karşı birliğini ve kardeşliğini anlatan bu roman 1948 yılında basılmıştır.

3.3.3. Too Baldarı (Kırsalın Çocukları)

Kırgız çocuk edebiyatının tek romanı olan bu eser 1953 yılında basılmıştır. Bu eserde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde Kırgız köylerindeki hayat ve çocukların eğitimi ele alınır. Bir okul hayatını anlatan romanda yine sosyalist bir toplum vardır. Çocukların ve gençlerin sosyalist düzene göre eğitilmesi, aileleriyle ve öğretmenleriyle olan ilişkileri konu edilir (Dıykanbay 2021: 826).

3.3.4. Temir (Demir)

Sıdıkbekov 1930-1940’lı yıllarda Güney Kırgızistan’da Sovyet yönetiminin yerleşmeye başladığı dönemdeki olayları yansıtan “*Temir*” (Demir) romanını yazmıştır. 1946 yılında kitap olarak basılmıştır. İçeriği bakımından “*Keñ- Suu*”ya yakındır.

Ondaki çatışmanın temelini Sovyet yönetimine gönülden bağlı olan baş kahraman Temir'in Börübay Koňkargayev gibi düşmanlarına karşı savaşıması oluşturur. Eski dönemin yanlıları Sovyet yönetiminin yürüttüğü işlere engel olmaya çalışırlar fakat sonunda suçlular ortaya çıkarılır, cezalandırılırlar (Akmataliyev 2012: 353).

1946 yılında basılan bu romanda yazar, Kırgız topraklarında kolektifleştirme döneminde eski ile yeni arasındaki çatışmayı, toplumda halkı ezen zenginlerin yaptıklarını ve basmacılara olan mücadeleleri, halkın yeni sisteme ayak uydurma sürecini anlatır (Dıykanbay 2021: 835).

3.3.5. Batıyna

Başkahramanın adını taşıyan “*Batıyna*” romanı Keleş Hükümeti kurulmadan önceki kadınların çektikleri sıkıntıları, yaşadıkları zorlukları, uğradıkları haksızlıkları, zengin beylerin kadınları istediği gibi kullanmalarını, gencecik kızların henüz doğmadan başlarının bağlandıklarını anlatır. Batıyna Sovyet dönemi öncesinde yaşayan kadınları temsil eden tiptir. Onun hayatı Ekim Devrimi'nden sonra değişir ve çektiği sıkıntılar sona erer. İlk olarak 1962 yılında basılan “*Batıyna*” romanı, 1966 yılında “*Zayıptar*” (Hanımlar) adıyla basılır (Dıykanbay 2021: 119, 838).

3.3.6. Col (Yol)

Sıdıkbekov'un 1982 yılında basılan “*Col*” (Yol) romanı otobiyografik bir eserdir. Yazar Sıdıkbekov ile ablası Külayım bu romanda sohbet edip geçmişi anarlar. Bu eser yazarın çocukluğundan başlayıp 1940 yılına kadarki yaşamı hakkında bilgi verir. Aynı zamanda edebi kişiliğinin oluşum sürecini anlatması bakımından önemli bir eserdir. Yazar kendisinin yaşadığı dönem, geçtiği yol üzerinden Kırgızların tarihini ve sonradan ulaştıkları başarıları anlatır. Ayrıca Kırgızlardan çıkan ilk entelektüel insanların gelişim sürecini de anlatmaya çalışır (Dıykanbay 2021: 878).

3.3.7. Sır Açuu (Sır Açmak)

1977 yılında basılan “*Sır Açuu*” (Sır Açmak) romanında yazar öğrencilerin ve gençlerin etik davranışlarını ele almıştır. Öğrenci, yarınki uzman demektir. O bilimin sırlarını iyi öğrenmekle kalmamalı, aynı zamanda Marksist Leninist ilmin esaslarını

bilmesi, komünist düşünceleri şekillenmiş entelektüel bir insan olması gerekir (Artıkbayev 2013: 459).

3.3.8. Kurbular (Arkadaşlar)

Konu olarak “*Sır Açuu*” romanına benzeyen ve 1977 yılında basılan bu eserde Sıdıkbekov, olayları baş kahraman Buken’in ağzından verir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinden biri olan Kırgızistanda gençlerin eğitimi, yaşamı ile beraber Ekim Devrimi öncesi ve 1916 yılında Çin’e kaçan halkın çektiği sıkıntılarla ilgili bilgi verilir. Aynı zamanda yazar baş kahraman vasıtasıyla yapılan yanlışların bedelinin ağır olacağını, pişmanlığın fayda etmeyeceğini gençlere ders niteliğinde verir (Dıykanbay 2021: 864).

3.3.9. Kök Asaba (Gök Tuğ)

Sıdıkbekov’un bu romanı tarihi bir romandır. Yazarın, Kırgızların 6-8. yüzyıllardaki tarihini anlatan bu eser 1971 yılında biter fakat basılmasına izin verilmez. Eser ancak 1989 yılında bastırılır (Dıykanbay 2021: 913).

Bu romanda Kırgızların bağımsız bir hanlık kurma çalışmaları ve diğer Türk hanlıkları ile yaptıkları mücadeleler anlatılır. Yenisey Kırgızlarının hayatının işlendiği bu romanda yazar Orhun Abideleri’ndeki bilgilerden faydalanmıştır (Özgen 2014: 301).

3.4. Diğer Eserleri

1. *Küröş* (Mücadele). Şiir.
2. *Çal Komuzu* (Çal Kopuzu). Şiir,
3. *Kedeyler Artel Boluştu* (Fakirler Birlik Oldular). Şiir.
4. *Radio Canı Ayılda* (Radyo Yeni Köyde). Şiir.
5. *Adamdarga Kayrılıu* (İnsanlara Hitap). Şiir.
6. *Kököy Kesti* (Can Acıttı). Şiir.
7. *Kün Kızı Nurayımga Küyöölögön Cer Uulu Canbolot Cönündögü Bayan* (Güneş Kızı Nurayım’ı İstemeye Gelen Yer’in Oğlu Cabolot Hakkında Hikâye). Hikâye.
8. *Imanbay’ın Peyili* (Imanbay’ın Niyeti) (Roman)

9. *Manas cana Almambet* (Manas ve Almambet). Piyes.
10. *Kıştaktın Eeleri* (Köyün Sahipleri). Piyes.
11. *Tabılga* (Ganimet). Makale.
12. *Mezgil Sabaktarı* (Zaman Dersleri). Makale-Deneme.
13. *Men Miñ Cıl Caşadım* (Ben Bin Yıl Yaşadım). Hikâye- Sohbet- Mektup- Hatıra.
14. *Aç Köz Ata* (Aç Gözlü Baba). Manzum Hikâye.
15. *Kapkakbay* (Kapkakbay). Manzum Hikâye.

BİRİNCİ BÖLÜM DİL İNCELEMESİ

1.1. SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

1.1.1. Ünlüler

Kırgızcada sekiz ünlü vardır: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/. Ayrıca, bu lehçede sekiz normal ünlüye karşılık altı uzun ünlü bulunur: /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ (Ercilasun ed. 2007: 487).

1.1.1.1. Normal Ünlüler

Kırgızcadaki sekiz ünlü, yani /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin özellikleri kısaca aşağıda verildiği şekilde izah edilebilirler.

1.1.1.1.1. /a/ ünlüsü

“Ortak Türkçede ön ses, iç ses ve son seste yer alan /a/ ünlüsü, Kırgızcada genellikle korunmuştur” (Ercilasun ed. 2007: 487):

altın (altın) (147)

karapaçı (çömlekçi) (151)

ak çardak (martı) (170)

bala (çocuk) (171)

akılman (akıllı) (183)

saamay (zülüf) (187)

“/a/ ünlüsünün yuvarlak geniş /o/ya dönmesi, Kırgızcadaki dudak uyumunun bir sonucudur. Türkçe kelimelerde ilk hecedeki /o/ ünlüsünün etkisiyle sonraki hecelerde yer alan düz geniş /a/ sesi yuvarlaklaşır. Bu, Kırgızcanın en tipik ses olayıdır” (Ercilasun ed. 2007: 487):

ortok (ortak) (147)

orto (orta) (195)

“Ortak Türkçede çeşitli ses grupları içinde yer alan /a/ ünlüsünün, bünyesinde bulunduğu ses gruplarının büzülmesi sonucu da değiştiği görülür. Kelime başında,

içinde ve sonunda yer alan /ag/, /agi/, /agu/ ses gruplarının /g/ sesinin /w/ye dönüp erimesiyle söz konusu ses grupları yerini uzun /oo/ ünlüsüne bırakır” (Ercilasun ed. 2007: 487):

agız > owuz > ooz (ağız) (212)

sag > sow > soo (sağ) (143)

bagır > bowur > boor (bağır) (138, 209)

1.1.1.1.2. /e/ ünlüsü

/e/ ünlüsü Kırgızcada sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur (Ercilasun ed. 2007: 489):

emes (değil) (155)

kezek (sıra , zaman) (156)

keltek (kalın sopa, değnek) (179)

nerseler (nesneler, şeyler) (204)

keliñek (genç kadın) (213)

“Yine Kırgızcadaki dudak uyumunun etkisiyle Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan /ö/ ve /ü/ ünlüsü, sonraki hecelerde bulunan düz geniş /e/ ünlüsünü yuvarlaklaştırır” (Ercilasun ed. 2007: 489):

körsöt- (göstermek) (132)

közöl (güzel) (199)

küröş (güreş, mücadele) (207)

“Eski Türkçe /egü/ ses grubunda bulunan /e/ ünlüsü, gruptaki /g/ ünsüzünün sızıcılaşıp /w/ye dönmesi ve daha sonra /w/nin erimesiyle /öö/ye döner” (Ercilasun ed. 2007: 489). Yuvarlaklaşmanın sebebi düşmeden önce /g/ ünsüzünün /w/ ünsüzüne dönüşmesidir. /w/ ünsüzü dudak ünsüzü olduğu için ünlünün de yuvarlaklaşmasına sebep olmuştur.

biregü > biröw > biröö (biri) (142)

ekegü > eköw > eköö (ikisi) (187)

1.1.1.1.3. /ı/ ünlüsü

“Kırgızcada /ı/ ünlüsü de genellikle korunmuştur” (Ercilasun ed. 2007: 488):

çıbırçık (küçük) (160)

kılıç (kılıç) (179)

tınıç (sakin) (188)

kızık (ilginç) (213)

“/ı/nın değişmesi, yine Kırgızcadaki dudak uyumuyla ilgilidir. Türkçe ve alıntı kelimelerde ilk hecede yer alan /o/ ünlüsünün etkisiyle sonraki hecelerde bulunan /ı/ ünlüsü, dar yuvarlak /u/ ünlüsüne döner” (Ercilasun ed. 2007: 488):

oozuma (ağzıma) (152)

oozdun (ağzın) (185)

1.1.1.1.4. /i/ ünlüsü

“Ön ses, iç ses ve son seste genellikle korunan bir ünlüdür” (Ercilasun ed. 2007: 489):

cibek (ipek) (131)

kişi (insan, kişi) (166)

ilimge (ilime) (214)

“Türkçe ve alıntı kelimelerde ilk hecede yer alan /ö/ ve /ü/ ünlülerinden sonra gelen /i/ ünlüsü yuvarlaklaşır” (Ercilasun ed. 2007: 489). İncelenen metinde bir örnek tespit edilmiştir:

köynögünün (gömleğinin) (131)

“/ā/ ünlüsü taşıyan alıntı kelimelerde ünlü benzeşmesiyle /i/ ünlüsünün kalınlaştığı görülür” (Ercilasun ed. 2007: 489). İncelenen metinde bir örnek tespit edilmiştir:

insāf > *insap* (insaf) (144)

1.1.1.1.5. /o/ ünlüsü

“Ortak Türkçede ilk hece dışında bulunmayan /o/ ünlüsü, Kırgızcadaki dudak uyumu sonucu ikinci ve daha sonraki hecelerde de görülür” (Ercilasun ed. 2007: 488):

çopo (çamur) (150)

boroön (boran, fırtına) (151)

çokmor (kısa kalın sopa) (178)

comok (masal) (197)

aydooçu (şoför) (216)

“Kelime başında, içinde ve sonunda yer alan ve bünyesinde /o/ bulunan /og/, /ugu/ ses gruplarındaki /g/ sesinin /w/ye dönüp erimesiyle bu ses grupları uzun /uu/ ünlüsüne tekabül eder” (Ercilasun ed. 2007: 488):

tog- > tuw- > tuu- (doğmak) (143)

soguk > suwuk > suuk (soğuk) (149)

togrı > tuwra > tuura (doğru) (153)

1.1.1.1.6. /ö/ ünlüsü

“Ortak Türkçede ilk hece dışında rastlanmayan /ö/, Kırgızcada ikinci ve müteakip hecelerde de görülür. İlk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle müteakip hecelerdeki düz geniş /e/ yuvarlaklaşarak /ö/ ünlüsüne döner” (Ercilasun ed. 2007: 489):

köçö (sokak) (142)

sölököt (figür) (150)

müçö (organ, üye) (183)

közöl (güzel) (199)

kübölör (şahitler) (205)

küröş (güreş) (207)

1.1.1.1.7. /u/ ünlüsü

“Kırgızcada /u/ ünlüsü her durumda korunmuştur. /u/, dudak uyumu bakımından diğer yuvarlak ünlülerden ayrılır. /u/ ünlüsünden sonra gelen hecelerdeki düz geniş ünlüler yuvarlaklaşmaz” (Ercilasun ed. 2007: 488):

kurdaş (arkadaş) (135)

uluu (ulu, büyük) (135)

turmuş (hayat) (155)

surak (sorgu, tahkikat) (196)

kumura (toprak kap, testi) (200)

“Bazı alıntı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /u/ ünlüsü, kelime bünyesindeki inceltici ünsüzlerin etkisiyle /ü/ye döner” (Ercilasun ed. 2007: 488):

dunyā > düynö (dünya) (133)

gumān > kümön (güman, şüphe) (142)

gunāh > künöö (günah) (181)

guvāh > kübö (güvah, şahit) (205)

“Alıntı kelimelerde ilk hecede yer alan /u/, önce kelime içinde yer alan /g/, /k/ ve /h/ ünsüzlerinin ve ince ünlülerin etkisiyle incelmış; daha sonra /h/ ve / ɣ/ ünsüzlerinin etkisiyle genişleyerek /ö/ye dönmüştür” (Ercilasun ed. 2007: 488):

huner > önör (hüner) (211)

1.1.1.1.8. /ü/ ünlüsü

Kırgızcada /ü/ ünlüsü sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur (Ercilasun ed. 2007: 489):

ömür (ömür, hayat) (158)

ündö- (konuşmak) (165)

kümüş (gümüş) (200)

1.1.1.2. Uzun Ünlüler

“Kırgız Türkçesinde ünlü uzunluklarının büyük çoğunluğu sonradan meydana gelen ikincil uzunluklardır, fakat bu ikincil uzunlukların yanı sıra birincil uzunlukların az da olsa örnekleri görülmektedir. Kırgız Türkçesinin imlasında, uzun ünlüler (asli veya ikincil) ikiz ünlü ile gösterilir” (Alimova 2007: 28). Kırgızcada uzun ünlüler aa, ee, oo, öö, uu, üü şeklindedir (Ercilasun ed. 2007: 490).

1.1.1.2.1. Asli Ünlü Uzunlukları

“Toktosun Ahmatov, birincil uzunlukların Kırgız Türkçesinin sadece bazı ağızlarında olduğunu belirtir (Ahmadov 1978, 31). Talat Tekin ise dağınık bir şekilde

Kırgız Türkçesinde birincil uzunlukların kalıntılarına rastlamanın mümkün olduğunu söylemektedir (Tekin 1995, 38)” (Alimova 2007: 31).

ET. *yek* > *ceek* (kıyı) (138) (Alimova 2007: 36).

1.1.1.2.2. İkincil Uzunluklar

“Kırgız Türkçesindeki ikincil uzunluklar, çeşitli ses gruplarının büzülmesi ve erimesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu uzun ünlüler hem Türkçe hem alıntı kelimelerde görülmektedir” (Alimova 2007: 28-29).

Türkçe kelimelerdeki uzunluklara örnekler:

saga > *saa* (sana) (132)

kiçig > *kiçüü* (küçük) (135)

bagatur > *baatır* (bahadır) (142)

sag > *soo* (sağ) (143)

elig > *eliüü* (elli) (144)

tag > *too* (dağ) (162)

yegen > *ceen* (yeğen) (163)

sub > *suw* > *suu* (su) (163)

yañak > *caak* (yanak) (171)

ulug > *uluu* (ulu) (172)

agır > *oor* (ağır) (177)

Alıntı kelimelerdeki uzunluklara örnekler:

ıraazı (razı) (132)

baa (paha) (136)

nasaat (nasihat) (150)

coop (cevap) (152)

künöö (günah) (181)

door (devir) (188)

şaar (şehir) (209)

1.1.2. Ünsüzler

“Kırgız Türkçesinde yirmi ünsüz vardır: “b, c, ç, d, f, g, h, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z”. Bugünkü Kırgız alfabesinde, ince ünlülerle kullanılan g ile kalın ünlülerle kullanılan ğ, aynı harfle gösterilir. Ancak Kırgız Türkçesindeki g sesi Türkiye Türkçesindekinden daha belirgin ve telaffuz yeri gırtlığa yakındır. Kırgız Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak hırıltılı gırtlak sesi x ve burun sesi ñ vardır. Türkiye Türkçesindeki gırtlak sesi h ise Kırgız Türkçesinde yoktur” (Buran- Alkaya 2017: 338).

“Kırgız Türkçesi alfabesinde 20 ünsüzden başka çif ses değerine sahip ve daha çok Rusça kelimelerde görülen şu işaretler de bulunmaktadır: Ё (yo). Ъ (ts). Ы (şç). Ю (yu). Я (ya)” (Buran- Alkaya 2017: 338).

1.1.2.1. /b/ ünsüzü

“Ortak Türkçede ön sesteki /b/, Kırgızcada genellikle korunmuştur” (Ercilasun ed. 2007: 493):

bütün (bütün) (139)

bala (çocuk) (171)

“/b/ ünsüzü Kırgızca kelimelerde sonda bulunmaz. Alınma kelimelerde ise sonda yer alan /b/ sesi, /p/ye döner” (Ercilasun ed. 2007: 493):

kitab > kitep (kitap) (139)

hesab > esep (hesap) (213)

Sözcük başında ve sözcük ortasındaki /b/ sesi bazen /m/ye dönüşür:

çıbın > çımın (sinek) (161)

men (ben) (187)

muz (buz) (191)

1.1.2.2. /c/ ünsüzü

“Ortak Türkçede ön seste bulunan /y/, Kırgızcada /c/ye döndüğünden ön seste /c/ sıklıkla görülür” (Ercilasun ed. 2007: 493).

calgan (yalan) (179)

caş (genç) (191)

cazmaldı (kitabeleri) (199)

Kırgız Türkçesinde sözcük ortasında da /c/ sesi bulunur:

acal (ecel) (164)

mancaları (parmakları) (180)

munculuktun (sakatlığın) (211)

1.1.2.3. /ç/ ünsüzü

“Ortak Türkçede ön ses, iç ses ve son seste yer alan /ç/ ünsüzü, Kırgızcada korunmuştur” (Ercilasun ed. 2007: 495):

bayçeçekey (kardelen) (139)

içimde (içimde) (147)

çımçık (serçe) (171)

kızganiç (kıskançlık) (195)

çındık (gerçek) (208)

1.1.2.4. /d/ ünsüzü

“Ortak Türkçede ön seste yer alan /t/, Kırgızcada genellikle korunmuştur. Bu yüzden ön seste /d/, seyrek görülür” (Ercilasun ed. 2007: 494):

doñuz (domuz) (164)

“/d/ön seste alıntı kelimelerde yaygındır” (Ercilasun ed. 2007: 494):

darak (ağaç) (151)

duşman (düşman) (187)

Kırgız Türkçesinde sözcük ortasında /d/ ünsüzünün bulunduğu görülür:

karındaş (kardeş) (154)

ösümdükkö (bitkiye) (171)

ördök (ördek) (176)

1.1.2.5. /f/ ünsüzü

Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunan /f/nin /p/ye dönüştüğü görülür (Ercilasun ed. 2007: 496):

insaf > *insap* (144)

sefer > *sapar* (154)

vazife > *vazıypa* (204)

faydasız > *paydasız* (213)

Daha geç dönemlerde Rusça ve Rusça üzerinden geçen yabancı sözcüklerde /f/ ünsüzü sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda korunmuştur:

telefon (telefon) (145)

filosof (filozof) (155)

1.1.2.6. /g/ ünsüzü

Ortak Türkçedeki /g/ ünsüzü Kırgızcada sözcük ortasında ve sözcük sonunda korunmuştur (Ercilasun ed. 2007: 494):

emgek (emek) (169)

cıgaç (ağaç) (177)

emdiğiçe (şimdiye kadar) (179)

töraga (başkan) (212)

“Alıntı kelimelerde ön seste bulunan /g/ sesi, Kırgızcada genellikle tonsuzlaşarak /k/ ünsüzüne döner” (Ercilasun ed. 2007: 494):

künöö (günah) (181)

küböö (güvah, şahit) (205)

1.1.2.7. /h/ ünsüzü

Arapçadan giren kelimelerdeki /h/ sesi düzenli olarak /k/ sesine dönüşür (Ercilasun ed. 2007: 496):

kazna (hazine) (134)

stykır (sihir) (135)

kabar (haber) (157)

Bununla birlikte /h/ sesinin /k/ sesine dönüşmeyip /x/ sesine dönüştüğü kelimeler de vardır:

gövher > *kauxar* (inci) (133)

tarıxtın (tarihin) (157)

“Alıntı kelimelerde ön ses, iç ses ve son seste bulunan /h/ sesi Kırgızcada genellikle düşer” (Ercilasun ed. 2007: 498):

aylaker (hilekâr) (194)

önör (hüner) (211)

şaar (şehir) (142)

1.1.2.8. /j/ ünsüzü

Yabancı dillerden geçen bazı kelimelerde bulunur:

plyajda (plajda) (135)

1.1.2.9. /k/ ünsüzü

Tonsuz bir ünsüz olan /k/ Kırgızcada sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur:

köbük (köpük) (134)

sooluk (sağlık) (135)

kıçkıl (acı, ekşi) (147)

tardık (kıskançlık) (168)

kulak (kulak) (173)

kaltırak (titreme) (174)

kölökö (gölge) (180)

1.1.2.10. /l/ ünsüzü

Ön damak ünsüzü olan /l/ ünsüzü tonlu bir ünsüzdür (Ercilasun ed. 2007: 493):

ayal (kadın) (135)

ılay (çamur) (167)

ezelki (çok eski) (168)

kılaasında (kıyısında) (171)

albette (elbette) (180)

çal (ihtiyar) (188)

1.1.2.11. /m/ ünsüzü

Dudak ünsüzü olan /m/ ünsüzü tonlu bir ünsüzdür:

çımçık (serçe) (171)

mancaları (parmakları) (180)

tumşuk (gaga) (181)

madaniyat (medeniyet) (183)

ilim (ilim) (186)

“Kırgızcada *mA-* olumsuzluk eki ile *-mI* soru ekinin ön sesi olan /m/, tonluyla biten kelimelerden sonra /b/ye, tonsuzlardan sonra /p/ye döner” (Ercilasun ed. 2007: 495):

urbaysızbı (vurmuyor musunuz) (154)

1.1.2.12. /n/ ünsüzü

Tonlu bir ünsüz olan /n/ sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur:

sınık (kırık, parça) (141)

naadan (cahil) (157)

çımın (sinek) (161)

nerse (nesne) (165)

1.1.2.13. /ñ/ ünsüzü

Damak ve geniz ünsüzü olan /ñ/ ünsüzü tabiatı gereği sözcük başında bulunamaz. Tüm Türk lehçelerinde olduğu gibi Kırgızcada da sadece sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur:

köñül (gönül) (135)

koñur (kahverengi) (135)

çoñ (büyük) (161)

mañız (mana) (161)

küñürt (donuk, anlaşılmaz) (186)

1.1.2.14. /p/ ünsüzü

Dudak ünsüzü olan /p/ sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur (Ercilasun ed. 2007: 493):

tabıp (tabip) (139)

çüpürök (bez parçası) (147)

pas (alçak) (169)

paygambar (peygamber) (187)

/p/ ünsüzü bazen /b/ye döner (Ercilasun ed. 2007: 496):

töbö (tepe) (131)

cibek (ipek) (131)

köbük (köpük) (134)

1.1.2.15. /r/ ünsüzü

Diş eti ünsüzü olan /r/ sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur (Ercilasun ed. 2007: 493):

boroön (boran, fırtına) (135)

ortok (ortak) (147)

bakırçılık (ihtiyaç) (166)

arstan (aslan) (201)

taptakır (tamamen) (205)

“Ön seste /r/, alıntı kelimelerde görülür. Bu kelimelerin önünde ünlü türer” (Ercilasun ed. 2007: 495). Sözcük başına eklenen ünlü, sözcükteki ünlüler ile kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık yönünden uyumlu olur:

ıraazı (razı) (134)

ıras (doğru, rast) (188)

Orus (Rus) (188)

1.1.2.16. /s/ ünsüzü

Diş eti ünsüzü olan /s/ sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur (Ercilasun ed. 2007: 493):

sızık (çizgi, hat) (133)
alıska (uzağa) (166)
sımbattuu (zarif) (176)
saz (bataklık) (189)
masten (cadı) (194)
sanaa (düşünce) (206)

“Ön seste yer alan /s/ ünsüzü, içinde /ç/ sesi bulunan birkaç kelimedede gerileyici ünsüz benzeşmesiyle /ç/ye döner” (Ercilasun ed. 2007: 496):

çaç (saç) (141)
çaç- (saçmak) (159)

1.1.2.17. /ş/ ünsüzü

Ön damak ünsüzü olan /ş/, sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda görülür (Ercilasun ed. 2007: 493):

bırış (kırışıklık) (136)
ş aardın (şehrin) (142)
kaşatta (kıyıda) (163)
şek (şüphe) (189)
küröş (güreş, mücadele) (207)

1.1.2.18. /t/ ünsüzü

Kırgız Türkçesinde /t/ ünsüzü sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda görülür (Ercilasun ed. 2007: 497):

tütün (duman) (133)
bürküttün (kartalın) (139)
keremet (mucize, güzellik) (147)
tepkiç (merdiven) (153)
murut (bıyık) (208)

Bazı alıntı kelimelerde kelime başındaki /t/, Kırgız Türkçesinde /d/ye dönüşür ((Ercilasun ed. 2007: 497):

Far. *ten* > *den* (ten, vücut) (135)

1.1.2.19. /v/ ünsüzü

“*Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde ön ses ve iç seste bulunan /v/ sesi /b/ ye dönüşür*” (Ercilasun ed. 2007: 495):

kubat (kuvvet) (147)

derbiş (derviş) (188)

aba (hava) (188)

kübö (güvah, şahit) (205)

/v/ sesinin bazı Türkçe kelimelerde /b/ye dönüştüğü görülür:

kubala- (kovalamak) (171)

“/v/ sesi Rusça kelimelerde korunur” (Ercilasun ed. 2007: 495):

avtomat (otomotik, hızlı) (184)

tsivilizatsya (medeniyet) (201)

Metinde /v/ sesinin Türkçe kelimelerde kullanıldığı bir örnek tespit edilmiştir:

suv (su) (163)

1.1.2.20. /y/ ünsüzü

Sözcük başında bulunan /y/ sesi Kırgızcada düzenli olarak /c/ye dönüşür (Ercilasun ed. 2007: 495):

cer (yer) (131)

camgır (yağmur) (151)

cılaan (yılan) (167)

calgız (yalnız) (183)

calgan (yalan) (184)

/y/sesi sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur:

biyik (yüksek) (136)

buyumdar (eşyalar) (149)

tüyşük (sıkıntı) (169)

tatınakay (sevimli) (185)

1.1.2.21. /z/ ünsüzü

/z/ ünsüzü Kırgızcada sözcük başında, sözcük ortasında ve sözcük sonunda bulunur:

ustaz (üstat) (144)

mezgl (zaman) (155)

tımızın (sessizce) (160)

komuz (kopuz) (165)

zayıp (kadın) (208)

1.1.3.Ses Olayları

1.1.3.1. Ünlülerdeki Ses Değişimleri

Kırgız Türkçesinde ünlülerde birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler Türkçe kelimelerde de yabancı kökenli kelimelerde de mevcuttur. Aktarılan metinde tespit edilen ünlü değişimlerine şu örnekler verilebilir:

1.1.3.1.1. e > a değişimi

şeytan > *şaytan* (132)

ecel > *acal* (133)

dert > *dart* (135)

nesil > *nasil* (141)

elbette > *albette* (142)

cenaze > *canaza* (144)

delil > *dalil* (153)

alem > *aalam* (155)
 tertip > *tartip* (155)
 ulema > *ulama* (166)
 meydan > *maydan* (172)

1.1.3.1.2. a > e değişimi

akır > *ekir* (135)
 kitap > *kitep* (139)
 cellat > *celdet* (207)
 hesap > *esep* (213)

1.1.3.1.3. i > ı değişimi

sihir > *sıykır* (135)
 padişah < *padişa* (138)
 tabip > *tabıp* (139)
 pişir- > *bışır-* (171)

1.1.3.1.4. e <  değişimi

tre- > *trl-* (131)
 tepe > *tb* (131)
 böbrek > *byrk* (133)
 hükümet > *kmt* (134)
 gölge > *kölökö* (136)
 yürek > *crk* (137)
 hüner > *nr* (141)
 kelebek > *köpölök* (158)
 dşek > *tşk* (162)
 rdek > *rdk* (175)
 bölme > *blm* (186)
 gömlek > *kynk* (193)
 güzel > *kzl* (199)

1.1.3.1.5. i > ü değişimi

ümit > *ümüt* (132)

1.1.3.1.6. a > ö değişimi

dünya > *düynö* (133)

güman > *kümön* (142)

1.1.3.1.7. ü > u değişimi

dürüst > *durus* (141)

Hüda > *Kuday* (142)

düşman > *duşman* (164)

üstat > *ustaz* (207)

1.1.3.1.8. i > e değişimi

iki > *eki* (134)

git- > *ket-* (143)

biçare > *beçara* (167)

derin > *tereñ* (168)

işit- > *eşit-* (173)

1.1.3.1.9. e > i değişimi

eğri > *iyri* (200)

1.1.3.1.10. u > ı değişimi

ET. yağmır > yağmur > *camgır* (136)

namus > *namıs* (150)

1.1.3.1.11. a > o değişimi

orta > *orto* (195)

1.1.3.1.12. ö > ü değişimi

öğret- > *üyröt-* (195)

ögüt > *ügüt* (207)

1.1.3.1.13. o > u değişimi

toynak > tuyak (139)

kova-la- > kubala- (171)

1.1.3.1.14. u > a değişimi

doğru > tuura (153)

urgan > arkan (216)

1.1.3.1.15. i > u değişimi

mümin > momun (165)

miras > muras (199)

1.1.3.1.16. ü > i değişimi

çürü- > çiri- (179)

1.1.3.2. Ünlü Uyumları

“Türk dilinde ünlüler ile ilgili “kalınlık-incelik ve düzlük- yuvarlaklık”, ünsüzlerle ilgili de “tonluluk-tonsuzluk” uyumu adı verilen önemli ve özel uyum sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemlerin ortaya çıkışı ve işleyişi de tamamen en az çaba yasası ile ilgilidir. Çünkü kalın ünlüler ağız boşluğunun arka/art kısmında, ince ünlüler ise ön kısmında boğumlanırlar. Bir kelimenin ilk hecesinde art/kalın bir ünlü varsa sonrakilerin de kalın, ön/ince bir ünlü varsa sonrakilerin de ince olması bir kolaylıktır. Aynı kolaylık ünsüzlerdeki tonluluk-tonsuzluk uyumu için de geçerlidir” (Buran 2017: 3).

Kırgız Türkçesi Türk lehçeleri içinde bu uyumların güçlü olduğu bir lehçedir. Hem Türkçe kökenli kelimeleri hem de yabancı dillerden alınan kelimeleri kendi kurallarına göre uyuma sokar.

Türkçe kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumuna örnekler:

tolkun (dalga) (131)

kümiş (gümüş) (132)

cürok (yürek) 137)

cemiş (yemiş) (147)

cıldız (yıldız) (150)

Yabancı kökenli kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumuna örnekler:

şaytan (şeytan) (132)
markum (merhum) (144)
canaza (cenaze) (144)
ıktımal (ihtimal) (153)
kancar (hançer) (163)
maşakat (meşakkat) (185)

Türkçe kelimelerdeki düzlük-yuvarlaklık uyumuna örnekler:

töbö (tepe) (131)
moyun (boyun) (132)
köñül (gönül) (135)
ortok (ortak) (147)
cıldız (yıldız) (185)

Yabancı kökenli kelimelerdeki düzlük-yuvarlaklık uyumuna örnekler:

düynö (dünya) (133)
önör (hüner) (141)
kümön (güman, şüphe) (142)
künöö (günah) (181)

1.1.3.3. Ünlü Düşmesi

“Çeşitli fonetik etkilerle kelimelerin iç ve son seslerdeki bazı ünlülerin düşmesi kuralıdır” (Cebeci 2018: 271).

“Özellikle alıntı kelimelerde bu düşmelerin olduğu görülmektedir. Bunun sebebi söyleyiş kolaylığı veya alıntı kelimenin Türkçenin yapısına uygun hale getirilmesine yönelme isteğindendir” (Uzun 2014: 82).

ökümöt > *ökmöt* (hükümet) (134)
kazına > *kazna* (hazine) (134)
 Rus. *minuta* > *münöt* (dakika) (142)

cumşak (yumuşak) (150)

1.1.3.4. Ünlü Türemesi

“Kırgızcada alıntı kelimelerde ön ses, iç ses ve son seste ünlü uyumuna göre ünlü türediği görülür” (Ercilasun ed. 2007: 492):

Ar. hakk > *akı* (hak) (142)

Ar. tecrîbe > *taciriba* (tecrübe) (150)

Ar. vakt > *ubak* (vakit) (165)

Far. rast > *ıras* (doğru) (188)

Orus (Rus) (188)

Ünlü türemesi Kırgızca kelimelerde de görülür:

titiret- (titretmek) (133)

cetimiş (yetmiş) (136)

topurak (toprak) (141)

korkunuç (korkunç) (144)

1.1.3.5. Ünlü Yuvarlaklaşması

“Kırgızcada düz ünlülerin yuvarlaklaşması, en sık karşılaşılan ünlü değişmesidir. Bu hadise, çoğunlukla ünlü benzeşmesi sonucu ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşir” (Çengel 2017: 76):

körsöt- (göstermek) (132)

düynö (dünya) (133)

kölökö (gölge) (136)

köpölöktör (kelebekler) (171)

ördök (ördek) (175)

körbö- (görmemek) (181)

künöö (günah) (181)

köynök (gömlek) (193)

orto (orta) (195)

közöl (güzel) (199)

1.1.3.6. Ünsüzlerdeki Ses Değişimleri

1.1.3.6.1. y > c değişimi

yer > *cer* (132)

yeşil > *caşıl* (136)

yağmur > *camgır* (136)

yırtıcı > *cırtkıcı* (138)

yumurta > *cumurta* (140)

yalnız > *calgız* (142)

yıldız > *cıldız* (163)

yiğit > *cigit* (174)

yalan > *calgan* (179)

1.1.3.6.2. f > p değişimi

ufala- > *uypala-* (139)

insaf > *insap* (144)

sefer > *sapar* (154)

vazife > *vazıypa* (204)

faydasız > *paydasız* (213)

1.1.3.6.3. b > m değişimi

taban > *taman* (131)

boyun > *moyun* (132)

bin > *min* (141)

ben > *men* (188)

boncuk > *monçok* (199)

1.1.3.6.4. b > p değişimi

Ar. kitab > *kitep* (kitap) (139)

Ar. hesab > *esep* (hesap) (213)

1.1.3.6.5. h > k değişimi

yahşı > *cakşı* (134)

hazine < *kazna* (134)

sihir > *sıykır* (135)

Hüda > *Kuday* (142)

hıyanet > *kıyanat* (150)

haber > *kabar* (157)

1.1.3.6.6. p > b değişimi

tepe > *töbö* (131)

ipek > *cibek* (131)

parmak > *barmak* (132)

köpük > *köbük* (134)

paha > *baa* (136)

1.1.3.6.7. ñ > g değişimi

yalnız > *yalñız* > *calgız* (142)

sana > sen+ga > *saña* > *saga* (145)

bana > ben+ga > *maña* > *maga* (216)

1.1.3.7. Ünsüzlerdeki Ses Denklikleri

1.1.3.7.1. d = t denkliği

dip = *tüp* (132)

öldür- = *öltür-* (133)

dil = *til* (134)

yedi = *ceti* (136)

dizil- = *tizil-* (148)

dokuz = *toguz* (206)

demir = *temir* (208)

1.1.3.7.2. g = k denkliği

gümüş = *kümüş* (132)

göl = *köl* (132)

görünüş = *körünüş* (136)

giy- = kiy- (139)

gündüz = kündüz (181)

güzel = közöl (199)

güreş = küröş (207)

1.1.3.8. Ünsüz Uyumları

“Çağdaş Türk lehçeleri arasında ünsüz uyumunu en ileri düzeyde işleten yazı dili Kırgız Türkçesidir. Kırgız Türkçesinde tonlu bir ünsüzle biten kelimeye getirilen ek tonlu, tonsuz bir ünsüzle biten kelimeye getirilen ek de tonsuz bir ünsüzle başlar. Bilindiği gibi Türkçede b-p, c-ç, d-t, g-k gibi seslerin tonlu ve tonsuz karşılıkları varken, f, s, ş, h gibi tonsuz ünsüzlerin tonlu ve j, l, m, n, r, v, y, z gibi tonlu ünsüzlerin de tonsuz karşılıkları yoktur. Dolayısıyla kelime kök ya da tabanlarına tonlu ya da tonsuz ünsüzlerden biri ile başlayan bir ek getirildiğinde bu ek ya uyum dışı kalır ya da ekin ilk sesi değişikliğe uğrayıp kelime tabanının son sesine uyar ve ünsüz uyumuna uygun hale gelir” (Buran 2017: 9).

Tonlu Ünsüzlerin Uyumu

İlgi halindeki uyum:

köl+dün (gölün) (131)

biz+din (bizim) (142)

önör+dün (hünerin) (206)

Belirtme halindeki uyum:

kün+dü (güneşi) (132)

közüm+dü (gözümü) (167)

çımın+dı (sineği) (214)

Yönelme halindeki uyum:

üy+gö (eve) (139)

köz+gö (göze) (158)

aalam+ga (aleme) (214)

Bulunma halindeki uyum:

töbübüz+dö (tepemizde) (156)

tüşüm+dö (düşümde) (173)

kez+de (zamanda) (186)

Çıkma halindeki uyum:

özüm+dön (kendimden) (143)

esim+den (aklımdan) (182)

duşman+dan (düşmandan) (203)

Soru ekindeki uyum:

urbaysızbı (vurmuyor musunuz?) (154)

körösüzbü (görüyor musunuz?) (215)

Olumsuzluk ekindeki uyum:

bol-bos (olmaz) (131)

kör-bö- (görmemek) (181)

Yapım eklerindeki uyum:

stykır+duu (sihirli) (157)

ün+dö- (konuşmak) (160)

caman+dık (kötülük) (189)

Çokluk ekindeki uyum:

kün+dör (günler) (213)

köñül+dör (gönüller) (216)

Tonsuz Ünsüzlerin Uyumu

İlgi halindeki uyum:

kelinçek+tın (genç kadının) (151)

çardak+tın (martının) (156)

cakşılık+tın (iyiliğin) (172)

Belirtme halindeki uyum:

ölük+tü (ölüyü) (164)

comok+tu (masalı) (195)

tabak+tı (tabağı) (203)

Yönelme halindeki uyum:

ösümdük+kö (bitkiye) (163)

urpak+ka ((213)

sooluk+ka (sağlığa) (214)

Bulunma halindeki uyum:*töşök+tö* (döşekte) (162)*kaşat+ta* (sahilde) (163)**Çıkma halindeki uyum:***topurak+tan* (topraktan) (167)*sot+ton* (hakimden) (203)**Soru ekindeki uyum:***cokpu* (yok mu?) (135)*kaldıkpi* (kaldık mı?) (140)*emespi* (değil mi?) (151)**Olumsuzluk ekindeki uyum:***terik-pe-* (korkmamak) (152)*kork-po-* (korkmamak) (216)**Yapım eklerindeki uyum:***kanat+tuu* (kanatlı) (133)*küç+tiüü* (güçlü) (144)*ayıp+ta-* (ayıplamak) (212)**Çokluk ekindeki uyum:***köpölök+tör* (kelebekler) (171)*körünüş+tör* (görünüşler) (186)*sebepe+ter* (sebepler) (193)**1.1.3.9. Ünsüz Düşmesi**

“Ünsüz düşmesi, dilin asli kelimelerinde veya alıntı kelimelerinde yer alıp da kolay söyleyişe yönelme veya lehçeleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bir ses olayıdır” (Uzun 2014: 84). Bazı ünsüzlerin düşmesi sonucunda ise uzun ünlülerin oluştuğu görülmektedir:

ET. bagatur > *baatır* (bahadır) (142)ET. biregü > *biröw* > *biröö* (biri) (142)ET. sag > *sow* > *soo* (sağ) (143)ET. elig > *elüw* > *eliüü* (elli) (144)ET. bagır > *bowur* > *boor* (bağır) (209)

- Far. şehir > *şaar* (şehir) (142)
 Far. rast > *ıras* (doğru) (167)
 Far. güvah > *kübö* (şahit) (205)
 Ar. tesbih > *tespe* (tespih) (144)
 Ar. nasihat > *nasaat* (nasihat) (150)
 Ar. cevap > *coop* (cevap) (152)
 Ar. vakıa > *okuya* (vaka, olay) (186)

1.1.3.10. Ünsüz Türemesi

Arapçadan alınan kelimelerde “ayn” sesi ile sözcük ortasındaki ve sözcük sonundaki uzun ünlülerin yanında ünsüz türediği görülür (Ercilasun ed. 2007: 499):

- Kuday* (Hüda) (142)
mugalim (muallim) (149)
tarıxy (tarihi) (157)
akıykat (hakikat) (181)
tabiygat (tabiat) (201)
vazıypa (vazife) (204)

1.1.3.11. Ünsüz Tekleşmesi

“Arapça veya Farsçadan alınan kelimelerde bulunan çift ünsüzlerin tek bir harfe dönüşmesiyle meydana gelir” (Gülensoy 2016: 93):

- kubat* (kuvvet) (147)
mugalim (muallim) (149)
maşakat (meşakkat) (185)

1.2. ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

1.2.1.Yapım Ekleri

1.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

1.2.1.1.1.+çA/+çO:

“Kavim, millet ve halk isimlerine gelerek dil ve lehçe isimleri yapar” (Ercilasun ed. 2007: 501):

- Kırgız+ça* (Kırgızca) (158)

1.2.1.1.2. +çAk/+çOk:

Küçültme ve sevgi ifade eden isimler ile nesne ve vasıf isimleri yapar (Ercilasun ed. 2007: 501):

kelin+çek (gelin, genç kadın) (154)

köñül+çök (iyi kalpli) (181)

1.2.1.1.3. +çI/+çU:

“İsimlere gelerek insanların mesleklerini ve uğraşma alanlarını ifade eden isimler yapar” (Ercilasun ed. 2007: 501):

karapa+çı (çömlekçi) (150),

kabar+çı (haberci) (157)

1.2.1.1.4. +çIk/+çUk:

“Küçültme ve sevgi bildiren isimler yapar” (Ercilasun ed. 2007: 501):

oyun+çuk (oyuncak) (150)

1.2.1.1.5. +çII/+çUl:

“Bir şeye düşkünlük ve taraftarlık bildiren vasıf isimleri yapar” (Ercilasun ed. 2007: 501):

tekeber+çil (kibirli) (135)

din+çil (dindar) (144)

ırım+çıl (batıl inançlı) (144)

eski+çil (eski kafalı) (177)

soguş+çul (savaşçı) (207)

tüyşük+çül (sıkıntılı) (213)

1.2.1.1.6. +dAş/+dOş; +IAş/IOş; +tAş/+tOş:

“Eşitlik, ortaklık, bağlılık ve mensubiyet bildirir” (Ercilasun ed. 2007: 501):

ortok+toş (ortak) (136)

karın+daş (kardeş) (154)

1.2.1.1.7. +dIk/+dUk; +Ik/+IUk; +tIk/+tUk:

Çok işlek olan bu ek, bir yere veya zamana, bir araca ait olmayı ifade eden sıfatlar; sıfatlardan soyut isimler ve nesne isimleri yapar (Ercilasun ed. 2007: 502):

carık+tık (aydınlık) (131)

cakşı+lık (iyilik) (132)

caman+dık (kötülük) (132)

cıluu+luk (ılıkılık) (143)

naadan+dık (cahillik) (152)

bay+lık (zenginlik) (194)

1.2.1.1.8. +dUU, +IUU, +tUU:

“Tarihi yazı dillerinde +lıy/+lig, +luy/+lüg isim yapma ekinin son sesi olan /g/ nin sızıcılaşarak /w/ ye dönmesi sonucu bu ek, Kırgızcanın diyalektleinde +luw/+lüz şeklini alırken /w/ sesinin erimesiyle ortaya çıkan +luu/+lüü ise edebi dildeki şeklini yansıtmaktadır. Başlangıçtan beri ünlü uyumuna bağlı olan ek, Kırgız Türkçesinde sadece yuvarlak ünlülü kullanılır. Ünlüyle ve bazen /r/, /y/ ünsüzleriyle biten isimlere +luu/+lüü; tonlu ünsüzle biten isimlere +duu/+düz; tonsuzla biten isimlere +tuu/+tüü ekleri getirilir. Ekin d’li ve t’li şekilleri ünsüz uyumu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ek, bir nesneye, bir kavrama sahip olmayı bildiren vasıf isimleri yapar” (Özenç 2020: 57):

kanat+tuu (kanatlı, kuş) (133)

sır+duu (sırlı) (133)

küç+tüü (güçlü) (134)

kümön+düü (şüpheli) (135)

oy+luu (düşünceli) (135)

erk+tüü (özgür) (144)

sabır+duu (sabırlı) (147)

insap+tuu (insaflı) (147)

sıykır+duu (sihirli) (157)

1.2.1.1.9. +GI/+GU:

“Bu ek, isimlere gelip sıfat ve zamir olarak kullanılan; içinde bulunma, bağlılık ve aitlik bildiren isimler yapar” (Ercilasun ed. 2007:502):

murda+kı (önceki) (141)

kaçan+kı (çok eski) (141)

algaç+kı (birinci) (188)

1.2.1.1.10. +gII/+gUl:

“Kırgız Türkçesinde işlek olmayan bu ek, isimlere gelerek benzerlik ifade eder” (Özenç 2020: 86):

kir+gil (bulanık) (194)

1.2.1.1.11. +gIlt/+gUlt:

“Renk adlarında benzerlik ve yakınlık ifade eden kelimeler yapar” (Buran-Alkaya 2017: 361):

kız+gılt (kırmızımsı)

1.2.1.1.12. +ke:

“Tarihi yazı dillerinde +qa/+ke şeklinde olan bu ek, Kırgız Türkçesinde sadece +ke şeklinde kullanılmakta olup akrabalık bildiren isimlere gelerek küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapmaktadır” (Özenç 2020: 96):

ene+ke (anneciğim) (210)

ata+ke (babacığim) (210)

1.2.1.1.13. +ker:

kılmış+ker (suçlu) (194)

ayla+ker (hilekar) (194)

ayıp+ker (suçlu) (196)

1.2.1.1.14. +man:

“Çengel’e göre; “Farsçada +mand ekinden gelişmiştir ve -r; -ar/-er, -or/-ör sıfat-fiil eki ile -ş fiilden isim yapım ekinden sonra gelen +man ekinin bu ekle aynı ek olduğu varsayılmaktadır” (Özenç 2020: 175):

meer+man (şefkatli) (160)

akıl+man (akıllı) (178)

önör+man (hünerli) (195)

1.2.1.1.15. +(I)nçI/(U)nçU:

“Asıl sayı isimlerinden sıra ve derece ifade eden sayı isimleri yapar” (Ercilasun ed. 2007: 502):

bir+inçi (birinci) (145)

eki+nçi (ikinci) (205)

1.2.1.1.16. +OO:

“Sayı isimlerinden birliktelik ve topluluk bildiren isimler yapar” (Ercilasun ed. 2007: 502):

ek+öö (ikisi) (135)

bir+öö (biri) (142)

1.2.1.1.17. +(I)rAAk/(U)rOOk:

“Bu ek, sıfatlara gelerek karşılaştırma ve dereceleme bildirir” (Ercilasun ed. 2007: 502):

köbü+röök (daha çok) (142)

kiyinçe+reek (daha sonra) (187)

1.2.1.1.18. +sIz/+sUz:

“Bir nesnenin veya kavramın yokluğunu, eksikliğini bildirir” (Ercilasun ed. 2007:502):

al+sız (halsiz) (143)

kabar+sız (habersiz) (151)

maani+siz (anlamsız) (204)

1.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

1.2.1.2.1. +dA-/+dO-; +lA-/+lO-; +tA-/+tO-:

“Yabancı kökenli kelimeler de dahil olmak üzere her türlü isme gelerek çoğunlukla geçişli bazen de geçişsiz fiiller yapar” (Ercilasun ed. 2007: 505):

manca+la- (avuçlamak) (133)

tuzak+ta- (tuzak kurmak) (139)

ün+dö- (konuşmak) (140)

oy+lo- (düşünmek) (143)

cakın+da- (yaklaşmak) (145)

caza+la- (cezalandırmak) (164)

kesel+de- (hastalanmak) (164)

kancar+la- (hançerlemek) (164)

dalil+de- (ispatlamak) (196)

ayıp+ta- (suçlamak) (212)

1.2.1.2.2. +dAn-/+dOn-; +lAn-/+lOn-; +tAn-/+tOn-:

nur+dan- (nurlanmak) (143)

kayrat+tan- (gayret etmek) (174)

kümüş+tön- (gümüş rengine girmek) (197)

kıcır+lan- (öfkelenmek) (204)

1.2.1.2.3. +dAş-/+dOş-; +lAş-/+lOş; +tAş-/+tOş-:

kep+teş- (konuşmak) (141)

sır+daş- (sırrını paylaşmak) (168)

maek+teş- (sohbet etmek) (177)

1.2.1.2.4. +şI -/+şU-:

şek+şi- (şüphe etmek) (135)

1.2.1.2.5. +y-; +Ay-/+Oy-:

“İsimlere gelerek olma bildiren fiiller yapar” (Ercilasun ed. 2007: 505):

köp+öy- (çoğalmak) (178)

1.2.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

1.2.1.3.1. -(I)ç/-(U)ç:

“Bu ekle yapılan isimler aşırılık ve fazlalık ile fiilin sonucu olan durumu bildirirler” (Ercilasun ed. 2007: 503):

kuban-ıç (sevinç) (133)

korkun-uç (korkunç) (144)

maktan-ıç (övünç) (154)

1.2.1.3.2. -çAAk:

“Bu ek, fiillere gelerek aşırılık ifade eden vasıf isimleri, nesne isimleri, organ isimleri yapmaktadır” (Cebeci 2018: 307):

erin-çEEK (tembel) (161)

unut-çAAK (unutkan) (135)

1.2.1.3.3. -GA/-GO:

tut-ka (kulp) (132)

tabıl-ga (buluntu,göümü) (133)

1.2.1.3.4. -GI/-GU:

“*Filinin anlamıyla bağlantılı isimler yapar*” (Ercilasun ed. 2007: 503):

kül-kü (gülme) (132)

1.2.1.3.5. -GIç/-GUç:

Fiillere gelerek insan ve hayvanlara özgü vasıf isimleri ve nesne isimleri yapar (Ercilasun ed. 2007: 503):

tep-kiç (merdiven) (153)

cirt-kıç (yırtıcı) (200)

1.2.1.3.6. -(I)k/-(U)k:

“*Filinin bildirdiği hareketin sonucu olan isimleri ve sıfatları türetir*” (Ercilasun ed. 2007: 504):

sın-ık (kırık) (132)

tile-k (dilek) (162)

öl-ük (ölü) (163)

sura-k (sorgu) (192)

1.2.1.3.7. -(I)m/-(U)m:

“*Eklendiği fiilin anlamıyla bağlantılı isimler yapar*” (Ercilasun ed. 2007: 504):

sez-im (algı, duygu) (132)

kiy-im (giyim) (184)

1.2.1.3.8. -mA/-mO:

Bu ek fiilden kalıcı isimler yapar (Ercilasun ed. 2007: 504):

caz-ma (yazma, kitabe) (182)

böl-mö (bölme, oda) (186)

ayır-ma (fark, ayırım) (188)

1.2.1.3.9. -mİş/-mUş:

ce-miş (yemiş) (152)

1.2.1.3.10. -(I)n/-(U)n:

“Bu ekle türeyen isimler, fiilin işaret ettiği hareketi yapanı, olanı veya yapılanı ifade eder” (Ercilasun ed. 2007: 504):

tolku-n (dalga) (131)

kel-in (gelin) (136)

1.2.1.3.11. -OOç(U)/-UUç(U):

“Fiillere gelerek işi yapanı bildirir” (Ercilasun ed. 2007: 504):

karala-ooçu (suçlayıcı) (197)

kolda-ooçu (koruyucu) (201)

ayda-ooç (sürücü, şoför) (216)

1.2.1.3.12. -(I)ş/-(U)ş:

Fiil kök veya gövdelerine gelip fiil ismi yapan bu ek kalıcı isimler de yapar (Ercilasun ed. 2007: 504):

körün-üş (görünüş) (136)

çığ-ış (doğu) (142)

bat-ış (batı) (142)

1.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri**1.2.1.4.1. -AlA-:**

“Bu ek, fiilin gerçekleştirdiği işi kısa aralıklarla tekrarlama görevi yüklenmiş fiilden fiil yapma ekidir” (Cebeci 2018: 315):

kub-ala- (kovalamak) (171)

1.2.1.4.2. -BA-/BO-:

“Bu ek bütün fiillere gelerek olumsuzluk ifade eder” (Ercilasun ed. 2007: 506):

kül-bö- (gülmemek) (132)

ündö-bö- (konuşmamak) (140)

kör-bö- (görmemek) (181)

1.2.1.4.3. -Dİr-/-DÜr-:

“Bu ek ettirgen fiiller yapmaktadır” (Ercilasun ed. 2007: 506):

sız-dır- (çizdirmek) (131)

öl-tür- (öldürmek) (133)

kel-tir- (getirmek) (136)

1.2.1.4.4. -Gİz-/-GÜz-:

“Bu ek geçişsiz fiillerden geçişli, geçişli fiillerden ise ettirgen fiiller yapar”
(Ercilasun ed. 2007: 506):

tiy-giz- (değdirmek) (144)

1.2.1.4.5. -(İ)l-/- (U)l-:

“Pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yapan bu ek, bir iş veya harekete maruz kalmayı bildirmektedir” (Cebeci 2018: 311):

köm-ül- (gömülmek) (132)

sez-il- (sezilmek) (143)

tiz-il- (dizilmek) (199)

cuur-ul- (yoğrulmak) (205)

1.2.1.4.6. -(İ)n-/- (U)n-:

“Geçişli fiillerden olma veya yapma bildiren dönüşlü fiiller türeten bu ek de, fiilin gösterdiği iş yapana yani özneye dönmektedir” (Cebeci 2018: 311):

kör-ün- (görünmek) (132)

bül-ün- (bölünmek) (143)

1.2.1.4.7. -(I)r-/-(U)r-:

“Geçişli ettirgen fiiller yapmaktadır” (Cebeci 2018: 314):

cit-ir- (kaybetmek) (131)

1.2.1.4.8. -sOt-:

kör-söt- (göstermek) (201)

1.2.1.4.9. -(I)t-/-(U)t-:

“Fiillerde yaptırma ve öldürme ifade eden bu ek, tarihi geçişli ettirgenlik eki olmanın yanı sıra Kırgız Türkçesinde en fazla kullanılan çatı eki olma özelliğine sahiptir” (Cebeci 2018:313):

ooru-t- (ağrıtmak) (182)

suu-t- (soğutmak) (185)

1.2.1.4.10. -(I)z-/-(U)z-:

“Türkçede eskiden beri görülen; fakat az kullanılan ve Kırgız Türkçesinde de fazla işlek olmayan bu ek, ettirgenlik ifade etmektedir” (Cebeci 2018: 315):

em-i-z- (emmek) (133)

1.2.2. İsim Çekim Ekleri

1.2.2.1. Çokluk Ekleri

Kırgız Türkçesinde isimler ünlü ve ünsüz uyumlarına göre çekimlenir. Çokluk ekleri ünlülerle biten ve r, y tonlu ünsüzleriyle biten isimlere **+IAr/+IOr**; diğer tonlu ünsüzlerle biten isimlere **+dAr/+dOr**; tonsuz ünsüzlerle biten isimlere **+tAr/+tOr** şeklinde getirilir (Buran-Alkaya 2017: 341).

azırkı+lar (şimdikiler) (131)

erkek+ter (erkekler) (155)

canıbar+lar (hayvanlar) (167)

duşman+dar (düşmanlar) (169)

köpölök+tör (kelebekler) (171)

körünüş+tör (görünüşler) (186)

başka+lar (başkaları) (188)

1.2.2.2. İyelik Ekleri

Kırgız Türkçesinde iyelik ekleri şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: +(I)m , +(U)m
2. Teklik Şahıs: +(I)ñ, +(U)ñ
2. Teklik Şahıs (nezâket şekli): +(I)ñIz, +(U)ñUz
3. Teklik Şahıs: +(s)I , +(s)U
1. Çokluk Şahıs: +(I)bIz , +(U)bUz
2. Çokluk Şahıs: +(I)ñAr , +(U)ñAr
2. Çokluk Şahıs (nezâket şekli): +(I)ñIzdAr , +(U)ñUzdAr
3. Çokluk Şahıs: +(s)I, +(s)U (Kudaybergenov vd. 1980: 179)

öz+übüz (kendimiz) (135)

söz+üñüz (sözünüz) (146)

ata+m (babam) (154)

taman+ı (tabanı) (158)

keb+im (sözüm) (172)

1.2.2.3. Hâl Ekleri

1.2.2.3.1. Yalın Hâl

“Yalın hâl diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de eksizdir”

(Buran-Alkaya 2017:342):

comok (masal) (135)

turmuş (hayat) (135)

karapa (çömlek) (138)

köçö (sokak) (169)

belek (hediye) (174)

1.2.2.3.2. İlgi Hâli

Kırgız Türkçesinde ilgi hâli eki ünlü ve ünsüz uyumlarına göre **+nIn/+nUn;**
+dIn/+dUn; +tIn/+tUn şeklindedir (Buran- Alkaya 2017: 342):

- biz+din* (bizim) (131)
caşım+dın (yaşımın) (143)
karapaçı+nın (çömlekçinin) (151)
küç+tün (gücün) (215)

1.2.2.3.3. Yükleme Hâli

Kırgız Türkçesinde yükleme hâli ünlü ve ünsüz uyumlarına göre **+nI/+nU; +dI/+dU; +tI/+tU** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 343):

- ömür+dü* (ömrü) (131)
ölük+tü (ölüyü) (163)
kempir+di (yaşlıyı) (175)
aydooçu+nu (sürücüyü) (216)

Yükleme hâli, iyelik 3. teklik şahıs ekinden sonra **+n** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 343):

- ata önörün* (ata hünerini) (209)

1.2.2.3.4. Yönelme Hâli

Kırgız Türkçesinde yönelme hâli eki **+GA/+GO** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 343):

- kum+ga* (kuma) (134)
üy+gö (eve) (139)
kişi+ge (insana) (174)
topurak+ka (toprağa) (209)

Yönelme hâli iyelik ekli gövdelerden sonra **+A/+O** ekiyle yapılır (Buran-Alkaya 2017: 343):

- töböm+ö* (tepeme) (131)
oyum+a (aklıma) (132)

“3. şahıs iyelik ekinden sonra zamir n’si ile çekime girer” (Buran-Alkaya 2017: 343):

talabı+(n)+a (talebine) (211)

1.2.2.3.5. Bulunma Hâli

Kırgız Türkçesinde bulunma hâli ekleri **+DA/+DO** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 344):

kılaa+da (sahilde) (175)

köçösün+dö (sokağında) (188)

bölmö+dö (odada) (208)

ört+tö (ateşte) (211)

1.2.2.3.6. Çıkma Hâli

Kırgız Türkçesinde çıkma hâli ekleri **+DAn/+DON** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 344):

çopo+don (çamurdan) (141)

esim+den (aklımdan) (182)

zal+dan (salondan) (192)

kol+don (elden) (205)

Kırgız Türkçesinde çıkma hâli, iyelik 3. tekil şahıs ekinden sonra **+nAn/+nOn** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 344):

oozu+nan (ağzından) (135)

azabı+nan (azabından) (138)

akılı+nan (aklından) (158)

1.2.2.3.7. Eşitlik Hâli

Eklendikleri isimlere benzerlik, abartı, birliktelik, küçültme vb. anlamları katan eşitlik hâli Kırgız Türkçesinde **+çA/+çO; +DAy/+DOy** ekleriyle yapılır (Buran-Alkaya 2017: 344):

bulak+tay (pınar gibi) (136)

kişi+dey (insan gibi) (147)

bala+ça (çocukça, çocuk gibi) (151)

kümüş+töy (gümüş gibi) (180)

bala+day (çocuk gibi) (192)

törölgön+döy (doğmuş gibi) (210)

1.2.2.3.8. Vasıta Hâli

“*Vasıta hâli, ismin bildirdiği varlığı veya nesnenin fiildeki harekete aracı olarak kullanıldığını veya birlikteliği ifade ettiğini göstermektedir*” (Cebeci 2018: 328).

“*Kırgız Türkçesinde vasıta hâli “menen” (ile) kelimesiyle yapılır*” (Buran-Alkaya 2017: 344):

Köbörüp kööp öz cıluulugu menen ösümdüktün tamırına kubat beret. “Kabarıp kendi sıcaklığıyla bitkilerin köküne kuvvet verir.” (151)

“*Eski Türkçede vasıta hâli eki olan +n Kırgız Türkçesinde de mevcuttur*” (Çengel 2017: 172):

Topurak kışında toñot. Cazında cılıyt. “Toprak kışın donar. İlkbaharda ısınır.” (151)

1.2.2.3.9. Yön Gösterme Hâli

Kırgız Türkçesinde *karay, közdöy* gibi edatlar yön göstermek için kullanılır (Cebeci 2018: 330).

Şıdır ötüp keteyin dep tezdey bassam da sıykır kubatı meni ustazdın eşiğin közdöy imerçü boldu. “Doğruca geçip gideyim deyip hızlıca yürüdüğümde sihirli bir güç beni ustanın kapısına doğru çekti.” (147)

Çoñ coldo agılğan maşıneler zuu, zuu maraga karay aşikkanday birinen biri ötöt. “Büyük yolda arabalar hedefine doğru gitmek için hızla birbirini geçiyor.” (161)

Bir colu toodon oygo karay çubaşa bastırıp kelattık. “Bir keresinde dağdan düzlüğe doğru tek sıra halinde yavaş yavaş yürüyerek geliyorduk.” (162)

1.2.2.4. İsimlerde Soru

Kırgız Türkçesinde isimlere eklenen soru ekleri ünlü ve ünsüz uyumlarına göre +**BI**/+**BU** ekleriyle yapılır ve kelimeye bitişik yazılır (Ercilasun ed. 2007: 509):

*Aloo! **Sensinbi**?* “Aloo! Sen misin? (145)

*Bul beçaranın talması **barbı**?* “Bu zavallının sara hastalığı var mı?” (200)

*Karapaçı ustaz tar köçönün kişilerin dinge çakırganı **çınbı**?* “Çömlek ustasının dar sokağın sakinlerini dine çağırdığı doğru mu?” (209)

1.2.2.5. Aitlik Eki

Kırgız Türkçesinde aitlik eki +**GI**/+**GU** şeklindedir (Buran-Alkaya 2017: 345):

***Kolundagı** karapanın sınığın emi alakanına etiet koydu da cılañaç kişi inandıra ayttı.* “Şimdi elindeki çömleğin kırığını avucuna dikkatlice koyan çıplak kişi inandırıcı bir şekilde ... dedi.” (167)

1.2.3. Sıfatlar

“Sıfatlar, nesneleri niteleme ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Yanlarındaki isim ne şekilde olursa olsun, sıfatlar daima çekimsizdir. Hiçbir işletme eki almazlar. Bu bakımdan hiçbir şekilde isme uymazlar” (Tan 2017: 53).

1.2.3.1. Niteleme Sıfatları

“Niteleme sıfatları, nesnelerin şekil, renk vb. bakımlardan vasıflarını bildirir” (Ercilasun ed. 2007: 510):

kök cibek köynögünün (mavi ipek gömleğinin) (131)

ak çabak (beyaz balık) (132)

bayırkı idiştin (eski çömleğin) (132)

kızık kep sözdün (ilginç sözün) (134)

çirkin ömür (kötü ömür) (136)

ak camgır (beyaz yağmur) (136)

sarı taş (sarı taş) (136)

boş karapa (boş çömlek) (138)

çoñ önörü (büyük hüneri) (141)

tar köçödö (dar sokakta) (141)
çaçkın oyum (dağınık düşüncem) (143)
akılduu kişiñ (akıllı insanın) (165)
kümöndüü nerse (şüpheli şey) (165)
appak bulut (bembeyaz bulut) (180)
külkülüü comoktu (komik masalı) (188)
çakan zal (küçük salon) (191)
ompol too (yüksek dağ) (194)
tunuk suuga (duru suya) (197)
coon ün (kalın ses) (208)

1.2.3.2. Belirtme Sıfatları

1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları

“Nesneleri işaret etmek için kullanılan sıfatlardır” (Ercilasun 2007: 510).

Kırgızcada işaret sıfatları şunlardır: *bul*, *bu*, *uşul*, *uşu*, *ol*, *oşol*, *oşo*, *al*, *tigil*, *tigi*, *tetigi*, *mınau*, *mınabu*, *beregi* (Ercilasun ed. 2007: 510):

uşul karapanın (bu çömleğin) (132)
bul tabılgaga (bu gömüye) (133)
bul düynödön (bu dünyadan) (133)
al sırıñdı (o sırrını) (134)
oşol nurdu (o nuru) (139)
uşul ceekke (bu kıyıya) (140)
uşu altın (şu altın) (140)
mınabu töbödö (bu tepede) (157)
ol ölük (o ölü) (163)
mınau möldür suvdu (işte bu temiz suyu) (163)
tigil kişi (diğer kişi) (166)
beregi ördök (bu ördek) (175)

1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

“*Temel sayılar: bir (1). eki (2). üç (3). dört (4). beş (5). altı (6). ceti (7). segiz (8). toguz (9). on (10). cıyırma (20). otuz (30). kırk (40). elüü (50). altımış (60). cetimiş (70). seksen (80). tokson (90). cüz (100). miñ (1000). million (1.000.000). milliard (1.000.000.000)*” (Ercilasun ed. 2007: 511):

eki toonun (iki dağın) (134)

tört miñ cıl (dört bin yıl) (141)

eki karapa (iki çömlek) (141)

elüü bir kadam (elli bir adım) (144)

eki iyni (iki omuzu) (147)

million cıl (milyon yıl) (151)

1.2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Kırgız Türkçesinde asıl sayılara **+(I)nçI/(U)nçU** ekinin getirilmesiyle sıra sayı sıfatları oluşturulur (Ercilasun ed. 2007: 511):

birinci colu (birinci kez) (145)

birinci sınıptan (birinci sınıftan) (149)

ekinci colu (ikinci kez) (205)

1.2.3.3. Belirsizlik Sıfatları

Kırgız Türkçesinde *bir, bardık* (bütün). *başka, kee bir* (bazı). *ar* (her). *eç* (hiç). *köp* (çok) gibi belirsizlik sıfatları kullanılır (Ercilasun ed. 2007: 511):

Ar bir nerse; *can-canıbar bolsun, ösümdük, alturgay million cıl eñilçek kaptagan taş, akkan suu, zuu, zuu sokkon boroon – dele kubuluş, önügüş, körünüş oşo caratılıştın küç kubatı teylegen mıyzamdın erkinde önügöt.* “Her bir nesne; insan, hayvan ya da bitki, milyonlarca yıl yosun tutan taş, akan su, yüze çarpan fırtına. Halbuki değişim, gelişim, görünüş tabiatın kuvvetini düzenleyen kanunun iradesinde meydana geliyor.” (151)

Kişidegi cekeçildik eç bir canıbarda çok okşodu. “İnsandaki bencillik hiçbir canlıda yoktur.” (199)

1.2.4. Zamirler

1.2.4.1. Şahıs Zamirleri

“Varlıkları şahıslar hâlinde temsil etmek suretiyle karşılayan kelimelerdir” (Ercilasun ed. 2007: 512). Kırgız Türkçesindeki şahıs zamirleri ve bu zamirlerin hâl eklerine göre çekimlenmiş şekilleri ise aşağıdaki gibidir:

	İlgi H.	Yükleme H.	Yönelme H.	Bulunma H.	Çıkma H.
Men	Menin	Meni	Maga	Mende	Menden
Sen (samimi)	Senin	Seni	Saga	Sende	Senden
Siz (resmi)	Sizdin	Sizdi	Sizge	Sizde	Sizden
Al	Anın	Anı	Aga	Anda	Andan
Biz	Bizdin	Bizdi	Bizge	Bizde	Bizden
Siler (samimi)	Silerdin	Silerdi	Silerge	Silerde	Silerden
Sizder (resmi)	Sizderdin	Sizderdi	Sizderge	Sizderde	Sizderden
Alar	Alardın	Alardı	Alarga	Alarda	Alardan (Ercilasun ed. 2007: 512)

Anın küñgüröngön ömür- dünüyösü meni alaksıttı. “Onun boğuk sesle geçirdiği ömür beni düşündürdü.” (131)

Kaçankıdan beri kumga ornop kalgan karapanı koş koldop kötörüp alğanımda al maga bütün köründü. “Uzun zamandan beri kuma saplanıp kalan çömleği iki elimle tutup kaldırdığımda o bana bütün göründü.” (133)

Kişiñ caratkan bul asıl buyumu anın eñ algaçkı çoñ önörü. “İnsanın yaptığı bu değerli eşya onun ilk büyük hünleridir.” (141)

Siz menin kebime işenbey turasız go. “Siz benim söylediklerime inanmıyorsunuz.” (141)

Sizdin maga abdan ele şekşiy karaşñız kerek ele. “Sizin bana şüpheyile bakmanız gerek.” (147)

Anday beybaştık erkti berbeptir bizge. “Bizim kötülük yapma özgürlüğümüz yoktur.” (157)

Bala alarga aldanbadı. “Çocuk onlarla ilgilenmedi.” (171)

Karapaçı ustaz maga tikeley karadı. “Çömlek ustası bana dik dik baktı.” (179)

Siler cürgüzgön sot tergöösü sovettik yurispruditsiyasıda cok. “Sizin yaptığınız mahkeme sorgusu Sovyet hukukunda yoktur.” (212)

“Şahıs zamirleri, isimlerden farklı hâl çekimine sahiptir. Şahıs zamirlerinin çekiminde kök değişimleri, ses düşmeleri veya eklenmeleri gibi hadiseler bolca meydana gelir. O nedenle, Kırgız zamirlerinin hâl çekimine çekimin ayrı bir türü olarak bakılır” (<https://acikders.ankara.edu.tr>)

1.2.4.2. İşaret Zamirleri

“Varlıkları ve kavramları işaret etmek, göstermek yoluyla karşılayan kelimelerdir (Ercilasun 2007: 512). Kırgızcadaki işaret zamirleri şunlardır: *bu, bular* (bunlar). *uşul* (bu). *uşu* (şu). *oşo* (o). *oşol* (o). *tigi* (öteki). *tigi-bu* (beriki)” (Ercilasun ed. 2007: 512):

İşenbeseñiz, mına. “İnanmazsınız, buna.” (141)

Oşogo köñülüm alaksıdı. “Onunla ilgilendim.” (144)

Uşulardı oylogon sayın karapaçının çın karapaçı ekendigine şegim arttı. “Bunları düşündükçe çömlekçinin gerçekten çömlekçi olduğundan şüphelendim.” (152)

Munun tilin bilgen kişi menen bul sınık ündöböy süylöşöt. “Bunun dilini bilen insan ile bu kırık parça sessizce konuşur.” (167)

Men tigiler menen çındap küröştüm. “Ben ötekilerle gerçekten mücadele ettim.” (207)

1.2.4.3. Belirsizlik Zamirleri

“Canlı ve cansız varlıkları belirsiz bir şekilde karşılayan zamirlerdir” (Ercilasun ed. 2007: 513). Kırgızcadaki belirsizlik zamirleri şunlardır: *Biröö* (biri). *eçkim* (hiç kimse). *kee biröösü* (bazısı). *kee bir* (bazı). *kimdir biröö* (birisi). *baarı* (hepsi). *eköö* (ikisi). *bardıgı* (hepsi). *kay birleri* (bazıları). *ar biri* (her biri) (Ercilasun ed. 2007: 513):

Üyröngönüñ özüñö, Öñörüñ curtkal! dep koydu kart alda biröölördün kebin aytıp catkansıp. “Öğrendiğin kendine. Sanatı yurda, dedi ihtiyar birilerinden duyduğun sözü söyleyip.” (142)

İçi caman biröö saa caman oyloso oylosun. “Kötü niyetli biri sana kötülük düşünürse düşünsün.” (150)

Al tuura, deşti menin appanentterimdin kay birleri. “O doğrudur, dediler benim rakiplerimin bazıları.” (153)

Olordun ar biri önüktürgön önörün körösüñ. “Onların her biri geliştirdiğin sanatını görsün.” (178)

Baarıñ moyundaş, koyundaş kün körün dedi Yer Ana öz tukumuna. “Hepsini kucaklayıp “Beraber yaşayın.” dedi Toprak Ana çocuklarına.” (178)

1.2.4.4. Dönüşlülük Zamiri

“Kırgızcada dönüşlülük zamiri *öz* (kendi) kelimesidir” (Ercilasun ed. 2007: 513).

Öz zamirinin iyelik eklerine göre çekimlenmiş hali ise şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: *öz+üm*
2. Teklik Şahıs: *öz+üñ*
2. Teklik Şahıs (nezâket şekli): *öz+ü+ñüz*
3. Teklik Şahıs: *öz+ü*
1. Çokluk Şahıs: *öz+ü+büz*
2. Çokluk Şahıs: *öz+ü+ñör*
2. Çokluk Şahıs (nezâket şekli): *öz+ü+ñüzdör*
3. Çokluk Şahıs: *öz+dörü* (Ercilasun ed. 2007: 513)

Özüñüz dele bilersiz. “Kendiniz de bilirsiniz.” (144)

Özüm köptü bilemin dep döğürsügönümdön ulam go... “Kendim çok şey biliyorum diye kibirlendiğimden dolayı...” (145)

Egerde kişi **özünön** başka canıbardın tilin tuyunalsa, al anda azırkıday maktanbas ele. “Eğer insan kendinden başka canlıların dilini anlasa şimdi övünmezdi.” (158)

Özümdün kişi ekendigimdi da daana tuyunalbapmın. **Özüñçö** ele eç paydasız osol oyun baştapmın deersiñ, **özüñdö** **özüñ** tuyuna alsan. “Kendimin insan olduğumun bile tam olarak farkında değildim. Kendimce hiçbir faydası olmayan kötü oyun başlattım sanki, kendin fark edebilsen.” (213)

1.2.5. Zarflar

“Zarflar zaman, yer, tarz ve miktar isimleri olup kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın anlamını belirleme, sınırlama ve daraltma özelliğine sahiptirler” (Ercilasun ed. 2007: 513).

Zarflar dört grupta incelenir:

1.2.5.1. Yer-Yön Zarfları

“Fiilin yerini ve yönünü gösteren zarflardır” (Ercilasun ed. 2007: 513). Kırgızcada yer-yön zarfları şunlardır: *cogoru* (yukarı). *içkeri* (içeri). *tömön* (aşağı). *ıldıy* (aşağı, aşağı doğru). *ilgeri* (ileri). *narı* (ötede). *tıška* (dışarı). *öydö* (yukarı) (Ercilasun ed. 2007: 513).

Al tigi kuška cutunbay öydogö – karapanın oozun karay koykoktoy. “O, kuşa uzanamayıp yukarıya çömleğin ağzına doğru uzanan bir güzellik olmuş.” (133)

Karasam *narıda* tarmaldangan appak seyrek çaçtarı apsayıp-sapsayıp öz işinen başkaga köñülü bölünböy maylanışkan çoponu ezip kartañ... “Baktım ki ötede kıvrılmış bembeyaz seyrek saçları darmadağın, işinden başka bir şeyle uğraşmayıp yağlı çamuru ezen...” (141)

Adaşıp cürüp caağı ıldıy teri katkan bala öñünö tızıldap cügürüp, kubanıp eşikten kirgeninde çoñ enesi adattagıday: “Yolunu şaşırp yanaklarından aşağı teri akan çocuk koşup sevinçle kapıdan girdiğinde ninesi her zamanki gibi.” (171)

1.2.5.2. Zaman Zarfları

“*Fiili zaman bakımından nitelendiren kelimelerdir*” (Ercilasun ed. 2007: 513). Kırgızcada zaman zarfları şunlardır: *Kündüz* (gündüz), *bügün* (bugün), *erteñ* (yarın), *azır* (şimdi), *murun* (önce), *murda* (önceden), *kiyin* (sonra), *keede* (bazen), *nebak* (ne zamandır), *ar dayım* (daima), *anda-sanda* (ara sıra) (Ercilasun ed. 2007: 513-514).

*Uşul kubanıçımdı **kiyin** kişilerge aytkanımda kebime işenbegendey mostoygondor boldu.* “Bu sevincimi sonradan insanlara söylediğimde sözüme inanmamış gibi somurttular.” (133)

Azır bolso törtke bölünüp kumga tüşkön sınıktardı ayap karap kaldım – kolumdan kuş uçkanday ańkaya. “Şimdiyse dörde bölünüp kuma düşen parçalara ellerimden uçup giden kuş gibi üzülererek bakakaldım.” (134)

*Bul kişini **murda** bir colukturganmın.* “Bu kişiye önceden rastlamıştım.” (134)

*Kişi бүгүнкү билгенini **erteñ** unutup kalmayı da bar.* “İnsan bugün bildiğini yarın belki de unuttur.” (135)

*Tıñçı çok kişi **nebaktan** can-canıbardın tıñçın alıp bardığına cek körünüp algan.* “Huzuru olmayan insan önceden beri canlıların huzurunu kaçırr, hepsine hor görünür.” (140)

1.2.5.3. Tarz Zarfları

Fiilin vasfını bildiren zarflardır. Kırgızcada tarz zarfları şunlardır: *Anday* (öyle), *munday* (böyle), *uşunday* (şöyle), *akırın* (yavaş), *tez* (tez, çabuk), *tuura* (doğru), *oşondoy* (öyle), *tımızın* (gizlice), *kooz* (muhteşem), *açuu* (öfkeyle) (Ercilasun ed. 2007: 514).

*Tigil tabışmaktuu çiymeleri debese kadimki ele kumura-karapa alakanımda koykoyup **kooz** körünö kaldı.* “Gizemli çizgileri söylemese, eski çömlek avucumda zarafetle muhteşem görünüyordu.” (133)

*Tek eles albagan bolup kebin kıy ötközböy bul cılañaç şumpaydın kim ekenin **tımızın** abayladım.* “Umursamadan sözlerine devam eden bu çıplak sinsinin kim olduğuna gizlice dikkat ettim.” (138)

*Ükü carıktık, **oşondoy** caralğan dedi enem.* “Baykuş göz nuru, öyle yaratılmış, dedi annem.” (182)

*Ak çardak atıla kudup **açuu** çarkıldadı.* “Martı hızla uçup öfkeyle öttü.” (184)

1.2.5.4. Miktar Zarfları

“Fiillerin, sıfatların ve zarfların önüne gelerek onları ölçü bakımından niteleyen zarflardır.” *Az, köp (çok). abdan (çok). dagı (daha). ötö (çok). dalay (pek çok). anca minça (azıcık). ayabay (pek çok)* gibi miktar zarfları Kırgız Türkçesinde kullanılan miktar zarflarındandır (Çengel 2017: 198):

Ne abdan ele korkup kalganbı. “Çok mu korktu?” (203)

1.2.6. Fiiller ve Fiil Çekimi

1.2.6.1. Şahıs Ekleri

Kırgız Türkçesinde şahıs ekleri üç grupta incelenir:

1.2.6.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs: -mIn, -mUn
2. Teklik Şahıs: -sİñ, -sUñ
2. Teklik Şahıs (nezâket şekli): -sIz, -sUz
3. Teklik Şahıs: Ø
1. Çokluk Şahıs: -BIz, -BUz
2. Çokluk Şahıs: -sİñAr, -sUñAr
2. Çokluk Şahıs (nezâket şekli): -sIzdAr, -sUzdAr
3. Çokluk Şahıs: Ø (Cebeci 2018: 346)

Bu ekler geçmiş zaman (2., 3., 4. tip). şimdiki zaman (1., 2. tip). gelecek zaman (1. tip) ve istek kipinin çekiminde kullanılırlar (Ercilasun ed. 2007: 514):

kör-gö-mün (gördüm) (139)

bilbe-y-min (bilmiyorum) (143)

ket-e-min (gideceğim) (147)

kelat-ıp-mın (gelirim) (148)

de-y-min (diyorum) (149)

terikpe-y-min (gücenmiyorum) (154)

al-gan-bız (aldık) (159)

bolu-çu-buz (olduk) (159)

tepse-y-siñ (çiğniyorsun) (173)

oylo-çu-mun (düşündüm) (180)

kör-ö-süñ (görüyorsun) (182)

coop berip cat-a-sız (cevap veriyorsunuz) (196)

1.2.6.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Kırgız Türkçesinde geçmiş zaman (1. tip) ve şart kipinde kullanılan eklerdir (Ercilasun ed. 2007: 515). İyelik kökenli şahıs ekleri şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: -m
2. Teklik Şahıs: -ñ
2. Teklik Şahıs (nezâket şekli): -ñIz, -ñUz
3. Teklik Şahıs: Ø
1. Çokluk Şahıs: -k
2. Çokluk Şahıs: -ñAr, -ñOr
2. Çokluk Şahıs (nezâket şekli): -ñIzdAr, -ñUzdAr,
3. Çokluk Şahıs: Ø (Cebeci 2018: 348)

kara-dı-m (baktım) (135)

bol-uş-at (oldular) (137)

keçir-i-ñiz (af edersiniz) (143)

bütür-sö-m (bitirsem) (153)

cakta-sa-m (savunsam) (153)

kör-sö-ñ (görsen) (159)

ayt-tı- ñız (dediniz) (172)

kel-iş-çü (gelirler) (208)

iç-ti-m (içtim) (209)

kel-di-k (geldik) (210)

1.2.6.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

“Bu ekler, şahısla birlikte emri de ifade ederler. Başka bir ifadeyle emir çekiminde kullanılan ekler, aynı zamanda 3. tip şahıs ekleridir” (Ercilasun ed. 2007: 515).

Kırgız Türkçesindeki emir kipi ekleri şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: -(A)yIn, -(O)yUn

2. Teklik Şahıs: Ø, -GIn, -GUn
2. Teklik Şahıs (nezâket şekli): -(I)ñIz, (U)ñUz
3. Teklik Şahıs: -sIn, -sUn
1. Çokluk Şahıs: -yII, -yIU, -AlI(k), -OlU(k)
2. Çokluk Şahıs: -GIIA, -GUiA
2. Çokluk Şahıs (nezâket şekli): -(I)ñIzdAr, -(U)ñUzdAr
3. Çokluk Şahıs: -sIn, -sUn (Cebeci 2018: 349)

ket-eyin (gideyim) (136)

ket-kile (gidin) (140)

tuyun-sun (hissetsin) (140)

tüşün-üñüz (anlayın) (152)

ayt-sın (desin) (169)

bol-uñuz (olun) (170)

alba-yılı (almayalım) (176)

kel-gile (gelin) (195)

1.2.6.2. Bildirme Kipleri

1.2.6.2.1. Geçmiş Zaman

1.2.6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

“Kırgız Türkçesinde görülen geçmiş zaman -DI/-DU ekiyle yapılır. Tonluyla biten fiil tabaanlarına d’li; tonsuzlardan sonra ise t’li şekiller gelir. Kırgızcada bu kipin çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır” (Ercilasun ed. 2007: 515):

kuban-dı-m (sevindim) (133)

eşitil-di (duyuldu) (136)

körün-dü (göründü) (142)

serp-ti (serpti) (143)

süylö-dü (söyledi) (147)

kel-di-k (geldik) (215)

Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli de yine ünlü ve ünsüz uyumuna göre fiil köküne **-BA/-BO-** olumsuzluk eklerinin getirilmesiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 515):

kül-bö-dü (gülmedi) (132)

ber-be-di-m (vermedim) (148)

ayt-pa-dı (demedi) (196)

Görülen geçmiş zamanın soru şekli ise **-BI/-BU** ekleriyle yapılır ve bitişik yazılır (Ercilasun ed. 2007: 515).

küñgürön-dü-bü (söylendi mi?) (137)

kal-dı-bı (kaldı mı?) (154)

kör-dü-ñ-bü (gördün mü?) (160)

ber-di-bi (verdi mi?) (160)

1.2.6.2.1.2. -GAn/-GOn Ekiyle Yapılan Görülen Geçmiş Zaman (Görülen Uzak Geçmiş Zaman)

“Zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılan -GAn/-GOn ekli geçmiş zaman, görülen geçmiş zamandan daha uzak bir zamanı ifade etmektedir” (Kubatov 2001: 34-35):

tök- kön (döktü) (134)

körün-gön (göründü) (134)

tiy-gen (değdi) (140)

cut-kan (yuttu) (141)

bol-gon (oldu) (154)

al-gan-bız (aldık) (159)

ket-ken (gitti) (162)

tap-kan (buldu) (162)

üyrön-gön (öğrendi) (193)

Bu kipin olumsuzluk çekimi iki şekilde yapılır:

1. *“-BA/-BO- olumsuzluk eki kullanılır. Söz konusu ek, fiil tabanı ile kip ekinin arasında yer alır”* (Ercilasun ed. 2007: 516):

sez-be-gen (sezmedi) (198)

2. “-GAn/-GOn geçmiş zaman ekinden sonra *cok* veya *emes* kelimelerinin getirilmesiyle yapılır. Şahıs ekleri *cok* veya *emes* kelimelerine gelir” (Ercilasun ed. 2007: 516):

taasir ete al-gan *cok* (tesir etmedi) (150)

terik-ken emes-min (gücenmedim) (154)

al-gan emes-min (almadım) (191)

bol-gon emes (olmadı) (201)

Bu kipin soru şeklinde ise soru eki **-GAn/-GOn** ekinin sonuna gelecektse **-bI/-bU**; *cok* kelimesinden sonra gelecektse **-pu** ekiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 516):

çık-kanbı (çıktı mı?) (132)

1.2.6.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman

Kırgızcada duyulan geçmiş zaman **-(I)ptır/-(U)ptUr** ekiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 517):

bol-uptur (olmuş) (146)

de-ptir (demiş) (157)

Duyulan geçmiş zamanın olumsuz şeklinde ise fiil köküne **-BA/-BO-** olumsuzluk ekleri getirilmektedir (Ercilasun ed. 2007: 517):

ber-be-ptir (vermemiş) (157)

Bu kipin soru şekli ise **-bI/-BU** ekleriyle yapılmaktadır (Ercilasun ed. 2007: 517).

1.2.6.2.1.4. Adet Edilen Geçmiş Zaman

Fiilin her zaman yapıldığını, alışkanlık haline geldiğini bildiren ve **-çU** ekiyle yapılan bir zaman kipidir. Bu ek ünlü uyumuna göre çekimlenir ve zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Türkiye Türkçesinde bu zamanın karşılığı bulunmadığı için aktarma yapılırken hikâye birleşik zamana göre anlam verilir. Şimdiki zaman ya da geniş zamanın hikâyesi kullanılır (Kubatov 2001: 36):

saktaş-çu (saklarlardı) (133)
kara-çu-mun (bakıyordum) (145)
maktaş-çu (överlerdi) (149)
körü-çü (görürdü) (159)
ata-çu (adlandırırđı) (159)
oylo-çu-mun (düşünürdüm) (180)

Bu zamanın olumsuz çekimi “**emes**” (değil) kelimesi ile yapılır ve şahıs ekleri bu kelimenin üzerine getirilir (Ercilasun ed. 2007: 517).

eles alı- çu emes (dikkate almazdı) (146)
süylö-çü emes (konuşmazdı) (167)
işen-çü emes-min (inanmazdım) (167)

Bu kipin soru çekiminde **-bI, -bU** eki kullanılır (Ercilasun ed. 2007: 518):
körsöt-çü-bü (gösterir miydi?) (192)

1.2.6.2.2. Şimdiki Zaman

1.2.6.2.2.1. Basit Şimdiki Zaman

Fiile **-A/-O-** ve **-y-** ekleri getirilerek yapılır (Kubatov 2001: 37):

serpil-e-t (serpiliyor) (134)
küñgürön-ö-t (mırıldanıyor) (135)
cuu-y-t (yıkıyor) (135)
bol-uş-a-t (oluyorlar) (137)
bil-e-siñ (biliyorsun) (137)
bol-o-t (oluyor) (oluyor) (138)
kel-e-t (geliyor) (139)
ket-e-min (gidiyorum) (147)
bil-e-min (biliyorum) (152)
tuyun-a-bız (hissediyoruz) (157)
ürküt-ö-büz (ürkütüyoruz) (157)
körün-ö-süz (görünüyorsunuz) (160)

Bu kipin olumsuz şekli ise fiili köküne **-BA/-BO-** olumsuzluk eki getirilerek yapılmaktadır (Cebeci 2018: 355).

körün-bö-y-t (görünmüyor) (132)
süylö-bö-y-t (söylemiyor) (141)
este-be-y-t (hatırlamıyor) (144)
tur-ba-y-t (durmuyor) (148)
ayt-ba-y-min (demiyorum) (157)
sez-be-y-biz (sezmiyoruz) (157)
aya-ba-y-bız (acımiyoruz) (157)
bil-be-y-min (bilmiyorum) (187)

Bu kipin soru çekimi **-bI/-bU** ekiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 519):

sez-be-y-bi (sezmiyor mu?) (192)
bil-e-siz-bi (biliyor musunuz?) (196)
kör-ö-süz-bü (görüyor musunuz?) (215)

1.2.6.2.2. Birleşik Şimdiki Zaman

Kırızcada bu kip, **cat-** (yat-). **cür-** (yürü-). **otur-**, **tur-** (dur-) yardımcı fiilleriyle yapılır. Bu yapıda, asıl fiile **-(Ip)/(Up); -A/-O-; -y-** zarf-fiil ekleri getirilir (Ercilasun ed. 2007: 518):

şekşi-p tur-a-sız (şüpheleniyorsunuz) (135)
ayt-ip cat-a-min (söylüyorum) (146)
kör-üp tur-a-min (görüyorum) (150)
ber-ip cat-a-sız (veriyorsunuz) (196)

Birleşik şimdiki zamanın olumsuz şekli ise asıl fiile **-BAy/-BOy** zarf-fiil ekinin getirilmesiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 518):

işen-bey tur-a-sız (inanmıyorsunuz) (141)

Bu kipin soru şekli **-bI/-bU** ekiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 518):

okşo-boy tur-a-bı (benzemiyor mu?) (135)

ket-i-p cür-böy-büz-bü (gitmiyor muyuz?) (141)

1.2.6.2.3. Gelecek Zaman

1.2.6.2.3.1. Kesin Gelecek Zaman

“Kırgız Türkçesinde kesin gelecek zaman basit şimdiki zaman aynı ekle ifade edilir. Ünsüzle biten fiillere daman ve dudak uyumuna bağlı olarak **-a/-e-**, **-o/-ö-** ünlü ile biten bütün fiillere ise **-y-** eklenir” (Ercilasun ed. 2007: 519):

Bul colu keñ köçö menen **ketemin**. “Bu sefer geniş sokaktan gideceğim.” (148)

1.2.6.2.3.2. Belirsiz Gelecek Zaman

“Kırgız Türkçesinde belirsiz gelecek zaman olarak değerlendirilen kip, **-Ar/-Or-**; **-r-** ekleriyle yapılır” (Ercilasun ed. 2007: 519).

Bu kipi Türkiye Türkçesinde tam karşılığı olmadığı için geniş zaman anlamı verilebilir (Kubatov 38-39):

Özüñüz dele **bilersiz**. “Siz de bilirsiniz” (144)

Töragaga köp şıltoonun birin **aytarmin**. “Patrona bir mazeretim olduğunu söylerim.” (148)

“Belirsiz gelecek zamanın olumsuz çekiminde **-BA/-BO-** eki kullanılır” (Ercilasun ed. 2007: 520):

Öz kuytkulugun **coyö albas**. “Merakını kaybetmez.” (156)

Bul körünüştün Adam nasiline kölökö tüşürgönün **tanbaspız**. “Bu görüntünün insan nesline gölge düşürdüğünü inkâr etmeyiz.” (202)

1.2.6.2.3.3. Üçüncü Tip Gelecek Zaman

“Asıl fiile **-A/-O-**; **-y-** zarf-fiil eki getirilir. Şahıs ekini ise **elek** “şimdilik, henüz” taşır. Henüz gerçekleşmemiş fakat yakın gelecekte gerçekleşmesi mümkün olan iş veya hareketi ifade etmek için kullanılır” (Ercilasun ed. 2007: 520):

bayka-y **elek-siñ** (henüz göremedin, göreceksin) (146)

tuyun-a **elek-piz** (henüz anlayamadık, anlayacağız) (156)

cetil-e elek- siñ (henüz olgunlaşmadın, olgunlaşacaksın) (173)

buzul-a elek (henüz yarım kalmadı, yarım kalacak) (186)

1.2.6.3. Tasarlama Kipleri

1.2.6.3.1. Emir Kipi

Kırgız Türkçesinde emir kipi ekleri: *-(A)yIn/- (O)yUn, Ø, -GIn/-GUN, - (I)ñIz/(U)ñUz, -sIn/-sUn, -yII/-ylU, -AlI(k)/-OlU(k). -GIIA/-GULA, -(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdAr* şeklindedir (Cebeci 2018: 358):

ber- Ø (ver) (133)

ayt-ayın (diyeyim) (152)

bar-sın (gitsin) (160)

kez-gin (gez) (168)

tukumda-gıla (çoğalın) (176)

Bu kipi olumsuz şeklinde fiil köküne *-BA/-BO-* olumsuzluk eki getirilir (Ercilasun ed. 2007: 521):

de-be (deme) (135)

al-ba-gıla (almayın) (140)

de-be-ñiz (demeyiniz) (147)

ket-pe-sin (gitmesin) (161)

1.2.6.3.2. Şart Kipi

Kırgız Türkçesinde şart kipi *-sA/-sO-* ekiyle yapılır (Ercilasun ed. 2007: 521):

tap-sa-ñ (bulsan) (134)

ötkör-sö-ñ (devretsen) (134)

bütür-sö-m (bitirsem) (153)

caz-sa-m (yazsam) (153)

bol-so-m (olsam) (154)

ayt-sa-m (söylesem) (165)

makta-sa (övse) (203)

1.2.6.3.3. İstek Kipi

Bu kipte fiilin köküne **-mAk(çI)/-mOk(çU)** eki getirilir (Ercilasun ed. 2007: 522):

Al sırıñdı eç bolbogondo öz carıña aytmaksıñ. “O sırrını hiç olmazsa eşine söylemek istersin.” (134)

Anan al tapkanıñ ökmöt kazınasına tüşüp, özüñ “barsa kelbes” aralga ketmeksıñ, degender özdörü bayırtadan beri uşunday işke kübö bolup cürüşköndöy hihilleşti. “Sonra o bulduğun hükümetin hazinesine gider, kendin ise “gidince dönülmeyecek” yere gitmek istersin, diyenler sanki kendileri eskiden beri böyle şeylere şahit olmuşlar gibi gülüştüler.” (134)

Çaga bermek. Köp bolso anda özüñ ozunalsañ tayaktap anı cançmaksıñ. Ozuna albasañ özüñ uulanmaksıñ. “Isırmak ister. O zaman sen ileri atılıp vurarak onu ezmek istersin. İleri atılmazsan kendini zehirletmek istersin.” (165)

1.2.6.3.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi eki Kırgız Türkçesinde bulunmadığından dolayı fiilden sonra “**kerek, tiyiş, zarıl, laazım**” gibi kelimeler getirilerek yapılır. İyelik kökenli şahıs eklerinin kullanıldığı gereklilik kipinde ekler fiilin üzerine gelir. Bu kipte, **-(I)ş/-(U)ş** fiilden isim yapma ekini almış olan fiile iyelik ekleri getirilir (Ercilasun ed. 2007: 522):

Biz al enege sıyınıp cürüşübüz kerek. “Bizim o anaya tapmamız gerek.” (146)

Sizdin maga abdan ele şekşiy karaşıñız kerek ele. “Sizin bana şüpheyile bakmanız gerek.” (147)

İlingendi iliş kerek. “Konulması gerekir.” (169)

1.2.6.4. Birleşik Kipler

1.2.6.4.1. Hikâye Birleşik Zaman

Kırgız Türkçesinde hikâye birleşik zamanın çekimi yapılırken “**ele**” (idi) yardımcı fiili kullanılır (Buran-Alkaya 2017: 357).

Belirsiz gelecek zamanın hikâyesi:

epteştir-er ele-m (biriktirirdim) (134)

bat -ar ele-ñiz (batardınız) (139)

al-ar ele- ñiz (alırdınız) (153)

Adet edilen geçmiş zamanın hikâyesi:

kara-çu ele-m (bakardım) (145)

bol -çu ele (olurdu) (168)

çömül-çü ele-m (dalardım) (170)

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi:

ıyla-p otur-du ele (ağlayıp oturdu) (171)

Görülen uzak geçmiş zamanın hikâyesi:

otur-gan ele-m (oturmuştum) (145)

uk-kan ele-m (duymuştum) (167)

kon-gon ele (konmuştu) (171)

1.2.6.4.2. Rivayet Birleşik Zaman

Kırgız Türkçesinde rivayet birleşik zaman “**eken**” (imış) yardımcı fiili ile yapılır (Buran-Alkaya 2017: 356).

Görülen uzak geçmiş zamanın rivayeti:

bol-gon eken (olmuş) (138)

Belirsiz gelecek zamanın rivayeti:

ayt-ar eken (konuşurmuş) (139)

bol-or eken-siñ (olurmuşsun) (142)

Basit şimdiki zamanın rivayeti:

uula-y-t eken-biz (zehirliyormuşuz) (146)

ber-be-y-t eken (vermiyormuş) 157)

ket-e-t eken (gidiyormuş) (158)

öt-ö-t eken (ötüyormuş) (168)

ketir-e-t eken-biz (getiriyormuşuz) (175)

bol-o-t eken (oluyormuş) (191)

Şart kipinin rivayeti:

bol-so-m eken (olsaymışım) (178)

1.2.7. Fiilimsiler

1.2.7.1. İsim-Fiiller

“Kırgızcada isim-fiil cümleleri **-UU/-OO, -mAk/-mOk, -(I)ş, -GAn, -Ar/-Or, -GAndIK** gibi ekler yardımıyla oluşturulur” (Bolat 2018: 15):

Maktanarga akısı cektugun moynuna almak. “Övünmeye haklarının olmadığını kabullenirler.” (158).

*Men andan köz albadım arbalıp. “Arbalıp” **degenime** biröölör cılmayar. Anın nesine arbalış gerek.* “Ben büyülenip ondan gözlerimi alamadım. Büyülenip dememe bazıları gülüyorlar. Onun nesine büyülenilir.” (188).

*Körsö külgöndör ayıptuu eköönü **aktoogo** kelişken tar köçödögülör eken canı baykadım.* “Meğer gülenler iki suçluyu savunmak için gelen dar sokaktaki kişilermiş, yeni gördüm.” (192).

*Köl beti taş küzgüdöy **meltireşin** körünüz.* “Gölün yüzeyinin taş ayna gibi parlayışına bakın. (192).

1.2.7.2. Sıfat-Fiiller

Kırgız Türkçesinde yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır: **-GAn/-GOn; -Bas/-BOs; -GIs/-GUs; -Ar/-Or, -r; -OOçU/-UUçU; -çU; -A/-O, -y elek; -GIdAy/-GUdAy** (Turgunbayev 2004: 2):

*Cer arıktap ketse, camıbiz **emizçü** emçegi iybey kalat, deçü enem öziünön murdakı kişilerdin nakıl sözün ulap.* “Yer kuruyup giderse hepimizin emdiği göğüs kurur, diye annemin kendinden önceki insanlardan duyduğu nasihatleri hatırladım” (133)

Külündögön közdörü meerim çağırattı. “Gülen gözleri sevgi saçıyordu” (143)

*Tigil ak çaçı **apsaygan** karapaçı bayırkı comoktordo ayılçu ireñi suuk Ceztumşuk sıyaktana tüştü.* “Ak saçları dağılan çömlekçi eski masallarda anlatılan yüzü soğuk cadı gibiydi.” (150)

*Azır dele **kıyratkan** emgegim cok.* “Şimdi göze görünecek emegim yoktur.” (157)

*Ceke al emes, közgö **körünböy** mikrob da kişige taalam bergeni bar.* “Sadece o da değil, gözle görünmeyen mikrobun bile insana eğitim vermişliği vardır.” (159)

Azır dele köz anca açıla elek kez. “Şimdi bile gözün yine açılmadığı bir zaman.” (187)

1.2.7.3. Zarf-Fiiller

Kırgız Türkçesinde en işlek olan zarf-fiil ekleri şunlardır: **-A/-O, -y; (I)p/(U)p; -GAndA/-GOndO; -BAstAn/-BOstOn; -A/-O, -y elekte; -GAnçA/-GOñçO** (Buran-Alkaya 2017: 366):

Bizdin cakta İliç şamu cana elekte kış kılıcı mokop çil arımınça kün uzara baştaganda iynenin közündöy cılçıktan tüşkön nur cebesi üy içine kut sebiçü. “Bizim orada İliç ışığı yanıp kılıcı körelip keklik adımı kadar, gün uzamaya başladığında iğnenin deliği gibi küçücük yarıktan geçen ışık evin içine mutluluk saçardı.” (139)

Oozuma kep kelbey kelinçekke tek oduraya karadım. “Söyleyecek söz bulamayıp sadece genç kadına baktım.” (152)

Biz törölgöndö çoñ atam Sansızbay koygon attar. “Doğduğumda dedem Sansızbay’ın koyduğu ad.” (154)

Kişi öziün taanıgança kartayıp ketet eken da itiñdiki... “İnsan kendini tanıyana kadar yaşlanıp gidermiş, diye mırıldandı.” (158)

Oşonduktan anı Aziz dep ataçu. “Bu yüzden onu Aziz diye adlandırırlardı.” (159)

Ustazdın işine karay karay anın içki oyun tuyuna baştadım. “Ustanın işine baka baka onun düşüncelerini hissetmeye başladım.” (168)

Cılañaç kişi ündöböy arkı öyüzgö telmire karadı. “Çıplak kişi ses çıkarmadan karşı kıyıya baktı.” (169)

Cılañaç kişinin emki aytkandarı tunkuyuk kalbastan meni inandırdı. “Çıplak kişinin şimdi söyledikleri hiç şüphesiz beni inandırdı.” (171)

Mendegi ayırma: tüşkü tamaktan kiyinki “tınç saatta” dem alıp catpastan, ceekte seyildeymen. “Bendeki fark: öğle yemeğinden sonraki dinlenme saatinde dinlenmeyip sahilde gezmendir.” (188).

İKİNCİ BÖLÜM

1. METNİN AKTARIMI

2.1. HAYAT KAYNAĞI

(131) Güneşin sıcaklığı vurduğunda ayaklarımın iz yaptığı altın kum parmaklarımı gıdıklayıp ruhum sevinçle hızla uçan kederleri dağıtıyor, ben gölün kıyısında yürüyerek mutluluğa yaklaşıyorum. Daha sonra sevgili Issık-Köl'ün, üzerinde gezinen rüzgâra, sakın güneşe nazlanıp neşeyle gülümsemesi ah!

İpek dalgaların kıyıdaki sesi eşsiz bir hayat hikâyesi. Acaba bu sevimli göl ne zaman var oldu? Bunu bilen var mı? Bizim ömrümüzü şimdiki insanlar nereden bilsin diyen dalganın sesi beni düşüncelere saldı. Bir de yakından fısıldadı. Fazla duyulmayıp kulağa ulaşmayan bir fısıltı. Onun boğuk sesle geçirdiği ömür beni düşündürdü. Köl- Ana mavi ipek gömleğinin eteğine yeni doğmuş bebek gibi nefesiyle ısıtarak beni kendi dünyasına çekti.

Başımdan hızla geçen martıların sesi uzaklaşmaya başladı. “Bölgeme ne yapmak (132) için geldin?” diyen martı benden hoşlanmadı. “Neden bana şaşkınlıkla bakıyorsun?” diyen düşüncelerim sonlandı.

Atalarımızı besleyen su şimdi beni kendine çekti.

Huzur... Mutluluk ...

Gönlüme doldu mu, göremedim.

“İnsanda biraz endişe biraz sevinç. Endişeler kayboluyor. Onu bulamazsın, çocuk.” diye bir ses duydum.

Afalladım. “Kimsin? Söyleyeceklerini açıkça söyle.” diyen bir haldeyim.

Tok sesli bir kız gülüşü duyuldu gölün koynundan.

Gölün yüzeyi hafifçe dalgalandı. İşte burada küçük balıklar yüzüyor. Martı uçuyor. Yakınlarda kayık görünmüyor. Balık tutan kimse yok. Acaba öğle yemeğinden sonra dinlenmek için gitmedi mi kimse?

Kendi sesim kızın sesi olarak çıkar mı? Kız kahkahayla gülmedi.

Kuma saplanan sert bir şey parmağıma değdi.

Aklıma neler geldi, oturdum.

Kırmızı nesne insan vücuduna benziyordu.

Herhalde parmağıma değen sert cisim çömleğin kırık bir parçasıydı. Umursamadan üzerine basıverdim. Belki bütün halledir diye kumu eşeledim. Kırık gibi görünen kısım çömleğin ağzıymış. Yusuvarlak açıldı. Kuma gömülen yusuvarlak ağzı eskisi gibi gülümseyiverdi. “Güneşi gösterdin, teşekkür ederim sana.” dediği sezildi.

Güneşi gösterip ona iyilik ettiğim için ben de mutlu oldum. Böyle bir duygu öylesine gelir mi? Hayret! Üzüntüden gelen duygu ve düşünceleri uyandırırverdi. Ümitsiz şeytan! İnsanın başına her zaman iyilik de kötülük de gelmez mi? Belki de uzun zamandan beri gömülü duran bu çömleğin içi altın, gümüş doludur. Kum, taş da olsa ne zamandan beri kum, taş diye düşündüm.

Çömleğin boynu kumdan çıktı. Kulpu göründü. Hevesim arttı. Gerçekten bu çömleğin içi altınla dolu gibi. E, insan zenginlik için hemen hevesleniyor desenize. Belki de biraz sonra kahverengi (133) dumanın etrafını sardığı cin çıkıp etrafı titreterek kahkaha atacak. Ne çaresini bulayım. Yok. O, masal. Cin böyle çömleğin daracık ağzına sığmaz. Eskiler böyle çömleğe değerli mücevherlerini saklarmış. Bu, kendi rengine benzeyen sarı altını bulunduruyor.

Ben boş yere zenginliği arzulayan bir fakirim diyen düşünce baskın geldi. Islak kumu ellerimle tırmalayıp çömleğin etrafını anında açtım.

Uzun zamandan beri kuma saplanıp kalan çömleği iki elimle tutup kaldırdığımda o bana bütün göründü. Sakince, ilgiyle baktım. Bir çeşit birbiriyle uyumlu çizgi desenleri göründü. Şişen oyuklarında benim görmediğim kuşun silueti uçacakmış gibi görünüyordu. Nedense uçamaz olmuş. Kulpundaki gizemli çizgi meğer yılanmış. O, kuşa uzanamayıp yukarıya çömleğin ağzına doğru uzanan bir güzellik olmuş.

Ömrümde gördüğüm çömleklerin hiçbirine benzemeyen bu gömüyü merak ettim. Sol avucuma alıp kolumu uzattım “Uzaktan görün bu gömüyü.” diyerek.

Gizemli çizgileri söylemese, eski çömlek avucumda zarafetle, muhteşem görünüyordu. Fakat umulmadık şeyler çok olur. Merakım arttığında görünmeyen bir güç bölmüş gibi tam görünen bu eski çömlek üç dört parçaya bölünerek elimden kuma düştü. Aslı taş da olsa kum yumuşak değil mi? Sivri parçaları kuma saplandı.

İçim acıdı. Gömünün içinde benim istediğim incinin, altının yokluğuna hiç üzülmedim. Sevindim. O anda aklıma annemin “Açgözlülük zamanından önce öldürür.” sözü geldi. “Yavrum bu dünyaya içtiğin suyunu, tattığın nasibini beraberinde getirirsin. At başı gibi altın bulsan onu sahibine ver. Sahibi çıkmasa onu dünyanın altına gönder. Canlıların anası olan dünyamıza asıl zenginlik olan bereket gerek. Yer kuruyup giderse hepimizin emdiği göğüs kurur.” diye annemin kendinden önceki insanlardan duyduğu nasihatleri hatırladım.

Ama sözünden dolayı gömünün boş olmasına sevindim.

Bu sevincimi sonradan insanlara söylediğimde sözüme inanmamış gibi somurttular. **(134)** “Altın dolu çanak çömlek bulursan sevinirsin.” der gibiydiler. Bazıları açıkça:

-Yokluktan ise varlığın sevinci büyüktür. Çömlek dolusu altın bulsam kimseye söyleyip ortak etmem, dediler.

-Ee, altının ucu karanlıktaki parıltıdır. O sırrını hiç olmazsa eşine söylemek istersin. Sonra o güvendiği elisine söylemezse ne iyi. Altın suyu iç, tedavi edilemeyen hastaya dönüşürsün, derler. Sonra o bulduğun hükümetin hazinesine gider, kendin ise “gidince dönülmeyecek” yere gitmek istersin, diyenler sanki kendileri eskiden beri böyle şeylere şahit olmuşlar gibi gülüşüler.

-Sonra bulduğunu devlet hazinesine kendi isteğinle verirsen hükümet senden razı olur. Devletin sana verdiği pay hakkındır, al. Bu kişinin çömleğin boş olduğuna mutlu olması iyi olmuş. “Altın beraberinde dert getirir.” diyerek beni daha da sevindirenler oldu.

İnsanoğlunda insanlık ağır basar, derler. Mutlu oldum diye kendim söyledim. Mutlu olması iyi olmuş diyen insanlar destek olduktan sonra “Belki de çömlek altın dolu olsa güzel olurdu.” dedim.

Şimdiyse dörde bölünüp kuma düşen parçalara ellerimden uçup giden kuş gibi üzülerek bakakaldım.

Çırılçıplak birisi yerden çıkıp gelir gibi yanımda belirdi. Üstüne başına sıvayan kahverengi balçık vücudunda kuruyup kalmış. Bu kişiye önceden rastlamıştım. Tatil

için gelen yeryüzündeki insanlar gibi değil, göl dibindeki çamurda yuvarlanarak çıkıp gelen göl insanı gibi bana korkunç göründü.

Sakın akıl hastası olmasın diyerek ben önce korktum. Hayır. Yüzü açık, neşeli açık sözlü, olgun, kaderine razı oluşu, tasasızlığı, çamura bulaşan üstü başı çıplaklığını yok etti. Sanki birlikte büyümüşüz gibi sakince bana sırrını anlattı. Hiç durmadan ilginç sözlerini devam ettirdi.

-İki dağın arasında dalgalanarak güneşe doğru köpük serpen Issık-Köl sanki bugün sakın. Güneşe yüzünü çevirmiş derin kısmında kaybolan kaynaklardan kıyısına sakince sinmiş, canlıların sağlığı için ilaç olsam diyor. Heyhat, gölün de dili var. O bunları söyleyerek serpilip **(135)** dalgalanıyor. Fırtına eğlenerek mırıldanıyor. Biri kirliyi yıkıyor. Biri kirliyi savurarak uçurup gidiyor dağı aşarak. Göl dalgalanarak içindeki canlılara derman veriyor.

Söylediklerime masal deme arkadaş. İnsanın şimdiye kadar doğada çözemediği sırlar çoktur. İnsan bugün bildiğini yarın belki de unuttur. Benim vücuduma bulaşan çamura dikkat et. Kahverengi mavileşen çamura benzemiyor mu? Bu basit çamur değil, gölde bulunan mükemmel hale gelmiş rahatlatan çamur. O, derde çaredir. Türlü maddeler tamamen yerin koynunda, gölün dibindedir. Eskiler bizim gibi buna çamur, balçık dediğinde içi rahat eder. Çabaları fazla. Her şeyi kendi eliyle yaratmış gibi kibirli. Tasasız, unutkan. Çıplak kişi gülümseyip:

-Siz benden kuşkulaniyorsunuz, dedi.

Dilimin ucuna gelen espriyi söylemedim. Ne söyleyecek diye dikkatle baktım. Çakır gözleri bir kaynak gibi dupduru, çok düşünceli, dikkatli.

-Ee, benim gördüklerimi sen daha görmedin ey insan, dediğini apaçık sezdim.

“Bu ıssız yerde rastladığım nedir?” diyerek korktum. Dört dönüyor gibiydim. Normalde cesur olan insan haliyle endişelendiğini hissetmez derler. Bu endişemden çıplak kişi merak ettiğini de söylemedi. Sıradan konularda sohbet edip kendi kendimize eğlenip gülüp aradığımız eski yaşantı ve güzelliklerden bahsettik. Dikkatli baktığımda o gün konuştuğumuz sözler çıplak adamın ağzına yapışmış gibiydi. Sadece kendine özgü büyüü hoşuma gitti.

Belki dış görünüşünün özelliğindendir, kahverengi çamuru vücuduna sürmese görünüşü sıradan bir insanmış gibiydi. Bir özelliği de çıplaklığı mı? Niye? Plajda hiç çıplak insan yok mu? Kadın, erkek, baba, çocuk, büyük, küçük hepsi çıplak. Biri hoplayıp zıplıyor, biri dümdüz sırtını güneşe vermiş güneşleniyor. Yıl boyunca çalışıp çabalamış, sağlık için güneşten faydalanayım diyenler güneşli vakitlerde çıplak ayakla yürüyüp kumda yuvarlanıyor, göle dalıp tekrar çıkıp güneşleniyor.

Vücudu temizliyor. Sağlık verip mutlu ediyor. **(136)** Zihni temizliyor. Plajda büyük küçük herkes çocuk sayılır. Dudağı sarkmış, kaşları gözü buruşmuş yaşlı bile kendisini tabiatın çocuğu olarak görüyor. Bir deri bir kemik kalmış, şakacı sözlerine devam ediyor. Parmaklarından kumlar dökülürken bir süre önceki çocukluk çağını gözünün önüne getiriyor. Şu an tam yetmiş seksen yaşlarında olup kendini yedi sekiz yaşındaymış gibi görüyor. Sakalları yeni çıkmış kaynayan pınar gibi on sekiz yaşında, çapkınlık yaptığı yirmi beş yaşındaymış gibi hissediyor.

-Ey ömür! Uçan kuş gibi geçip gittin. İşte böyle tek başına çıplak oturduğun zaman başından geçenleri hatırlayıp insanlara iyilik yaptığın için kendin de mutlu olursun. İnsanlara yaptığın kötülükler gözünün önüne geldiğinde pişman olup utanıp yüzünü güneşten bile gizlersin.

Bu temiz görünüş işte bu gölün sahilinde altın kuma batıp çıplak yattığımda fark edildi. Rüzgâr hafiften esip yağmur yağdıktan sonra yeryüzü yemyeşil olup güzelleştiğinde, tek başımayken iç dünyam ne kadar ferahladı. Sanki padişahın hazinesi dolmadan yönetimini güçlendiren, önceden beri padişaha ortak olan, değeri yüksek dediğin şey, şimdi üzerinde yuvarlandığım kum gibi bile görünmüyor. Gereksiz sarı bir taş olmasına kendim de şaşırıp mavi göl kuşatıp var gücüyle beni kendiyle beraber titretince doğanın cazibesine kapıldığımda, basit kaygı, korku, tartışma, zenginlik isteyip parayı düşünen insanın karakterini bozan varlık, doğru yanlış, iyi kötü bütün düşüncelerimden kurtulup özgürce kulaç attığımda şezlongun gölgesinde kendilerince sohbet eden insanların sözlerini duydum.

-Buraya geldim geleli bir şeye hayret ediyorum.

-E, söyleyin, nedir?

-İlk gördüğümde gözüme sahildeki çıplak adamın dişisi albastı, erkeği cin gibi görünürdü. Bu yabancı çevre beni hiç memnun etmedi. Gitmek istediğimde oğlum,

gelinim güldü. “Bunlar sizin gibi insanlar. Eğlenecek arkadaş bulun. Göle girin, güneşlenin. Bedeniniz sağlık bulsun.” dediler. Oğlum ve gelinimi kıramayıp kaldım.

(137) -Mecbur kaldım deyin.

-Bu dediğiniz kişi tuhaf. Göle girip güneşin tadını çıkarmak gibi her alışkanlığı edindim. Sevgili Issık-Köl gönlün pasını siliyor. Günlerini geçirdiğim bir ömür boyu beni kendine köle eden kötü dünya gözümde çöp gibi batıyor. Ne yazık ki insan boşuna açgözlülük yapıyormuş.

İnsanlar yaşlıların söylediklerine cevap vermeyip onayladılar mı ya da onaylamayıp içinden mi söylendiler? Şezlongun oradan ses çıkmadı. Özellikle kötü dünya gözümün önüne gelince kumdan kalktım. Rüzgâr esti. Nereden bilinmez martı sesi geldi. Bacağıma kadar gelen derinliğe doğru daldım balık yakalayarak.

Yıllar boyu dalgalanıp iyice salınıp serpilene gölün suyu bedeni o kadar mutlu ediyordu ki sanki bebeklik çağında ki gibi tazeleniyorsun.

-İnsan anadan çıplak doğmaz mı, diyerek sakince güldü ihtiyar.

Kocaman ve şişman görünen yiğit kendi kendine:

-Hakikaten insan çıplak anında nasılmış, diye mırıldandı.

-Tam da senin gibi kocaman ve biçimsizdi dedi zayıf olan.

-Benim gibiler yırtıcılara heybet verir. Senin gibiler tırnağın ucunda çırpınarak cıvıldılar. Ha, ha!

-Çıplaklar hayırsever olurlar. Benim gibileri senin gibiler korur o zaman.

-Nereden biliyorsun, o vaziyette çıplak kalıp ölmeden gelmiş misin?

-Çıplaklar hayırsever olurlar.

-O zaman bugünden itibaren çıplak olalım. Sahildekiler hayırseverlik kaybolup gider dediler, gülerek dağıldılar.

Şimdi hiçbir şeyi umursamadan üzüntüden tek başıma dolaşıp uzun zamandan beri kuma gömülü olan çömleği bulduğum zaman “sakın içi altın dolu olmasın!” diyerek aklımdan geçen fikirleri hatırladığımda çömlek altınla dolu olsa ne yapacağımı

bilemeden afallardım diye düşünüyorum. Aklımı kaybettiğimde olmadık yerde ortaya çıkan gömüyü kimseye söylemeden saklar mıydım? Kim bilsin?

(138) Boş testi elimden düşüp dörde bölündüğünde içim acıdı.

Böyle kendimce garip bir haldeyken yanıma gelen çıplak kişi hayatın ilginç yönlerini sadece kendisi görmüş gibi benim duymadığım mucizevi olayları anlatıverdi. Umursamadan sözlerine devam eden bu çıplak sinsinin kim olduğuna gizlice dikkat ettim.

-İnsanın açgözlülüğü kendine faydadır, diyen çıplak adam insanlara övgüler dizdi.

-Gerçeği söylediğini nasıl anlarız, dedim ben.

-Açgözlülüğün ömrünü üç misli kısaltması tanrının yaptığı iyiliktir. Ömür tam yaşanılca canlıları koruyan dünyamız bir kavun gibi kururdu, dedi.

Kendini bu kadar hor gören insan olur mu diye kınadığımı hissetti sanki. Çıplak kişi umursamadan:

-Ne? Siz kurt hırlayarak, aslan kükreyerek insana saldırır mı diyorsunuz? Öyle değil. Canlıların hiçbirisi insana saldırmaz. Bizim ormanların kralı dediğimiz aslanı öylece koy. Yer ve sudan canlılara hakkını eşit olarak verdiğin zaman, mesela azı diş kılıç gibi olan yaban domuzu, tepinerek o yaban domuzunun belini kıran cesur yırtıcı o sırada çıplak kişiden korkar. O korkak değil, o cesur. İnsan acıyıp korkar. Çünkü insan o yalnız vaktinde açgözlü değil fedakâr olur. Hayvanlar da ona merhamet eder. İnsan yavrusu büyük yılan gibi büzüldüğünde gagasına su alıp dudaklarına damlatır. Güneşte kaldıklarında gölge ederler canlılar yavrularına. Öz yavrusuna merhamet eder gibi insana merhamet eder hayvanlar. İnsana acırlar, felaketten korurlar. Suda boğulunca insanı kıyıya çıkaran sudaki hayvanlardır.

Fakat her insan acımasız oldu.

Acımasız olan her insan yırtıcı olmaya başladı.

Vahşi olmaya başlayınca hiçbir **(139)** canlıya acımayacak kadar açgözlü oldu. Kendini güzelleştirmek için süslü kuşları avladı. Kartalın tırnağını, aslanın dişini takındı. Büyük yılanın derisini giydi. Suyu kirletti. Bitkileri çiğneyip ezdi. Kardelenlerin yetiştiği yer kurudu. Canlılara ilaç olan kökleri kazıyıp yok etti kahrolası insan. Birbirlerinden yeri suyu esirgedi. Birbirlerine kılıçlarını kaldırdı. Kaderini kendi

yazdı. Kendi hayatına kendi kıydı. Kendisi her şeyi yok ettiği için gururlanıp övünüp vahşilik ettiğini kabul etmeden vahşiliğine kahramanlık dedi. Başına kılıç kaldırıp birbirlerini öldürüp sonra öldürdüğü insanın kafatasından muska yapıp boynuna taktı. Bu kötülükleri hiçbir yırtıcı hayvan insanlara yapmamıştır. O hayvanlar kendi kurallarına bağlıdır. O yırtıcı hayvan bir kere doyunca diğerleri ile aynı yerde bir aradadır.

Bana inanın. Ben boş konuşmuyorum. Ben böyle çıplak olduğumdan canlıların dilini anlamış oluyorum. Pamukta uyuyup ipeklere sarılmayı da biliyorum. Elimden kitabı düşürmeyip okumuş, avukat, doktor diye biliniyorum. O sahte unvanlar gibi boş kova sesi çıkaran her kaderimi kendim yazdım, dedi.

Çıplak kişi bana hüznü göründü. Düşüncelerimde bir eksiklik var, dedim içimden. Düşüncelerimi sezdirmeyeyim, deyip şimdi elimden düşen çömleğe baktım.

-Bütün halde görünüyordu, kendi kendine kırıldı. Hayret!

-Hiçbir ilginçlik yok dedi umursamaz bir şekilde. Yanlış anlamayın. Çömleğin dilini anlasanız büyük meraka dalardınız.

Ben ne diyeceğimi bilemedim.

Konuşmaya devam etti.

-Su gibi akan ömürde bizim bildiklerimiz iğnenin deliğinden geçen “üt” gibiye bu kırılan çömlek de güneşin ışığı gibi ömre şahittir.

-Eve üt girer. Üt girmezse hastalık girer, demiş atalarımız. Bu devirde ütün ne olduğunu çocuklarımız bilmediler. Bizim orada İliç ışığı yanıp kılıcı körelip keklik adımı kadar, gün uzamaya başladığında iğnenin deliği gibi küçücük yarıktan geçen ışık evin içine mutluluk saçardı. Yazın geleceğini haber veren o ışığa atalarımız “üt” demişler.

(140) Şimdikiler onu bilemediler.

-Atalarımızın sözünü anlamayan insan bu eski çömleğin dilini nereden anlasın.

Çıplak kişi benim gözüme çömlek ile konuşan ermiş bir insan gibi göründü.

Ben bir şey söylemedim.

Çark çark ederek uçan martılar bir iki kere başımızın üzerinden geçti.

Çıplak kişi güler gibi oldu.

-Bize defolun mu diyor martılar, nasıl defolalım?

Martı da mı nefret ediyor?

-Nasıl nefret etmesin bu hayvan. O sahile pansiyon kurulmadan önce o altın kumun üzeri martı izleriyle doluydu. Ötedeki kum taş benzeyen yumurtaları açıkta bırakır. Açıkta yavrular gagalarını sürükleyerek büyür, olgunlaşırlar. Özgürlüğe kavuşan martıların huzurunu bozduk. Şimdi bunlar bizi nasıl hor görmesin, lanetlemesin?

Çıplak kişinin bu söylediği doğru gibi geldi.

-Ne, siz martıların dilinden anlıyor musunuz?

-Gerçekten istersen hayvanların dilinden anlarsın. “Huzurumuzu bozmayın. Bölgemizden gidin.” diyor deminden beri. Huzuru olmayan insan önceden beri canlıların huzurunu kaçıır, hepsine hor görünür.

Ben ses vermedim.

Çıplak kişi kuma saplanan çömlek kırıntısına ayağı ile vurdu. O anda orada hissetmiş gibi sırrı korkarak söyledi.

-Oy, bu dediğin çamurdan yaratılmış. O ne zamandan beridir çömlek. En başından beri böyleydi bu. Başından uzun bir zaman geçirmiş, insanın eli değmiş buna.

Çıplak kişi kırık bir parçayı alıp diğerine tutturdu. Kalubeladan beri ömrü canlanıp o çömleği çamurdan yapan usta gözünün önüne gelip onunla eskisi gibi yüz yüze gelmesi çıplak kişiyi sevindirdi. Çamur bulaşan kızıl bıyıkları dokuna dokuna çömleğin yuvarlak ağzını sevip okşadı. Biraz önceki gibi kırılmasın diye dikkatli bir şekilde avucuna alıp içine mutluluk dolmuş bir halde ona hürmet gösterdi.

(141) O akıllı, usta! İnsanın yaptığı bu değerli eşya onun ilk büyük hüneridir. Bundan bilge susuzluğunu gidermiş. Katil kan içmiş. Masumun gözyaşıyla yıkanmış. Sahtekâr zulüm zehrini gizlemiş. Birçok kahraman, er, birçok bilge hasta olup zehirlenip canını teslim etmiş. O, hayır. Bu çömlek çaresiz hastaya ilaçtır, hayat suyu pek çoğunu iyileştirmiş. Ruhu hoş eden gönüllere şifa olan şarabı saklar. Çünkü insan zekâsıyla yapılan bu ilk eser neslini devam ettiren oğul, kız gibi uzun zaman boyunca

ellerden düşmeyerek değerli sanatı devam ettirmiş. İnsan da toprağın çocuğudur. Bu çömlek de toprağın çocuğudur. İnsan eliyle yapılmış bu çömlek ile ikiz gibidir. Kendi kandaş, nesli birdir. Bizim görmediğimiz insanlar savaş çıkardıklarında bu çömlek de üzülmüştür. Beraber ağlamıştır. Beraber kan akıtmıştır. Asker savaş meydanında öldüğünde bu çömlek de beraber ölmüştür. İnanmazsınız, buna. İşte kırıkların izine bakın. Ne zamandan beri olan kırık. Herhalde dört bin yıl önceki. Belki ondan da önce. Ee arkadaş. Eğer insan bu izlerin dilini anlayabilse eskiden yaşamış olan ataları ile eskisi gibi sohbet eder. Her şeyi anlayıp büyük bir ilime sahip olur.

Kendi söylediklerine kendisi de mutlu olan çıplak kişi bana güler yüzle bakıp:

-Siz benim söylediklerime inanmıyorsunuz. Haklısınız. Acaba eskiden çamurdan yapılan kırık çömlekte ne sır olabilir? Neyin özü? Cansız çömlek kırığı konuşur mu? Ee, o insan gibi konuşamaz. O cansız, o toprak, çamur. Cansız. Ee, söz onun cansızlığında ise önemi nedir? Tekme atıp gitmek doğru mu dersin? Biz onu düşünmeden kırık parçayı değil çömleğin tamamını tekmeleyip gitmiyor muyuz? İnsan zekâsıyla yaratılmış hayatı olan oğul gibi olduğunu umursamadan yürüdüğüm zaman bir yolu dar olan sokakta kapının alçak eşiğinin önünde birinde kıpkırmızı birinde bembeyaz gül yetişen iki çömlek duruyordu.

Beyaz güllerle ilgilendim.

-Bakma çocuğum, diye bir ses duydum.

Baktım ki ötede kıvrılmış bembeyaz seyrek saçları darmadağın, işinden başka bir şeyle uğraşmayıp yağlı çamuru ezen ihtiyar kendi kendine **(142)** söyleniyor. Yanındaki gencin kendini işe candan verdiğini, yardım etmeye hazır olduğunu gördü.

-Öğrendiğin kendine. Sanatın yurda, dedi ihtiyar birilerinden duyduğu sözü söyleyip. İnsan iyi yapılan işe heveslenir. Susadığı zaman suyunu, acıktığı zaman yiyeceğini muhafaza eder. Bu çömlek sırlarla doludur.

Ak saçlı çömlekçinin çırağına söylediği bu sözünden dolayı “çömlekte nasıl bir sır olur” diye merak ettim o gün.

Sonra dar sokağın daha ötesine geçip gittim. Çömleklerin bazılarına iki bazılarına üç gül koyulmuş olduğu gibi duruyorlardı. O sanat üstatları doğu ile batının arasındaki saat, dakika farkı gibi, çok çok eski, eşiği alçak, kapısı gevşemiş eski evde

çamurdan çömlek yapan ak saçlı ihtiyar ile yanında çırak olan genç benim gözüme bu zamanın insanları gibi değil, eski zamandan alelacele çıkmış, eskileri görmüş fakir kılıkta ucuz eşyalar yapan zavallılar gibi göründü.

Canım sıkıldığında gezerken beni oyalayan şeyler olmasa başka şeylere gülüp geçerim çoğu zaman.

Günlerin birinde o dar sokağa geldim.

İnsan yaşlandığında yer, su yenileniyor, şehir daha genç görünüyor. Şüphesiz şimdi hayatını düzene koyan insan yaşamaya başladığı zaman şehir iki kat daha gençleşiyor.

Öyleyse bizim bu kahraman şehirde çok eski bir zamanda kurulmuş boz topraktan düz evleri olan dar sokağın şimdiye kadar genişlememesi elbette gelişmiş dönemimize gölge düşüren acınacak görüntü.

Eskiden daima açık duran kapının iç tarafında bulunan yalnız çömlekte beyaz, kırmızı gül değil bu sefer kararmış gül yetişiyordu. Doğrusu o gülü gördüğümde ne kadar şaşırdım, ondan gözümü ayırmadan bakakaldım.

Ben güle baktığımda ak saçlı çömlek ustası içeriden bana baktı. Fakat o benim gibi bakmıyordu. Sadece gülümsüyordu. “E yavrum! Sen kimsin?” diyen bir bakış. Allah hakkı için. Ak **(143)** saçlı ustanın bana bakışından onun ne düşündüğü hissediliyordu.

Ben o kişiden çekindim. Ayaklarım birbirine dolaştı.

Gülümseyen çömlek ustası:

-E, yavrum! Düşüncelerinde yanıldın. Yanılmadın mı? Rica ederim. Başına kötü bir gün gelse de düşüncelerinde yanılma. Her zaman bu taraflardan geçtiğinde kendince övünerek yürürdün. Bugün nedense üzülmüş bir haldesin, dedi.

Doğrusu aklım karışıp söyleyecek söz bulamadım. Ne kadar uyanık olsam da ustanın parıldayan yüzünden çekindim. Söylediği sözünden korktum. Şimdiye kadar görüp selamlaşmadığım kişinin benimle beraber büyümüş gibi düşüncelerimi bildiğine şaşırdım. Bu sıradan bir insan değil deyip korktum.

Usta içeriden sessizce yürüyerek gölge gibi dışarı çıktığında beyaz yüzü nur saçtı. Alnındaki, göz kenarındaki küçük kırışıklıklar sihirli bir yazı gibiydi. Gülen gözleri sevgi saçıyordu. Dede şefkatiyle bana sıcaklık gösterdi.

Yaşamın kırka geldiğini unutup bu dünyayı yeni tanıyan yavru gibi mahcup, çaresiz oldum. Bilmiyorum. İki ayağım ipsisiz bağlandı. Konuşan dilim tutuldu. Cesaretim kalmadı. Aklım karıştı. Hemen cesaret toplayıp “Eskiden beri dar olan sokağı genişletmediler.” diye kendi kendime söylendiğim için nedense utandım. Gereksiz yere cesaret göstermem bir çocuğun oyun düşünüp oyun oynaması gibiydi.

Hiçbir söz bulamayıp:

-Af edersiniz, dedim.

-Affedecek bir şey yok evlâdım, dedi ak saçlı usta.

Ben daha da mahcup oldum. “Bu sıradan bir insan değil” diyen düşüncem beni utandırdıkça utandırdı.

Kendi kendime rahatsız olmam bu kadarmış. Bu kez çömlekçi ile memnun bir şekilde görüşmeden yoluma gidiverdim. Dağınık düşüncem iyice zayıfladı. O kişinin gözünü ayırmadan bana bakması arkamdan hissediliyordu. Hızlıca yürüdüm. **(144)** Gözden kaybolup gitmek için acele ettim. Eteğime sürünen hafif bir araba yanımdan geçti. Tiz bir sesi çıkarıp hırıldayan bir müzik çalıyordu. Onunla ilgilendim.

“Bu sıradan bir insan değil.” dediğim çömlek ustası şimdi benim gözüme biraz önce kendisini tam olarak gördüğüm zavallı, ömür boyu çamur ile yoğrulup günlük rızkını bazen bulmuş bazen bulamamış, hiçbir güzellik görmeden hayatın kölesi olarak yaşlanmış gibi göründü.

-Heyhat, garip. Faydası bereketi olmayan meslekle uğraşıp geçimini sağlayan bir gariban, diye kendi kendime söylendim. Sonradan o sözleri söylediğim için korktum. Onun gözünü ayırmadan arkamdan bana bakmasını hissedip “Benim bu sözümü duyduysa, bir belâ olmasın sakın!” dedim.

Ne de olsa insan hurafeci değil midir? Karnı tok, huzurlu olduğu zaman aç olacağını, ne zaman kime işi düşeceğini düşünmez. Bu cömert dünyanın zevkine dalıp güneşe nazlanarak yaşıyor gibi gönlü hoş olur. Gamsız. Elinden gelmeyen hiçbir iş yokmuş gibi kibirlenir. Kibir derya gibi. Elbette akı zekâsı olan canlı değil mi?

Kendine inanıp güvenmek, her şeyi bilirim diyerek kendini güçlü hissetmek insana yaraşır derler. Fakat hıh! Kahrolsun, insan her zaman güçlü, özgür, gayretli değildir. Gücü ele geçirdiği zaman menfaati için en fedakâr arkadaşını satar. Normalde cesaretli olan ateist başına kötü bir şey geldiğinde önceden Allah’a dil uzatan tam ateist olduğunu unutup elinde tespîh, ağzında kelime-i şahadet olan dindar bir “molla” oluverir. Buna inanmazsınız. Kendiniz de bilirsiniz. Bir keresinde “Allah yok. Allah var ise şunu versin.” deyip kalpağını fırlatanların çoğunun ölünün cenaze namazını kılan molla olduğunu görmedik mi? Onların arasında bölge komitesinde sekreter olanlar da vardı.

Ben de onlardan biriymişim. Acele ettiğimde ileride görünen telefon kulübesine bu adımın ile elli bir adım gitsem düşüncemi çömllekçi sezmez. Adımım elli biri geçerse o zaman aniden ağzımdan çıkan sözüm **(145)** çömllekçinin kulağına gitti diye vesvese edip kulübeye geldiğimde değerli olan ben ustaca tahmin ettim. Elli birin yarısı kadar adım atmıştım.

Aniden ağzımdan çıkan sözü duymamıştır diye kendimi avuttum. Kendi kendime doğruyu söylemediğime kızıp bu batıl düşüncemi en yakın dostuma deneteyim diye kulübeden ona telefon ettim.

-Alo! Sen misin? Seni önemli bir işi denemen için aradım. O iş şudur: Sokakta giderken önümde telefon kulübesi göründü.

Dostumun hırıltılı sesi telefondan yumuşak bir şekilde geliyordu.

-Az önce dar sokakta mı gidiyordun?

-Evet, nereden bildin akıllı dostum? diyerek afalladım.

-E, bildim.

O, öyle hissetmiş deseler inanacak değilim. Halbuki...

-Bildin, bildin. Akıllı dostum, dedim.

Dostum hoş sesiyle konuşmaya devam etti.

-Ne, sen de batıl düşünceme inanıyor musun?

-Hiç boş düşünceler değil. Sen kulübeye yaklaştığında bana telefon edersin diye düşündüm. Sen ses dalgalarına inanmıyor musun?

-İnanıyorum. Ama sen beni görmüyorsun.

-Görmesem de hissediyorum. Bana telefon edeceğimi kanıtladı. Dostum “Görüşürüz.” diyerek telefonu kapattı.

Böyle değerli bir şeyi ömründe ilk kez gören çıplak kişi elindeki çömlek kırığına merakla bakıp alay ederek gülümsedi.

-O zaman ben de pek çok şeye dikkatsizce bakmışım. Dostumun “Senin telefon kulübesine yaklaştığını hissettim.” demesi bana söylenen sıradan bir söz gibi geldi. Meğer insan kurdu karıncayı ayağının altında çiğner gibi yaptığı birçok önemli işi görmeyerek yaşamış. Kendim çok şey biliyorum diye kibirlendiğimden dolayı insanlara tepeden bakmışım o anda. Heyhat! O canım gibi gördüğüm dostuma “akıllı dostum” **(146)** deyişim bir yabancıya söylediğim sessiz bir alay olmuş.

Hayır. O dost benim alay ettiğim gibi akılsız biri değil, sözünü düşünerek konuşur. İnsanı imrendiren çok pişkin ve şakacı hali var. Çoğu zaman söylediği anlamını değiştirse de çok hassas, öngörülü bir yönü de var. Benim ona “akıllı dostum” dememin doğruluk payı da var. O bunu umursamaz. “Söyleyiverin” der gibi sessizce durur. Onaylayacak da değil.

O umursamazlığı telefonda da hissedildi.

-Bilge, senin her gün umursamadan kapısının önünden geçtiğin çömlek ustası ata. Gerçek bilge o çömlekçi! Sen o göz nurunun “ana” olduğunu şimdiye kadar görmedin, aşkolsun!

-Yapma! deyip irkildim.

-Ondan korkmayı bırak, diyen dostum alışkanlığı üzere hemen söz bulup söyledi. -Bizim o anaya tapmamız gerek.

Ben duyduklarıma inanamadım, şaşırdım.

-Şaşıрма! deyip sanki telefonun diğer ucundan benim suratımı görüyordu. İlk öğrendiğimde ben senden daha fazla şaşırmıştım. Tek bildiğim şeye inanıp baba ile anayı ayırt edemediğimi hissettiğimde hafta boyunca hastalanmıştım. Şimdiye kadar kimseye söylemediğim sırrı arkadaşım olarak sana söylüyorum.

-Şaşırmayı bırak da öz anneni tanı bundan sonra.

“Annemi tanı.” dediğinde öfkelen dim. “Şimdiye kadar annemi tanımayan bir deli miydim?” dememek için kendimi zor tuttum.

O zaman durdurduğum kişiliğimdi. Öyle azarlasaydım kabalık etmiş olur dım. Yersiz kabalık itliktir. Dostum bunu genellikle umursamazdı. Sonradan itlik yaptığımı hissedince üzülürüm. Canım sıkılır. Ee, hayatı kendimize zehir ediyoruz.

Kabul oldu diye hurafelere inanan insan aklına uyup soyunu sopunu diğer canlılardan üstün görür.

-Sözünüz ilginçmiş, dedim söylediklerini fazla onaylamayıp.

Çıplak kişi benden bu sözü bekler gibi doğrudan:

(147) -Ben çıplağım. Sözüm karışık. Sizin bana şüphey le bakmanız gerek. Çünkü insanlardaki şüp he zekâsının acı bir meyvesidir. Çok sabırlıymışsınız. Belki bu çömlek bütün halde olup içi altın dolu olsaydı ikimiz şimdi birbirimize girmiştik. Çok şükür insaflıyız. Bizim birbirimize girmememizin nedeni çömleğin boş olmasıdır. Fakat anlayana işte bu kırık parça padişahın şımarık hanımlarının süsü olan on iki dağ inciden daha kıymetlidir.

Sarı altın, ak gümüş soyluların giysilerindeki inci kan dökülmesine sebep olur. Bu çömleğin kırık parçası ile konuşsana. Atalarının geçmişini öğretir. Akıllarına akıl eklemiştir. Hün erlerine hün er katmıştır. Heyhat, çamur parçasında neyin terbiyesi, neyin akı, hün eri demeyin.

Birilerinden sır bekleyen çıplak kişi kuzeye doğru gözünü dikip baktı. Rahat uykuda sessizce dalgalanan göl onun çenesinin altında kaldı.

Şu anki kılığıyla çıplak kişi delirmiş biri gibi bana korkunç göründü. Ben ona bakmayıp yoluma gideyim dediğimde o hemen:

-O ara içimden inanmasam da dostun kinayeli sözü beni heveslendirdi. Dar sokaktan geçerken yılanı büyüleyen tarla kuşu gibi her zaman açık duran kapıya yöneldim. Bakmayayım. Doğruca geçip gideyim deyip hızlıca yürüdüğümde sihirli bir güç beni ustanın kapısına doğru çekti. Bu sokaktan gitmeyeyim deyip kendimi gizleyerek o dar sokaktan nasıl saptığımı fark edememişim, dedi.

Bir keresinde kendime söz verip “Bugün geniş sokaktan gideceğim, dar olanı ayaklarım bundan sonra görmeyecek.” demiştim. Arka tarafımdan tık tık sesler çıkaran ahenkli adımlar benim yanımdan geçti. Çok güzel bir kadındı. Üzerine giydiği yakışmıştı. Kendine bu kadar yakışanı giyen bir kadını doğrusu şimdiye kadar görmemiştim. İnaniyor musunuz? Abartmıyorum. Gördüğümü söylüyorum. Eh dünya! Bu genç kadının güzelliği mi yoksa “İnsanın güzelliği bez parçasıdır.” denilen mi gerçektir? Tık tık basarak yürüdüğünde duru su dökülür gibi bütün vücudu salınıyordu. İki omuzu dimdik salınarak bir güzellik geçip gidiyordu.

(148) Kendimi tutamadım. “Ben o güzellikten mahrum kalmayayım. İş bekler. Patrona bir mazeretim olduğunu söylerim.” dedim ve o güzelliğin peşinden yürüdüm. “Ateşe düşsen, ateşe düşerim. Suda aksan seninle beraber akarım. Senden geri kalmam.” diye içimden söyledim.

Çıplak kişi alay eder gibi yalanla karışık sözüne devam edip:

-İnsan aldanırsa benim gibi aldanır. “Bu sefer geniş sokaktan gideceğim.” deyip önceden dar sokaktan gidiyordum. Genç kadınla beraber yürüdüğümde ondan ayrılmayan bir mıknatıs gibi yapıştım. “Olan oldu. Şimdi çömlekçiyi görmezden gelip genç kadınla beraber gideyim.” deyip kadının peşine takıldım. Yürüdüğümde iyi ve adımlarım genişti. Kadın erkekten hızlı yürür mü? Kadın benden önde gidiyordu. Ben adımlarımı genişletiyordum. İnsan bir şeye odaklandığında düşüncelerimde yanılıp yolumu kaybederim diye düşünüyor, dedi.

Bir keresinde:

-Hüneriniz yücelsin, ana! dedi tatlı genç bir ses.

-Senin de dileklerin gerçek olsun, dedi kısıp yaşlı bir ses.

Genç kadından geri kalmadan onun asıl özelliğine kapılıp çömlekçinin kapısı alçak, penceresi eğri, çamur kokan evine girdiğimi yeni gördüm.

Genç kadın “anne” dediğinde çömlek ustası “annedir” diye biraz önce arkadaşın söyledikleri aklıma geldi. Akıl sır erdiremedim. Erkek gibi görünen çömlekçinin kadın olması beni şaşırtmaktan önce şüphemi artırdı. “Bunların kim olduğu işinden bilinir.” dedim kendimce bir karara varıp.

Genç kadın ile yaşlı çömlekçi var ya da yok olduğumu dikkate almadan rahatça sohbet ediyorlardı.

Bilhassa iş için gelen biri olup dizilen çömleklere bakıp kendimi oyaladım. Doğrusu o çömlekler benim ilgimi çekmedi. Birinin ağzı dar, gövde kısmı geniş, birinin altı sivri, dik durmuyor. Tahtanın oyuğuna koyulmuş. Tek başına dik duramayan bu çömlek iş mi görür deyip ona değer vermedim.

(149) Biri ağzı, altı temiz olan eski bir çömlek. Biri kulplu, ince boyunlu, birçok güzellik. Nasıl olursa olsun şarap için yapılmış. Bir tarafta cam, kristal çömlekler dolu. Eski çömlekte saklanan şarap nasıldır deyip onu çalkaladım.

Gözüm çömleklerde, kulağım onların sohbetinde. Olağanüstü bir sır mı katılmış? Yoksa ben aptal mıyım? Onların sohbet dünyası bana yabancı. İkisi de benim anlayacağım dilde konuşuyorlar. Fazla anlayamıyorum. Özellikle kendi anlayacakları şekilde mi konuşuyorlar ben anlamayayım diye. Nedense onlara karşı şüphem arttı. Ben şüphelenince toprak kaplar gözüme soğuk görünmeye başladı. Çömlek, ejderhanın çenesi açıldığında sivrilen dişleri gibi hançer olarak göründü. Sanki donuk görünen köşe başından buraya doğru yılanlar sürünüp geliyormuş gibiydi. Yüreğim hop hop edip seslenmek istediğimde yaşlı çömlekçi genç kadına:

-Kızım, bunların dilini anlıyorsun dersem yalan olur. Hissediyorsun. İnsan dilsizin dünyasını hissederek anlar. Konuşabilen insanlar bunları anlayabilseler o zaman yerin gözyaşı kurur, dedi.

Çamur, ejderhanın dişleri gibi sivrildi.

Bütün vücudum tir tir titreyip hayretler içinde kaldım nefes almadan sessizce.

Yaşlı çömlekçi kadının şu anki suratı bana çok yabancı göründü. Ben ondan bir nefret edip bir korkup nerede olduğu bilinmeyen iblisin peşine gider gibi bu yabancı dünyaya nasıl geldi diye içimden kendi kendimi azarladım ama çıkıp gidemedim. Gideyim desem yaşlı kadın ile genç kadının gizli sırları beni meraklandırmıştı. Sadece kendileriyle ilgili sır olsa tamam. O bugün çiçek gibi açan güzel hayatımızı küçümseyen mutsuz sır mı, kim bilsin? Bu yaşıma kadar duymadığım şeyleri konuşup şu an içinde bulunduğumuz zamanı unutmaları beni şüphelendirdi.

Biraz şüpheli olmam dışında birinci sınıftan itibaren çok iyi okudum. Öğretmenler beni dersleriyle ilgili, akıllı diyerek överlerdi. Babam mutlu olup beni okşayıp “İyi yetişmiş, düşünceli, akıllı bir insan olacak çocuğum var. Acaba dik başlı olur mu diye korkuyorum.” derdi. İnsanlardan şüphe eden içine kapanık biri olmaz inşallah diye, orta parmağı (150) ile ensemdeki çukura basardı. Babamın “İnsanlara güven oğlum. Kötü niyetli biri sana kötülük düşünürse düşünsün. Sen kimseye kötülük düşünme” demesi aklıma geldiğinde o sözler benim kötü düşüncemi yok etti.

Şimdi ötekilerine karşı şüphem arttı. Babamın o nasihatleri bu kez tesir etmedi. Yaşayıp büyüüp buluğa ersem de babamın nasihatleri unutulur mu? Nasıl? Bilgiliyim. Tecrübem arttı. Babamın nasihatlerini bir kenara koymuşum. Kendi aklım var. Yine de sevgili babam cahil insanlardan değildir. Yaşlı yaşlıdır. Genç gençtir. Fikirleri sel gibi. Aklı, zekâsı gelişip yenilikleri kavlıyor. Körelmiş bir ilerleme ihanettir diyen açgözlü düşünceler öğüt verdi.

Babamın hayali bulanıklaştı. Verdiği nasihatler aklımdan çıkmaya başladı. Yine de zaman zaman mesleğime sığınıp insanlara zorluk çıkardığımda babam gözümün önüne gelince kendime gelirdim “Aşırıya gitmiyor muyum?” diyerek.

Bu sefer öyle de olmadı.

Ak saçları dağılan çömlekçi eski masallarda anlatılan yüzü soğuk cadı gibiydi. O kişi gözümün önünde nasıl da dönüştü. Şüphelendiğim için çömlek ustası onun gibi göründü. Genç kadınla beraber beni adamdan saymadan kendi kendilerine sohbet etmelerini kıskandım. Çömlekçi on iki organı sakatlanmış cadı gibiydi. Gül gibi açan genç kadının beni umursamamasına bak! Ne! Ben yıldızı sönmüş, katı yürekli miyim diye sinirim tepeme çıkıp kadına:

-Ya çömlek değil ya da oyuncak değil. Bu çamurdan ejderhayı niye yaptınız ki? dedim.

Genç kadın şaşırılmış gibi somurtup baktı. “Ne kadar kaba bir insanmışsın. Hele sen kimsin?” dediği hissedildi.

Utandım. Kabalık ettiğimi erkenden fark etmem iyi oldu. Bunu bana ustanın yumuşak, insan gibi davranması fark ettirdi.

-Yanlış anlama oğul!

Yaşlılık sesini kısса da ustanın sesi tatlı, sözü ürkütücüydü.

-İnsanın koruyucusuna oyuncak demeyin. Bu işi yapan oyuncak değil, Tanrı vergisi bir işarettir.

-Görüyorum. Bu dediğiniz sadece çamurdan yapılmış bir figür.

(151) -Aa, oğul! Bir çocuk gibi görüyorsun. Usta gülümseyerek konuşmaya devam etti.

-Bu işten habersiz olduğunuzu düşünerek “işaret” dedim. Tanrım affetsin. Ben de bir kulum.

Genç kadının yüzünde bir üzüntü görüldü. O bana hem acıyıp hem de beni beğenmeyip soğuk baktı. Üzülmesinden mi yoksa soğukluğundan mı? Sonra da endamı güzel yüzü soğuk göründü. “Böyle miydin?” diyen üzüntü hırslanan gönlümü soğuttu.

Kendimi sakinleştirerek “Çirkin değil, çirkin değil.” deyiverdim içimden.

Çömlek ustası ana işini bıraktı. Kendi kendine konuşarak yanıma geldi

-Ey, çamur canlıların anasıdır oğul. Toprağın yağı, ruhu o çamurdandır. Çamur olmasa Dünya kuruyup giderdi. O, insanın acizliğidir derler. Öz anası olan çamur ile tartışsa kendisinin kişilik özelliğini iyi biliyordur. Akıl ve anlayışının hala sınırlandığını görün.

Çömlekçinin söyledikleri önce bilmece gibi, saçmalık gibiydi. Gülesim geldi. Öfkelendim. Kanunların ilgili maddelerini uygulayıp “Bizim zamanımızın ilerlemiş olmasından şüphe etmişsin.” deyip suçlayasım geldi. O, hayır! Kendi kendime ihanet eden akılsız olmuşum. Ben bunu sonra, çok sonra anladım. Doğrusunu söylemek gerekirse gözüm açıldığında önceki körlüğümü, eksikliğimi, basit kaba karakterimi sezdiğimde kendimden korkmaya başladım.

Yağlanmasın sadece, sütlensin. Toprak, toprak değil mi? Toprak kışın donar. İlkbaharda ısınır. Yağmur onu yeşertir. Kabarıp kendi sıcaklığıyla bitkilerin köküne kuvvet verir. Bu, evrenin yeryüzüne verdiği bir kuvvettir. Onun asıl kuvveti yeryüzüne kaynak dağıtır. Etraf yeşerir. Kardelenler çıkar. Ağaçlar yapraklarını açar. İşte o zaman hava verip yeşertir. Bin türlü mineral içeren madde yaratılmış, ahenkle gelişiyor. Bu doğanın kanunudur. Her bir nesne; insan, hayvan ya da bitki, milyonlarca yıl yosun

tutan taş, akan su, yüze çarpan fırtına. Halbuki değişim, gelişim, görünüş tabiatın kuvvetini düzenleyen kanunun iradesinde meydana geliyor.

(152) Ateşin alevlenip yanması, söylediği.

Suyun çağlayıp akması, söylediği.

Rüzgârın yüze çarpması, söylediği.

Hatta ilkbaharda yer yüzü rengarenk olup kardelenlerin büyümesi, söylediği olsun. Gelişmenin ilerlemesi söylediği olsun. Yer yağlı çamur iken o yağlı, canlı çamurdan ustanın her çeşit çömlek yaptığı zaman, çamurun söylediğini varsayalım. Çömlek yapıldığından beri yüzyıllar geçmiş. Saklanan bu cansız oyuncak konuşan insanın inanacağı bir figür değil. Sadece “ben her şeyi biliyorum, cansız nesnelerin dilini de anlarım” diye konuşmak insanın övünmesidir. “Yaşlı çömlekçinin ejderha oynacağını insanların övmesi, ona sanatın kaynağı denilmesi bugünün ihtiyaçlarına bakıldığında ideallere cevap verir mi? Ya da onda gerçekten de kötü bir amaç mı var? Sakın bir yere gönderilen birinin izini gözetleyici olmasın? Saçlarının dağınık olması, bir erkeğe bir kadına benzemesi bende şüphe uyandırdı. Günümüzde hilelerin fazla olduğu bir devirde yaşlıyı gence, erkeği kadına dönüştürmek zor mu?”

Bunları düşündükçe çömlekçinin gerçekten çömlekçi olduğundan şüphelendim. Gerçekten çömlekçi olsun. Şimdi bu eşyayı yapan biri var mı?

İnsanlar gariptir derler. Yolda tangır tungur ederek giden arabaya kaza yaptırmak az şey mi bu zamanda? Arkadan bakıldığında bütün organları güzel olan kadının yüzünün çirkin görünümlü olması öylesine değildir. Neden dersiniz dikkat edin, görün. Hilekâr görünüşü apaçık.

Bu kötü düşünce günden güne artıp tetikte olduğumda tık tık eden tanıdık bir ses arkamdan yaklaştı.

“Ee, ne güzel oldu. Bununla bir sohbet edeyim.” deyince yanıma gelen genç kadın açıkça konuştu.

-Af edersiniz. Tanış olmasak da tanış gibi olduk. Açıkça konuşayım. Biraz önce büyük usta ile konuştuğunuzda cahilliğinizi gösterdiniz, dedi.

Söyleyecek söz bulamayıp sadece genç kadına baktım.

-Anlayın, dedi genç kadın. Gücenmeyin. Doğru söze gocunmak cahilliğin meyvesidir.

(153) Yüzüme karşı konuşan bu genç kadından sakınsam doğru olurmuş. Böylece cahil olmadığımı, sabırlı olduğumu göstermiş olurum.

-Bana cahil diyorsun, hele sen kimsin? Doğru söyle ey genç, dedim.

-Ayköl'ün¹ koruyucusu olan ejderhanın heybetini göremeyip ona oyuncak diyerek cahilliğinizi açıkça söyleyen kişiyi azarlamanız kepaze olduğunuzu gösteriyor.

-Sözlerimin yanlış olduğunu bildiğim için sustum.

-Siz insansınız, dedi genç kadın. İnsan insandan iyilik bekler. Eğer siz çamur ejderhanın dilini anlasaydınız cahilliğinizi kabul ederdiniz.

On yıllığı gümüş madalya ile bitirsem. Hukuk fakültesini kızıl diploma ile bitirip doktora eğitiminde önde gelenlerden biri olup “Suç ve Sebepleri” konusunu savunsam. Sonra avukatlık mesleğimle bağlantılı olarak tıp eğitimini de alıp “Midenin Akıl Gelişimine Katkısı” konusunda monografi yazsam. Gerçekten diğerinde de bunda da yaptığım ilmi işler düzgün yürümedi. Benim ilmime güvenmeyip şüpheyile bakan doktora öğrencileri de oldu. Elbette ilimdeki yeni gelişmeler tamamen yenilik getirir demeyebilirsiniz. Her yeni işin zaferi, faydası ile birlikte olumsuz yönü de vardır. İğne ile kuyu kazıp merdiven ile göğe çıkarsın. Yeni buluşları göz görür. Onu başkaları göremez, sen görürsün. Sebebi ise senin o işi büyük bir inançla yapmandır.

Çıplak kişi kurnaz bir şekilde gülüp:

-İnancım işe bir katkıdır. O doğrudur, dediler benim rakiplerimin bazıları. Fakat her insanın bir görüşü vardır. O görüşün doğru olması gibi yanlış olması da olağandır.

-Doğru, dedim ben onlara o zaman. Benim ilmim tahminlerin bir sonucu değil, çok zor şartlarda edinilmiş tecrübelerin kanıtıdır. Ben ilmime elimde tuttuğum kitabın kitap olduğuna güvendiğim gibi güveniyorum. Sizler de o kitaba şöyle bir göz gezdirip bazılarınız demese de **(154)** en temel gerçekliklere sahte diyenleriniz de var. O kendi görüşünüz. Ben ona gücenmiyorum. Gülüyorum. Ben kendi emeğimin bilimselliğine inanıyorum, diyorum.

¹ Manas'ın olumlu özellikleri anlatmak için kullanılan sıfatlarından birisidir.

Gerçekten de ben bunu diyen rakiplerime gücenecek değilim. Sabırlı oluşum doğru olur. Sonraki yıllarda da benim ilmimin doğruluğu fiilen çoğu kez kanıtlandı.

Kendimle ilgili söylediğim o sözlerimi genç kadın kulak ardı etti. Ona kendimi tanıtmak için söylediğim sözleri övgü zannetti.

-Diploma alanlar doğru düzgün bilim adamı olmuyor, dedi genç kadın doğrudan.

Çamur ejderhayı korumak için söylediği sözlerle beni aşağılaması gururuma dokundu. “Diplomanla övünüyorsun.” dediği açıkça hissedildi. “Bir düşün.” dedim hırslanarak. “Bunlar kim? Aklını şaşırp çamur ezerek çömlek yapıp satıp bir şekilde geçimini sağlayan kocakarı ile fettanı kınamak bana mı kaldı?” diyerek yanımda giden yosmaya erkeklik taslamak istedim ama her zaman ki gibi utandım.

-Diplomayı bırakın kardeş. Urbayev Begin, diyerek elimi uzattım.

Elimi tutan genç kadın gülümseyip:

-Vurmazsınız inşallah beyim, dedi.

Kadının açıkça ettiği sitem kafama tokmak gibi indi. Telaşla:

-Ayıp etmediniz mi? Adım Begin, soyadım Urbay. Doğduğumda dedem Sansızbay’ın koyduğu ad.

Kadın gülümseyip:

-Dedeniz işaretli bir kişiymiş. “Sopayla vuracak oğlum olsun.” denilen dilek eskiden beri ataların en büyük dileğidir. Oğlun olması düşmanı mızraklamaktır. Kız, ateşi sönen ocağı yakar. Ne yazık! Dedeniz adınızı ölmeden önce koymuş olmalı. Değerli insan, oğullu olmayı iyilik olarak görüp adınızı Nurbay koymuş, evime nur olsun diye. “Nayza”² ya² ayza denilmesi gibi Nurbay, Urbay olarak söylenip gitmiş.

“Doğru.” deyip şaşırdıkça şaşırdım.

-Adınızın Begin olmasına laf yok. Benim torunum senin beyin olsun diyen dedeniz adınızı (155) iyiliğe yorarak koymuş. Hayat büyük bir oyundur derler. “Vurmazsınız inşallah beyim.” dediği için büyük oyundaki bir fettan imiş diye ima ettim.

² Mızrak.

Bu yaşıma kadar adımın nasıl koyulduğunu bilmediğimi sessizce kabullendim. Sık çalılık alanda yolunu kaybetmiş gibi düşüncelerim karıştı. Şaşırdıkça şaşırp kendimi kötü hissettim. Bir anda. İlimde yol gösteren bir filozof değilmişim. Alemin genişliğini ölçen, keşfedilmeyen şeyi keşfeden bir bilge değilmişim. Meğer kendi adıma bile kayıtsız kalmışım.

Hele ben kimim?

Ben ustayım diyen yaşlı çömlekçi kadın kim?

O yaşlı usta kadına büyük saygı gösterip benim dedemin kişiliğini anlayan yanımdaki fettan kim?

Ben huzursuz oldum. Fettan genç kadın, bu genç yaşımda hayattan iyi bir ders alıp gözü açık gibi görünen beni hayretler içinde bıraktı. Altın başlı erkek olup bir değil iki enstitü bitirip ilmin iki çenesini kapatan, okumuş avukat, doktor, filozof olup eskiye dulavrat otu gibi yapışan meçhul kadına yenilişim ha ha! Kendimi aşağılatmam değil mi, deyip boş gurura yenildim.

Zaman geçtikçe boş gururum beni ileri sürükledi. Kandırıverdi. Sadece herkesten farklı yaşlı çömlekçi kadın, farklı şen şakrak genç kadın değil de dar sokaktaki bütün ahali dışarıdan bana şüpheli görünmeye başladı.

Çıplak kişi bunları söylediğinde onun kendisi bana şüpheli göründü. Elbette plajdaki insanların giyinik olanları tek tük. O plajın düzenidir. Erkeklerin mayoyla dolaşması hiç garip değilmiş.

Ben elime çömleğin kırık parçasını alıp aklım karıştığında çıplak kişiye inanmadım. Onun söyledikleri garip geldi. Kendisi de acayip, aklı eksik ya da akıl hastalığı vardır diye şaşırp bakarken diğer tarafta kocaman bir insan göle girdiğinde suyu sıçratmıyor. Gölün yüzeyi halka halka dalgalanıyor. Zayıf insan yüzerek gölün durgunluğunu bozuyor. Çamur sıçırıyor. O ilginç görünüş düşüncenin olmadığı zaman dikkatimi çekti.

Gerekli gereksiz konuşan çıplak kişiyi **(156)** dikkate almadan zayıf birinin gölü dalgalandırdığını gözümün önüne getirip kendi kendime gülümsedim.

Düşündüklerimi nereden bildi bu deyip korktum. Hiçbir şey söylemedim.

Çıplak kişi şüphe uyandırmadı. Akla gelmeyecek şeyi hatırlayıp kendini oyalar gibiydi. Kıyıda kuma gömülerek uyuyan domuzun omurgası gibi kararan taşa ayağını koyup ahırda duran keçi gibi hiç kıpırdamadan gözlerini dikerek gölün öteki kıyısına baktı. Öteki tarafta göze görünmeyen sadece kendinin gördüğü taşkın akan seli, gök ile yerin ortasını kaplayan ateşi görür gibi baktı boşluğa. Dümdüz vücudu taştan filizlenerek çıkar gibi kızıl taş ile güneşte yanan vücudu birbirine bağlı, ayağı taştan ayrılmıyor. Ben şimdi çıplak kişiyi dikkate almadan onu olduğu yerde bırakıp gitsem mi dedim. Bir taraftan da bir yabancı olan bu çıplağın kim olduğunu öğrenmek istedim. Kim olursa olsun. Cin ise, bu sıradan bir insan değil.

Çıplak kişi şaşırıp sert bir şekilde:

-İnsanın kendisi bir bilmece. Yürüdüğünden beri kendindeki bilmeceyi çözememiştir. Çözüyormuş gibi görünmüştür. Kendi kurnazlığından eksik kalmıştır. Onu çözerse kurnazlığını da yok ettikten sonra çözer. Kim bilir, itliği. İnsan insandır. Merakını kaybetmez. Nasıl kaybetsin? Yahut bu tepemizde öten martının dilini henüz anlayamadık, dedi.

-Bu düşüncenize katılmıyorum, dedim ben de sert bir şekilde. İnsan canlıların en akıllısıdır. O her bir işi düşünerek yapar. Yıllar geçtikçe gelişimi yolunda gider.

-Gelişimi, keklik gelişimi. Söndürdüğü kurt köpeğinin yaşlılığı.

Hiç durmadan öteki kıyıya direkt bakarak konuşmaya devam etti. Çıplak kişi duraksamadı. Şaşırıp da sözünde hataya düşmedi. Önceden ezberlenmiş sözlerinden şiddetle esen kar fırtınası çıktı. Dizginleri çarpan zarif doru atın koştuğu hayal meyal görüldü. Özgür alanlarda yaşayan ceylanın hızla koşması, gökyüzünde dövuşen yırtıcı kuşların kanat çırpmaları birbirine karışmış vahşi ve saldırgan olması, hızla gelen akıntıyı melodisi, büyük dalgaların yeryüzünü kaplaması gibi beni korkuttu.

(157) Sözün sihirli gücünü ben o zaman tam olarak anladım. Güçlü, korkunç, hayret verici hayalleri gözümün önüne getiren, çıplak kişinin sırayla anlattığı hikayeler olmuştı.

Kılığında nefret edip söylediklerini onaylamadığım çıplak kişiye büyüledim. Çünkü onun şu an söylediklerinin yoktan var olan tarihi beyanlar olduğunu, yalanlardan doğru olup çıkmış hikâye olduğunu hiç inkâr etmiyorum. Çıplak kişinin söyledikleri

geçen ömrün, tarihin serpintileriydi. Ben onlardan habersiz kalmış cahilim, dedim kendi kendime.

Çıplak kişi durakladı. Düşünüp ikna ederek konuştu.

-Ben de bir vakitler çift diplomalıyım deyip kendimi kimseyle eşit görmeyen bir cahildim. Şimdi göze görünecek emeğim yoktur. Çıplak yürüyorum. Çıplak kişi gülümsedi. Plajdaki çıplakları demiyorum. Plajda insanların hepsi çıplak. İlim ve bilimdeki zenginliğimden bahsediyorum. Meğer diploma insanlara bilim vermiyormuş. Bu tepede öten martının dilini anlayıp durmadan giden karıncanın izini tanıyınca insanın gözü açılmış. Acaba martı niye erkenden tüm gayretiyle ötüyor. İkimiz onu anlıyoruz. Nefret ediyoruz. Oralı olmuyoruz. Kanadı elimize değse boynunu koparıp sesini bastırıp saldırmaktan geri kalmıyoruz. Martı bize ne kötülük etti ki? Hiçbir kötülüğü yok. Gölün güzelliği, fırtınanın habercisidir. O olmazsa sahil güzelleşmez. İkimiz onu sezmiyoruz. Sadece övünüyoruz. Yüzeyi açıkta olan kıyının kumunun taşının önünde duran yumurtasını yok ediyoruz. Niye, sen insansın. Küçük şeylere gözünü takma. Sanki bizde zulmetme fitratı var.

Hayır. Bizim kötülük yapma özgürlüğümüz yoktur. Beraber yaşa. Birbirinizi koru, der. Yaratılışın iradesini hatasız bir şekilde anlayan martı güvenli, açık, boş yerlere yumurtlayıp yuva yapıp yavrularını uçurur eskiden beri. Biz ise martının huzurlu karakterini hissediyor muyuz onlara merhamet edip? Koruyor gibi yapıyor hiç korumuyoruz. Acımıyoruz. Hiç acımıyoruz. Taş atıyoruz. Zararsız hayvanı korkutuyoruz. Ürkütüyoruz.

Karşı kıyıdan gözünü alamayan çıplak kişi hayretler içinde kalıp sesini çıkarmadı. Şimdi bağırıp **(158)** birilerinin ismini söyleyerek çağırır gibi, sövüyormuş gibi göründü onun suratı. Sövmeydi. Bağırmadı. Üzüntüden sadece:

-İnsan kendini tanıyana kadar yaşlanıp gidermiş, diye mırıldandı.

-Yaşlanınca da akıllı insanın işi bitmez dedim ilgisizce. Bir günlük ömrü olan kelebek de tozlaşmak için açan güle konar. Ondan güller çoğalır. İnsan geçmişten beri dünyayı yeniden kurup yeniliklere kapı açmıştır.

Çıplak kişi sinirlenerek:

- İnsan yaratıldığından beri ne yapmış ki övünüyor? dedi.

-Eskinin yeniyle yer değiştirmesi doğanın kanunu değil mi?

-Kanunu. Fakat o kanunu kanun gibi görmeyip onu kafamıza göre değiştirmiyor muyuz?

-İnsan kendi belirlediği kurallar ile doğanın kanununu karıştırıyor. Doğanın kanunu değiştirilmez. Doğa canlılara boyun eğmez.

-Aa, ha ha ... Boyun eğmeyeni boyun eğdiririm diye düşünüp öfkeleniriz. Ne? Anlamıyor musunuz? Canlıların en büyüğü olan filden karıncaya kadar doğaya karşı çıkanı gördünüz mü? Hayır, görmediniz. Göremezsiniz de. Eğer insan kendinden başka canlıların dilini anlasaydı şimdi övünmezdi. Hayvanlar kendi haklarını, edilen sitemleri hissederler. Övünmeye haklarının olmadığını kabullenirler.

Ben sadece güldüm.

-Ne, insan karıncadan da mı özür dilesin?

Çıplak kişi sanki bir çocuğa anlatıyormuş gibi anlattı.

-Kırgızlarda söylendiği şekliyle insan karıncanın kardeşidir. Canlıların küçüğü küçük görünse de küçükler mutsuz, bahtsız, zavallı mı acaba? Hayır, o yeryüzünde insandan daha önce var olmuş bir hayvandır. İnsan yeni yürümeye başlamışken o karınca kendine ak saray kurmuş. Yiyeceğini bulmuş, engellere takılmadan (159) gideceği yolunu yapmış. Yaşam kuralını oluşturmuş. O zamanlar insan sopanın hangi ucunu tutacağını bilmiyordu.

Çekinmeyelim. Kabul edelim. Temelli yapıları kurmayı, hayat dersini biz o hızla giden karıncadan öğrendik.

Sadece o da değil, gözle görünmeyen mikrobun bile insana eğitim vermişliği vardır.

-E... yeter, deyiverdim. Göze görünmeyen şey nasıl eğitim versin?

Çıplak kişi zafer kazanmış gibi sevindi.

-Doğru, dosdoğru. Ben de sizin düşündüğünüz gibi düşünüyorum. Ama gerçekmiş. Buna mecburuz. Ona gücenmeyelim. İnsan doğanın bu kurallarını karıştırdığı için yanlışa sürükleniyor. Buna şu an inanasım gelmiyor. Gerçekler onun doğruluğunu kanıtlıyor. Buna mecburuz. Mesela sıradan bir durumu ele alın. Çocukluk

çağınızdan beri başınızdan geçen şeylerden hangisi gözlerinizin önüne geliyor?
Düşünüp gözünüzün önüne getirdiniz mi?

-Beş yaşımdayken yilandan korktuğum gözümün önünde.

-Nasıl olmuştu?

-O zaman çadırdıydık.

- E, sonra?

-Evde annemle ikimiz vardık. Bir ara ben kazanın dibindeki kıvrılmış ipi görüp şaşırdım.

-Anne, kazanın altına bakın. Kazan koymak için destek olan ip mi nedir?

Annem görünce korkarak:

-İp değil, yavrum Aziz'dir, dedi. Aziz yılanın ismi. Annem yılanı kutsal görürdü. Bu yüzden onu Aziz diye adlandıırırdı. "Rüyada görürsen hazinedir. Önünde görürsen ez." demiş insanlar. Bu acımasızlıktır. Beyaz saçarsan (süt, un, yoğurt, ayran) bu kutsal şey gider, dedi annem.

Küçük bir bardağın yarısına kadar süt koyup üç parmağının ucu ile yılanı serpti.

-Tadacağın lezzeti tat. Ak yolun ile ak sarayına dön. Aziz. Tadacağın lezzeti tat.

-Sürünen bağı düzün nasıl "ak sarayı" olur, anne?

-Yeter, böyle konuşma. Bağrı düz de olsa kutsal yaratılmış, saraylı hayvandır Aziz.

-Aziz'inizin dişinde zehri var. Isırdığı ölür.

(160) -Korkarsa ısırır. Ona bir şey yapmazsan ısırılmaz, diyen annem yılanı aklar saçıp ak sarayına dön, Aziz, tadacağını tat, dedi.

Yılan umursamadı. Annemin dilinden anlayıp sakın bir şekilde sürünerek gidiverdi.

-Gördün mü yavrum? diyen annem sevindi. İnsanın temiz gönlünü Aziz de hissetti. Gitsin. Yaşasın. Zavallı hayvan, insanın elinden yiyeceğini almıyor, dedi.

Çıplak kişi mutlu olup:

-Bu şefkatli davranışı aklınıza düğümlemelisiniz. İşte böyle. Sevecen görünürsünüz. O güzel de başka hangi olay hatırlınızda?

-Kıtlık yılında yiyecek bulamayıp yorgun argın yürüdüğümde tok iken aç kalırım diye düşünmediğim gözlerimin önüne geldi.

Çıplak kişi dikkatlice:

-Sonra ne yaptın? diye sordu.

-Biraz kendime geldim.

-İlginç bir şey.

-Tekrardan kuvvetim gitti. Gözlerim karardı. Yürüyemedim. Uçsuz bucaksız boşluğa daldım. Nasıl dalıp gittiğimi bir tek dalın ipek gibi kesildiğindeki sadakati gibi kendim bile hissedemedim. Yel mi esti yoksa bir kuş mu hızla uçtu? Rüzgâr hafiften esti. Tatlı bir serinlik kulağımın arkasından esti.

Su içmişim gibi kuvvet geldi. Kendime geldim.

Gerçekten hızla bir kuş mu uçup gitti yoksa kendimi kaybedip tekrardan kendime gelmem mi böyle hissettirdi? Bilmiyorum.

Belki kaybolan ümidim nefes vermiştir. Annemin toplayıp getirdiği “tekey”i³ zar zor çiğnedim. Kendime geldim.

-Bu, eski bir kanadın sesi. Kuşların fedakârlığını biz şimdiye kadar hissedememiştir. O bana acıdığını bildirip kanat çırpıp gitti. İyiliğini gözler önüne seren kuşun dilini anlayamıyoruz. Gözle görülmeyen mikrobun sağladığı faydayı insan nasıl anlasın.

-Daha neler var hatırlınızda?

Çıplak kişinin sessizce ettiği alay gururuma dokundu.

Konuşmadım.

(161) -Niye susuyorsunuz? Aklınıza bir şey gelmedi mi?

Öfkelendim, boş gurura.

³ Bir çeşit ot.

Çıplak kişi:

-Tok iken insan tembel olur. Akli fikri uykudadır, diye mırıldandı.

“Kendi yoluna git.” demek üzereyken çıplak kişi kahkaha atarak güldü. Onun tatlı kahkahası havada dalgalanıp gider gibiydi. Temiz kalpten çıkan kahkahayı insan tatlı bir şekilde hissedermiş diye babamın söylediği söz birden aklıma geldi. Kahkahasına büyülediğim çıplak kişiye bakakaldım. Onun kahkahası hoş bir şekilde duyuldu, çırılçıplak olan vücudu sevimli göründü.

Ne düşündüğümü anlayan çıplak kişiden utandım. Utancımı belli etmemek için sadece güldüm.

-Kahkaha attığınızda ağzınız kocaman açılıyormuş. Sakın sinek girmesin, dediğimde o gülerek:

-Sinek içeriye girdi dediğinizde bir uğursuz girdi demek istediniz, diye cevap verdi.

Sonraki konuştuklarımız bana anlamsız gibi geldi. İnsan boş durunca canı sıkılıyor. Boş insan üşengeçtir. Etrafına, kendi kaderine kayıtsız kalıyor. Bizim gibi çıplak kumda gezerek çömlek kırığına şaşırp, sonra suyu saçan çocuk olurum diye düşündüm.

Etraf sakin. Plaj تنها. Ayna gibi parıldayan göl sessizce uyuyor. Ansızın rastladığım çıplak kişiyle benden başka sahilde kimse görünmüyor. Dağın eteğinde heyecanlı bir çalışma. Büyük yolda arabalar hedefine doğru gitmek için hızla birbirini geçiyor. Ötede taş yaran ustaların durmadan patır kütür parçalayıp toz haline getirdikleri taştan boz toz yükseliyor. Yokuşa doğru arabalar gidiyor. Çok katlı evler yükseliyor. Birbirine eklenmiş yeşil köylerin sokakları canlı. Uzayıp giden tatlı melodi değişerek devam ediyor.

O melodi ilgimi çekti.

-Müzik ruhun gıdasıdır, dedi çıplak kişi.

Onu duymazlıktan geldim.

Hafifçe dalgalanan göl, görkemli bir şekilde yayılan yayla, radyoda söylenen şarkı gibi bir yerlerden gelen sihirli melodi yeri **(162)** suyu huzura kavuşturdu. Nağme

gökyüzünü sakinleştirdi. Hava muhteşem bir hale geldi. O hoş melodi yeryüzündeki iki ayaklı, yuvarlak başlı insanların ağzından mı çıkıyor? Doğanın özelliği mi? Yoksa yerin koynundan mı geliyor?

Şaşırdım. Birden “Bu hoş melodiyi bir insan mı yoksa sihirbaz mı mırıldanıyor?” dedim.

- İki ayaklı insan söylüyor arkadaş, dedi çıplak kişi.

-Genç iken ben de çok güzel şarkı söylerdim. Car car denilen atışmalarda birkaç kere şarkı söylemiştim. Kızlar ile erkekler arasında yapılan bu atışmalarda şarkıcılığın faydasını görmüştüm. O genç çağım gözlerimin önünde canlandı. Övündüm.

-Ben şarkı söylediğimde kızlar gelinler büyülenip kendinden geçerlerdi. Sözümü yarıda kestim. Somurttum.

Çıplak kişi ne düşündüğümü anlamış gibi “Söyleyeceğinizi söylemediniz.” dedi.

-Şimdi söylediklerim üzücü. Acıklı.

-Lafı dolandırmak da üzücü. Hadi söyleyin.

-Üzülecek bir şey yok. Yetişkinlik çağımdı. Bizim taraflarda Kırgızlar, Kazaklar yerleşmişti. Malı bir köyü bir. Döşekte başı bir, kazanda aşı bir, kardeş yurt. İki ablam Kazaklara gelin gitmişti. Kazaklardan kendilerine ömürlük eş bulmuşlardı. Asılcan yengem güler yüzlü, pırıl pırıl, söylediği yerinde, gülüşü tatlı, boyu, endamı güzel, gerçekten de aslı can gibiydi. Bu yüzden birçok Kazak kızı bu yengem gibidir diye düşünüp büyüdüğüm zaman benim de Kazak bir eşim olsa derdim. Büyüdüm. Dileklerim gerçekleşsin diyerek Kazak yeğenlerim ile at yarıştıırıp Kazak köylerini dolaştım.

Bir keresinde dağdan düzlüğe doğru tek sıra halinde yavaş yavaş yürüyerek geliyorduk. Dağ geçidini yararak coşkun bir şekilde akan berrak suyun sesi duyuluyordu. Güneşe doğru serpilen mavi köpüğü, beyaz köpüğü nur gibi yansiyordu. İnsanların, hayvanların susuzluğunu gideren, hastaya şifa olan parlayan nehir hiçbir zaman bulanmasa diye parlaklığına imrendiğimde köpüklenen suda kararmış bir şey şüpheli göründü.

(163) Taşa benzemiyor, dedim kendi kendime.

Yakınına geldiğimizde gerçekten de taşa benzemiyordu.

-Oy, bu bir şeyin ölüsü, dedim.

- Doğru, beyaz bir hayvanın ölüsü yatıyor, dedi benden iki yaş küçük yeğenim Bayseyit atın dizginini tutarak. O ölü bu berrak suyu kirletti.

Attan hızla inip dizgini hafiften tutup dikkatlice suya doğru yürüdüm. İşte kıyıda açan yıldız gül serpiyen akıntının gücüyle sallanıyordu. Ara sıra köpük serpintileri ondan uzağa savruluyordu. Suyun duruluğu bu kadarmış. Akıntı fazlaşınca balık suyun altından göründü.

-Baksana balık gidiyor yukarıya doğru, dedim.

Bayseyit gelip:

- Hani? Balık hayvanlar aleminde en çok çabalayandır. Gösterin, dedi.

O sırada suda yatan ölüye yaklaşan balık bir şeyden korkmuş gibi kuyruğunu sallayıp uzağa gitti.

-Eyvah, bu ölen domuzmuş, diyen Bayseyit şaşırdı.

Ben de şaşırp "Domuzun ölüsü suyu kirletti." dedim.

-Ne duruyoruz, dedi Bayseyit. Bu hayvanı kenara sürükleyelim. Neden bakıp duruyoruz.

Domuzun baldırından tuttuğumuzda avuçlarımız kirlenmesin diye ikimiz kıyıda büyüyen sinir otlarından birkaç tane yolup onları üst üste dizdik. Ben sinir otlarını katlayıp sudan çıkan baldırı iğrenerek tuttum. Ölen domuzun pisliği yaprakların arasından geçip avucumu kirletmiş gibiydi. İğrendim.

İkimiz ölüyü sürükleyerek kıyıdan uzaklaştırdık. Yaban domuzuymuş. Yırtıcı değil. Avcılar yırtıcının hançer gibi sivri dişleri damarını kestiğinde kamışın ucu sallanmaz derler. Ölen yaban domuzunun azı dişi çürükmüş. Ağrımış. Kendi de semiz değil. Çeşit çeşit bitkilere sahip olan dağımızda yaban domuzuna yiyecek yok mu?

-Yoksa bulaşıcı hastalıktan mı ölmüş?

(164) -Sudan uzakta ölseydi. Domuzun hastalığı neymiş?

-Acaba sivri dişli yaban domuzunun hastalığı neymiş?

Sudaki ölüyü biraz uzağa sürükleyip kaçıp gitmesin der gibi üzerini molozlarla kapattık. Yaban domuzunun neden öldüğünü düşünerek köye geldik.

Huzur. Göl sessizce uyuyordu.

-O yaban domuzunun ecelinin gelmesinin sebebini o gün bu gündür anlayamadım.

Çıplak kişi görmüş gibi:

-O sivri dişlinin eceline gözle görülmeyen mikrop sebep oldu. O hastalandı. İçi yandı. Sendeleyerek yürüyüp suya ulaştı. İçip içmediğini gören yok. Hastalıktan yanan yaban domuzu suya yattı. Daha sonra o iyileşti mi iyileşmedi mi? Sonra eceli gelince domuz öldü. Ölüsü suda kaldı. Suda kalması kötü olmuş. Kim bilir, belki aşağı tarafta su içen hayvanlar da hastalanmışlardır. Ölmüşlerdir. Şimdi onu suçlamak gereksiz. O sivri dişli yaban domuzunu bulaşıcı mikropların öldürdüğü bir gerçek, dedi.

Ben sadece sözü devam ettirip:

-Görmüş gibi konuştunuz, dedim.

-İnsan akıldan payını alınca geçmişi görmüş gibi geleceği görür gibi hissetmesi fitratındandır. İnsan değil de yerdeki sudaki hayvanlar aslını görmüş gibi hisseder. Önündeki ömrü görüyormuş gibi sürdürür. Çıplak kişi hararetle:

-Biraz önce gördüğün balığın akıntıyı aşması doğanın ona verdiği görevi yerine getirmesidir. Balık bunu yerine getirmezse nesli gelişmez. Çok uzak mesafelere kadar uçan kuş binlerce yıl önce atalarının uçtuğu gibi uçar. Çocukluğunda karşına çıkan yılan aklar saçmasaydın özgür kalır mıydı? O soyu soku geniş olan akrabalarından ayrı kalmış bir suçlu. İnsanla kıyaslandığında yoldan çıkmış bir yaramaz. O, yaramazlığından dolayı cezalandırılmış. Yine de o yaramazı korkutmazsan ısırmaz. Korkutmazsan koynuna al yat. Isırır diye düşünme. Eşkıyalar kan dökeceği zaman düşmanın beşikteki bebeğini hançerler. **(165)** Senin gözün gibi baktığın bebeğine acıyan yılan ise geriye doğru sürünüp gider, dedi.

Ne? Yılan bebekten korktuğu için mi kaçır dediniz? O yüzden değil. O doğanın kendine verdiği hisleri değiştirmeden kendi masumluğunu gizler. Kendine taş atan insanla çatışıp ısırarak isterse ısırmanın bir yolunu bulur. Sessizce sürünerek gelip uyuduğun zaman da bağırıp sızlanarak bakıp oturduğunda da isteklerin için birine

yarandığında da nazlanarak gezindiğinde de yılan düşmanını ısırarak ister. Isırmak ister. O zaman sen ileri atılıp vurarak onu ezmek istersin. İleri atılmazsan o seni zehirler.

Gözleyerek sürünüp gelen kara yılan beni korkuttu. Bir zamanlar öldürdüğüm boz yılanlar, kara yılanlar gözümün önüne geldi. Nasıl olduysa suratımın şekli değişti.

-Korkmayın, dedi çıplak kişi bana. Yılan kin tutan insan gibi değildir.

Düşüncemi anlamasına şaşırdım. “İnsan anlar.” deyip kendimi oyaladım.

-İnsan öyle vahşidir ki yılanı bile kendine düşman edebiliyor.

Ben sesimi çıkarmadım. Çıplak kişi sözlerine devam edip:

-O, yılanla münakaşa etmesin. O Aziz değerli, münakaşa ederse kahraman, akıllı insan gücü ile de kurnazlığı ile de o yilandan kaçıp kurtulamaz, dedi.

Gençliğimde insanla çekişen boz yılanın inatçılığı konusunda duyduklarım aklıma geldi. Onu söylesem mi söylemesem mi diye düşündüm. Söylesem çıplak kişi söylediklerime güler. Söylemesem dine, masala inanmak olur diye düşündüğümde aklıma annemin “Gerçeğin dizgini uzun yavrum. Şüpheni içinde hiçbir zaman saklama. Şüpheli şeyler, kafanı karıştırır, ruhunu hasta eder.” sözü geldi.

Çift boz yılanlar kalkan gibi taşın dibinde kıvrılıp yattığı zaman alıcı omuzuna salıp mutlu bir şekilde gelen insan, ceza verip iki boz yilandan birini ezip birine vurup hiçbir şey olmamış gibi dönüp evine gelmiş.

Her şeyden habersiz şarkı söyleyip kopuz çaldığı sırada oturduğu yerdeki çadır kafesinin (166) kısa değneklerine sarılan boz yılan başını kaldırıp sürünmüş.

O sırada yüreği hoplayıp korkan kişi kopuzunu elinden düşürmeden evden dışarı çıkmış. Kapının önünde karşılaştığı annesi “E, yavrum, niye benzin böyle sarardı?” diye sorunca boz yilandan korktuğunu söylemiş.

-Korkma, yavrum. Boz yılan insanı anlar. Kâseye beyaz koyup beyaz saç. Ak yoluna gider o boz yılan, demiş.

Annesinin dediği gibi aklar saçmış. Yılan gitmemiş. Bir düğümlenip bir uçar gibi gerinip “kışş” diye ses çıkarmış. O kişi korkup yaklaşamamış.

-Anne, siz saçın. Beni ısırarak gibi duruyor, demiş.

Kısa değneklere kuyruğunu dolayıp bedeni gerinen korkunç boz yılan, anne aklar saçmaya başlayınca “ay, olamaz” der gibi vücudunu sıkış. Güçlkle sürünerek gitmeye başlamış.

-Aklar saçınca değerli Aziz direnmeden sürünüp gitmiş. İntikam almak ister gibi görüntüsü var yavrum, diyen annesi oğlunu dikkatli olması için uyarılmış.

Bundan sonra onlar evlerini değiştirmişler. Korkana her şey çift görünür. O yılan bu evde de görünmüş. O kişi korkup giyinik halde uyumaya başlamış. Büyük nehrin karşı yakasına göçmüşler. Sürekli saklanamazsın. Bir keresinde o kişi atına binip ihtiyaçlarını karşılamak için uzak bir yere gitmiş. Artık o boz yılanın yolunu şaşırttım diye huzurluymuş. O boz yılan karşıma çıkar diye endişe etmemiş. Soyunup uyumuş. Boz yilandan bir iz yok. O kişi korkuyu unutmuş.

Güze doğru dağ başına kar yağıp soğuklar düştüğünde malı mülkü aklına gelen o kişi köyüne dönmek için otlayan atını alıp gelmiş. Keçeyi saldığında eyerin altındaki boz yılan yay gibi çarpıp baş parmağını ısırılmış. Koyu renkli kanı gözyaşı gibi akmış.

O kişinin beti benzi solmuş. Bir anda yılanın ısırıldığı eli morarıp şişmiş. Ağzı eğrilmiş. Gözlerinin ferisi sönmüş. Nefes alması ağırlaşmış. Ağzından beyaz köpük çıkmış. Akşama kalmadan ölmüş. O kişiyi yılan ısırılmazmış. Fakat boz yılanın, eşini öldüren kişiye düşmanlık besleyip onun ardından gidip ısırmasını duyan alimler üç (167) parmağı ile sakalını sıvazlayıp oturup bir şeyler gevelemişler.

-Duymuştum. Yılan kin beslerse durmazmış. Zavallı insanı öldüren o boz yılan. Tanrının buyruğu da bu.

-Doğru ya da yalandır demiyorum. Gençliğimde o hikâyeyi duymuştum, dedim ben.

-Söylediklerin doğruysa boz yılanın insandan öç aldığı da doğrudur, dedi çıplak kişi. Bu yüzden siz yaban domuzunu da yılan ısırıştır diyorsunuz. Belki tesadüfen olmamıştır. Isırılmışsa ısırıştır. Yaban domuzu dikkatli bir hayvandır. Gece gündüz yere bakan kör olası domuz yılanı görememiştir. Karşılaşınca “hart” diye ses çıkarır, dönüp gider. Karşılaşınca yılan da dokunmaz. Hayvanlar aptal değildir. Birinin dilini diğeri iyi anlar. Yeri geldiğinde iş birliği yaparlar. Aynı kısmeti yerler, aynı kaderi paylaşırlar. Onlar bazen birbirine merhamet ederler. Birinin yavrusunu diğeri büyütür. Birbirlerine çaredirler.

İnanamıyorsunuz herhalde diyen çıplak kişi dönüp kendi kendine mırıldandı.

-Ben de inanamazdım. Akli fikri gelişmeyenler konuşmasa da başından geçirdiği tecrübeleri kendine örnek almasa da aklın ortaya çıkardığı şeylere duyguların gücü yetmez, diyorum.

-Dediklerim cahilliğimdenmiş meğer.

Şimdi elindeki çömlek parçasını avucuna dikkatlice koyan çıplak kişi inandırıcı bir şekilde:

-Gözümü yavaş yavaş açan işte bu çömlek oldu. Bunu doğuran ana çamur, toprak. O çamur olmuş. Toprak çamur. O cansızdır. Toprak haldeyken konuşamaz. Çamur haldeyken konuşamaz. Ustanın hünerli elleri çömleği yaparken onu konuşturur. Bunun dilini bilen insan ile bu kırık parça sessizce konuşur. Bu canlı bir parçadır. Ömründe bu kırık parçanın binlerce yıl boyunca gizemli bir özelliği var diye söylediği zaman çömlek ustasına inanmamıştım, dedi.

3

-E, nasıl inanasın. Bunlar eskiden çamurdan, topraktan yapılmış çömlek, cansız eşya. Dekor olarak konulan cansız oyuncak.

Çömlek ustasının basit itici kuvvetiyle **(168)** hızlıca dönerken (Burada ustanın sanat ve tekniğini tasvir etmenin bir gereği yok) ben sadece çamuru sıvayan elini gördüm. Bu el harika çömlekleri nasıl da süslüyor dedim.

Çömlek ustası benim varlığımı yokluğumu umursamadı. Çömlekçiliğin ezelden beri süregelen yöntemini uyguladı. O sadece bu kadar mı yaptı? Sanki o cansız çamur ile konuşuyormuş gibi ona baktı. Sırlarını anlatır gibi gönlü, dileği, sanatı, ustalığı, gücü kuvveti, zanaatkarlığı, iç dünyasının ona verdiği her özelliği şimdi elleriyle yaptığı eşyaya can verdi.

Ustanın işine baka baka onun düşüncelerini hissetmeye başladım. Ee, iç dünyası eliyle yaptığı sanatına yansımış. Sanatkarın elindeki işi çözümleyebilirsen onu yapan ustanın iç dünyasını da hissedersin. Demek ki çamurdan yapılan çömlekte onu yapan ustanın özelliği kalıyor.

Eceli geldi. Usta dünyadan göçtü. Hayattayken konuşan, gülen, sanatını geliştiren ustanın hünerli ellerinin yaptığı cansız çömleğin, onu yapan ustanın özelliğini aldığını görün.

Ben bunları düşündüm. Düşüncelerime inandım. Varoluşun, yaratılışın gizli sırları açılmış gibi hayret, sevinç ortaya çıktı. Nereden geldiği belli olmayan gereksiz düşünce gibiydi düşüncelerim. “Şimdi bana bağlanan özellik doğanın insana verdiği bir ödül mü? Canlıların akıllısı, hilekarı, aslı sensin. Bu yüzden tam sana uyan özelliği ödül olarak verdim. Yerin yüzündeki, yerin altındaki, suyun yüzeyindeki, suyun derinliklerindeki zenginlik senindir. İsrâf etmezsen, korursan âlemi gez. Ondaki derin sırrı anla.” Bana tekrardan donuk bir heves geldi.

Ben de insanım diyerek cesaretlendim.

Düşüncelerime gururlanıp, kibirlenip ben de bir insanım, dedim.

Sonra

Ne mi olmuş? Eskiden sıkıntılı zamanda kaygılanıp kuruşları hesaplayan ben ondan mahrum kalıp “elinde kavut vardı” diye onu kıskandığımda gönlü dar bir insan oldum.

(169) Kendimde ortaya çıkan asil özelliği nasıl kaybettiğimi ben de anlamadım.

Dar sokak kirli görünüyordu. Oradaki durgunluk bizim neşeyle dolu hayatımızı kötüleyip bizi hor gören yabancı düşmanlara benziyordu.

Benzemiyor, onlar gerçek düşmanlar. Mağazalarında birçok güzel kapacak göz alıcı bir şekilde dizilmiş olsa da o yaşlı kadının çömlekleri ilgi çeker. Cadı. Cadı. Akıl verip aklı eksilen zavallı. Tüm vücudu güzel, zarif genç kadının şaşırtıcılığı öyle böyle değil. Gönlü temiz insanı bile doğru yoldan şaşırtıp ters yöne götüren büyüsü, bu çamurdan yapılan cansız eşyanın “gönlü var” diye inandıran yaşlı kadının sözü.

Yaşlı çömlekçinin hayat yolculuğu kısa. Geleceğin genç bilgesinin ihtiyar kadına büyülenmesi korkunç.

Şüphelendiğimden uyanıklığım arttı.

Okumuş genç kadının felaket dolu izini takip ettim.

Sizin nasıl olduğunuzu tam anlatamıyorum. Ben bir şeyden şüphelensem peşine düşerim. Peşinden gidip araştırmazsam duramam. Bir yönden doğru ve zararsız ise bir yönden şüpheli. Kanunun bir maddesine konulmalıdır. Neymiş? Konulması gerekir.

O zaman bu yargılarım çok kuvvetliydi.

Onu zorlu tarih tecrübesi çözümler. Halk her zaman başından iyi kötü tecrübeler geçirmiştir. Başımdan geçirdiğim hayat tecrübeleri sonunda gözümü açtı.

Çıplak kişi ses çıkarmadan karşı kıyıya baktı. Öyle sessiz baktı ki konuşacağı şeyleri bir güç ağzından alıp gitmiş gibiydi. Zavallı kişinin bu hali bana çok acıklı geldi.

Ben onun düşüncelerini bölmedim. Söylerse kendi söylesin. Söylemezse sesini çıkarmadan yoluna devam etsin. Bu kişinin masalını duymaktansa duymamam iyidir diye düşünürken çıplak kişinin alçak bir şekilde sesi çıktı. Yavaşça konuştu.

Şu an söyledikleri masala benzemiyordu. Her gün insanların başından geçirdiği hayat. Sıkıntı. Emek. Kader.

(170) Önceden de böyleydi. Onun söylediğini bir onaylayıp bir onaylamamam ona inanmamazlık ettiğim içindi. Onaylamamanın da sana göre yanlış olduğu belli. Çünkü insanlar şüphelendiğinde birbirlerine de inanmıyor.

Elveda. Ben işte bu Ak taşın küçük körfezine girmiştım. Gitmek istediğimde biraz önce uzaklarda uçan martı çark çark edip yukarıdan hızla uçup çıplak kişinin elindeki çömlek parçasını yakalayıp tekrar göğe yükseldi.

O anda çıplak kişi kaybettiği bir şeyi bulmuş gibi sevinerek:

-İkimizin sezemediği sırrı martı sezdi arkadaş, dedi.

Çıplak kişinin bu söylediği bana doğru gibi geldi. Sanki martı çömlek kırığını almak için acele ile gelip tekrar göğe yükseldi. Yoksa bizim oradan gitmeyip hareketsiz ve sessiz kalmamız mı martıyı memnun etmedi? Belki o civarda taş gibi olan hareketsiz yatan yavrusu vardır. Yahut insanı tehdit eden martının kendi karakteridir. Deminden beri elimizde duran bizim gizemini sezemediğimiz çömlek kırığı neden martının ilgisini çekti?

Nedense zavallı martının bu sefer ki uçuşu beni düşündürdü. İnsanlar ve hayvanlar arasında bağları, gizli sırları vardır. Konuşmasalar da onların hisleri

kuvvetlidir. Zifiri karanlıkta, tipide, fırtınada bir lider dizginlerini bıraksa bindiği at yolu kendi kendine bulur. Ne? Ömür boyu yol yordam öğrenip rehberlik etmeye alışmış yiğit komutan gözü görmeyip akli ile bulamadığı zamanlarda konuşamayan atı hiç şaşırmadan yolu nasıl buldu?

At akıllı hayvandır. Gece gündüz inmeden üzerinde giden askeri dostu olarak görür. Askeri ölümden korur. Yaralı asker eyerden düşecek olsa atı onu koruyup ustalıklı dönüp engeller. Okla vurulan asker ölse ölüsünü öper koklar. Yavaşça kişneyip ayaklarını yere vurur. Damla damla gözyaşı akar. Bu masal değil. Bu, insanlarla hayvanların beraber yaşadığı eski zamanlardan beri zor anlarda birbirleriyle olan yardımlaşması ve dayanışmasıdır.

(171) Kelebek kovalayarak oyun oynamak için köyden uzağa giden çocuk gür bitkilerin olduğu yerde yolunu kaybedip ağlayarak oturmuştu. Parmak başı kadar boz bir serçe gelip yanına kondu.

Çocuk yaşlı gözlerini dikerek serçeye baktı.

Serçe beyaz gülün bir dalına kondu. O gülün dalı fazla eğilmeden sallandı. Serçe:

-Çıyırıp diye ince ses çıkardı. Sonra da uçarak ileride duran diğer güle kondu. Çocuk korkmayı bıraktı. Serçeye ilgilendi. Bir uçup bir güle konan serçeyi takip etti. Orman seyrekleşmeye başladı. Çimenler sakindi. Etraf yine ilginçti. Gülleri seçerek konup güzellik saçan kelebeklerin uçuşu ak, kızıl aleve benziyor.

Çocuk onlarla ilgilenmedi. Etkileyici bir şekilde öten serçeye ilgilendi. Bir ara ortalığı gölge kapladı. Meğer güneşin önünü çoğalan bulutlar kapatmış. Bir ara serin, hafif bir rüzgâr esti. Biraz sonra mavi serçe içli içli öttü ve daha uzak bir yere kondu. Çocuk serçeyi kaybetmemek için acele ile koştu. Mavi tepenin her tarafından göğe yükselen masmavi duman göründü.

Annesi pişi yaptığında ak evin bacasından böyle mavi duman yükselirdi. Yolunu kaybeden çocuk evini bulduğunda serçeyi unutup evine doğru koştu.

Yolunu şaşırp yanaklarından aşağı doğru teri akan çocuk koşup sevinçle kapıdan girdiğinde ninesi her zamanki gibi:

-Sabahtan beri nerede geziyordun, kuçu kuçu? dedi.

Karnı acıkan çocuk etrafına bakmadan pişi istedi.

Çıplak kişinin şimdi söyledikleri hiç şüphesiz beni inandırdı. İlgimi çekti. Bu kişinin söylediklerini sonuna kadar dinleyeyim. Belki ben anlayamamışımdır. Anlayayım dedim.

Çıplak kişinin sesi sakince çıktı. O geçmişi düşünüp de kendini mi tuttu? Kim bilsin. Önceden birine öfkelenip kin besleyip saldırıp mutlaka bir şeyleri söyleyecekmiş gibi olsa da şu an bastığı yerden kuvvet alıp yeniden doğmuş biri gibi göründü. Hastaya ilaç olsun diye gölün dibindeki şifalı çamuru vücuduna sürüp plaj düzenine göre güneşlenip gölün kıyısında ılık, (172) hafiften esen rüzgâra yüzünü dönüp dünyanın keyfini çıkaran kıyıda rastladığım çıplak kişiden şüphelenmedim. Onun bazı özellikleri masum, çocuk gibi, sevimliydi. Bazen de önceden çok iyi tanıdığım İmanbay gibiydi. Kendini kınayıp güldü. Kendini suçlayıp dövdü. Somurttu.

Sonra:

-İnsan kendini tanımadan olgunlaşmıyor. Tanınmış bir şair, çok okumuş, çok bilen bir bilgin de olsa kendini bilmezse eksiktir, gediktir. Doğru yerine yanlış yapar. İyiliğin yerine kötülüğü koyar, dedi.

Böyle konuşan insan darılmaz, gücenmez diye bir yabancıyı sınavayım dedim. Yalandan güldüm. İlgileniyormuş gibi yaptım. Onunla uğraşmak istedim.

-Sizin bu söyledikleriniz boş söz. Ezberlenmiş, kuru akıl. Bilgili bir kişiymiş gibi davranıp önemli sözlerle ağzını doldurup insanlara akıl verenler önce kendine baksınlar.

Çıplak kişi gücenmedi. Yine bana hak verip:

-Benim söylediğim sözün siz de söylediniz, dedi.

Alay mı etti gerçek mi dedi ben de anlamadım.

-Benim söylediklerimi ahmaktan da duyarsın. Mucizeler paradoks mu o zaman? İnsan insanlığını bildiğinden beri övünür. Biz önceden olduğu gibi hala olgunlaşmamışız. Sözüne gücendim. Önceden tanısam kızmazdım. İlk kez gördüğüm kişiye karşı akıllı geçinip sinirlerime hâkim oldum. Bu benim olgunlaşmamışlığım. Bir sofraya oturup nasibini yiyip bir sokakta yolun kenarından yürüyüp bir kıvılcımın

tutuşup yangın çıkardığı gibi savaş ateşinin alevlenip iki halkın meydanda kan dökmesi. İşte bu olgunlaşmamışlığın kötü bir sonucu. Sıkıntılı, üzücü, kaygılı acı sonu kendi başlatıp cesaretiyle gururlanması doğru mu? Hayır. O olgunlaşmamışlığın meyvesidir.

Bu benim sözüm değil. Her dönemde yaşayan çömlek ustalarının hediye ettiği çeşitli toprak eşyalara işlediği eğitici sözlerdir.

-Benim söylediğimi zannedersen yanılırsın oğul, diye dar sokaktaki çömlek ustası ana beni uyardı. Bana bu sözü genç kız iken usta dedem söylemişti. O dede o zamanlar yüz yaşını geçmiş yüce bir ihtiyar idi. O dede bana: “Kızım dedenin sanatını öğren.” demişti. Ben o yüce üstadın hareket eden (173) ellerinden gözümü ayırmadım. Gönül verdim, sözünü aklıma düğümledim. Kendimi dedemin sanatını öğrenmeye adadım. Üstat dedenin söylediklerini rüyamda duydum. Çalıştığı işini rüyamda gördüm. O mucizeydi. Hırıltılı sesi rüyamda değişerek ahenkli, sevimli bir halde gönlümde yabancılaştı. Ağzımı açıp bir söz söylemek istediğimde o yüce usta gibi konuştum. Karşımda görmüş gibi ustanın kırışmış parmakları yağlanmış çamuru işlediğinde o çamur ile konuşup sarılıp öper gibi göründü. O, üstadım. Benim ellerim de sizin ellerinize benzeyip çamur ile konuşur mu, dedim. Rüyamda yüce üstadın eliyle ezdiği çamurdan deminki gibi ses duyuldu.

O sese kulak verdim.

Ey, yavrum! İnsan olduğun için çamurun sesinden anlamazsın. Anla. Kulağım ile duyup gözüm ile gördüğüm yaşadığım bir şey. Onu anlamasaydım ben o dedenin sanatını öğrenemezdim. Ben ona inandım. O büyük hüner bana da geçti.

Rüyamda yüce üstadın parmaklarını öperek ezilen o çamurdan içli içli çıkan ses şöyle anlattı:

“Ey insanoğlu duy. Senle iki kardeşiz. Çünkü Toprak Ana olgunlaştığında yeryüzüne sen geldin. Yerin birçok çocuğundan geç geldin. Sen daha gençsin. Henüz olgunlaşmadın. Geç geldiğin için eksikliklerin tamamlansın diye Yer sana akıllı verdi. Bundan dolayı Yerin diğer çocukları senden utandı, gizlendi, korktu. Çünkü sen onların huzurunu kaçırdın. Çıplak yürüdüğünde daha korkunçsun. Yaramaz çıktın. Savaş, eşkıyalık, çatışma, dövüş gibi oyunların var. O oyunu başlatınca insanların, hayvanların huzuru kaçtı. Yuvaları dağıldı. Yeryüzünü yangın kapladı. Alın teri dökerek yetiştirdiğin gül bahçeni kendin çiğnedin. Kılıç çektin. Kan döktün.

Çamurun sesi gizemli çıktı.

Ey, insan! Senin terinin damlamadığı kanının dökülmediği yer yok. Senin terinle, kanınla ben çoğu kez ağlayarak yoğruldu. Çünkü senin o savaş oyunun sana, hayvanlara, bitkilere, suya, taşa kaygı verdi. Gözyaşından, öz kanından olan çamuru yoğurup güzel güzel toprak eşya, güzel güzel oyuncak yaptın.

(174) “İnsan var olduğundan beri sanatının gelişmesinde benim sesim etkili oldu. Elinde yoğur. Beni işle. Ben neslin için güzel hediyelik eşya olayım. Beni konuştur. Bana güzellik ver. Yazılmayanı yazıp iz bırakın. Sonraki kuşaklara seninle ilgili gerçek bilgiler vereyim.” dedi bana çamurdan çıkan içli ses.

-Usta ana bunları söylediğinde ben ona inanmaya başladım. Çıplak kişi duraksayıp konuştu. Önceden şüphelendiğimde gözüme gizemli, kötü bir amacı olan bir yaşlı gibi görünen çömlek ustası ana şimdi genç kızlık zamanlarını gözlerinin önüne getirip üstat dededen sanatı, mesleği öğrendiğini söylediğinde melek gibi genç kızlık çağında mesleği yapan öz ninem gibi sevecen, hoş, nazik görünmeye başladı.

Böyle hünerli insanı tanımadan ona şüpheyile bakıp onu da yanındaki zarif, okumuş, güzel genç kadını da büyük ustanın mesken tuttuğu dar sokağın sakinlerini de unutup iş yaptığımda kıyafetlerim üzerimden çıkıp çıplak kalmışım gibi kendimden korkmaya başladım bir anda. Karanlıkta yolu şaşırp ayazda kalan insan gibi beni titreme tuttu.

İnsanda irade, gurur kuvvetli değil mi? Düşüncemi sezdirmemeye, titreyişimi belli etmemeye çalıştım. Hırslandım. Kıvrıldım. Düşüncelerim yerinde durmadı, kendimi oyaladım. Üstat annenin söylediklerini kabul edip aklıma düğümledim.

İnsana güç geldiğinde kendine inanıp gayret etse gücünün iki misli artacağını güçlü bir iradesinin olacağını o zaman ben de hissettim.

Önce birçok meşhur insanla yüz yüze geldiğimde çoğuna inanamamıştım. “Senin okuduğunu ben de okudum. Senin bildiğini ben de biliyorum. Akıllı geçinme. Hatiplik taslama, yiğit!” deyip cesaretini kırmıştım.

Kendini öven insanı sevmiyorum. Kendi gururunu kendin kırma. Bildiğini sağlamlaştı. Bilmediğini öğrenmek için peşine düş, sessiz oturma, bilgi yay.

Bazılarının topluma, temiz işe zarar **(175)** verdiğini görürsen onu görmezden gelme. Peşine düş.

Şimdi usta annenin kırışmış yumuşak parmakları çamur ile ezilmiş, yaşlılığın etkisiyle alçak çıkan hırıltılı sesi (Muhtemelen gençliğinde de sesi kulağa hoş geliyordu.) yine de yumuşak, hoş. Demin söylediklerine kadar konuştukları anlamlıydı. Kendisinin yazı bilmeyip çömleğe, eşyaya mucizevi desenlerle güzellik veriş, ustaca söylediği her ilginç sözü beni inandırdı. Kendine çekip büyüledi.

Ben büyülendiğimden dolayı çıplak kişiden şüphelenip doğrudan:

-Zavallı yaşlı çömlekçiyi yabancı görmeniz bana anlamsız geldi. Dediğinize göre o atadan öğrendiği sanatını devam ettirerek yaşayan bir yaşlıymış, dedim.

Keşke bunu sormasaydı diye düşünen çıplak kişi duraksayıp:

-Hepimiz insanız, hata yaparız, dedi.

Sesimi çıkarmadım. Çıplak kişiden sırlar açılır dedim. “Kötü işi, suçu seni üzse de insan sır saklayamaz.” diyen annemin bu sözünü hatırladım.

Yalnız ördek hızla uçtu. Kanatları zıp zıp ederek uzaklaştı.

-Üstü gök, altı göl, bu ördek nereye gider?

-Belki sürüden ayrılmıştır.

-Sürüsü mü varmış?

İkimiz de bir şey söylemedik. “Doğru, sürüsü varmış” der gibi. Bundan on yıl önce bu kıyıya bizim pansiyon yeni kurulduğunda gölün kıyısı su kuşlarıyla doluydu. Özellikle güneş doğarken güneşe selam vermek için doğuya doğru boncuk gibi dizilen martı adacığı muhteşem görünürdü. Ördekler gölün yüzeyinde grup grup olup hızla uçarlardı. Zıp zıp eden kanat sesleriyle uyuyan gölün yüzeyini okşaya okşaya sıçrayıp uçan kuşlar ile uyuyan duru su sevgi ve güzelliğini paylaşırdı. Onlarla ilgilendiğimde ben de coşup mutlu olurdum. Doğanın o güzel o asil parçaları beni kendime getirirdi. Güç verirdi.

O günlerde gölün kıyısı kendi kendine ziyafet veren kuşların dünyasıydı. Onlar benden şimdiki gibi korkmazlardı. Kıyıya geldiğimde çulluk kuşu dalıp **(176)** dişi ördek

ise sevimli bir halde bana: “Ey insan, aklında ne sırlar var?” der gibi boynu ince ve zarif görünüp parlayan suya görüntüsü yansıyan iki dansçı arkadaş gibiydi.

Bazen tepemden hızla uçan kuşlar kanat sesleri ile beni selamlayıp geçiyordu.

Kendime gelirdim. Kuvvet alırdım ondan. Bu civardaki kuşlar bana selam verip benle sırlarını paylaşır gibi görünüp ben de kendimce hepsine selam verip nezaketimi hissettirerek konuşurdum.

-Gölün güzelliği hayvanlar! Çoğalın, çoğalın, derdim.

Bugün konuşmuyorum.

Beyaz kuğu uzaklaştı. Kaz, ördek seyrek. Toy kuşu sıkılıp dişi ördek görünmüyor. Çulluk kuşu çamura dalıyor. Demin suyun yüzeyinde giden mavi balıkçıl ile yüksek sesle öten kırmızı ördek yok. Gölün yüzeyi durgun, kendini yetim gibi hissediyor, öfkeli martı tepede ötüyor.

Bunları gözümün önüne getirip üzüldüğümde çıplak kişi kendi kendine gülümseyip:

-Martılar bize beddua ediyor. Huzurunu bozmayalım, dedi.

-Kıyının her yeri bunların. Nereye gidelim?

-Doğru. Altın kum, onların yeri.

-Orada benim gibi değneksiz yürüyün.

-Değnek, değnek,

Sesimi çıkarmadım.

Çıplak kişi bir anda:

-Değnek derken bir keresinde beyzade gibi giyinip süslenip sadece gezmek için çömlek ustasına geldim. Oradaki yaşlıya içimden söylediğim kötü düşünceleri şimdi açıklayayım. O zamana kadar dar sokağa geldiğimde diğer güzel genç kadına da onu kendine çekmiş olan yaşlıya da şüpheyle bakmamın önemli bir sebebi vardı. Bunu o zaman açık açık söylemeye cesaretim yoktu. Şimdi herkese aşıkâr, dedi.

Deminki gibi çömlek ustası bana bir şey sormadı. Kendi işini yaptı. O güzel genç kadın da sığır dili gibi uzun not defterine bir şeyler yazdı. Herhangi bir desen resmi çizen genç kadının, parmakları çamur yağlayan yaşlı kadınla bir ilgisi yoktu.

(177) Bana bir sır mı vermek istemiyorlar yoksa gerçekten de birbirlerinin işine engel mi olmak istemiyorlar? Kısacası iki ayrı kişi, iki ayrı dünya.

Beni fazlaca şüphelendiren o ikisinin iki ayrı dünyaları. Biri değeri olmayan şeyleri tekrar canlandırırım diye gücü yettiğinde çamur ile bütünleşmiş. Hiçbir değeri olmayan toprak eşyaları yeniden yaratmak için çabalıyor. Biri geleceği parlak, bir değil iki diplomalı, güzel sanatı araştırma amacıyla doktora yazmış, filozof olmaya aday olabilecek düzeyde bilgili, kültürlü bir kadın, güzel ve asil bir insan. Fakat o asil insanın eski kafalı yaşlıya Umay Ana⁴ gibi saygı duyması ilimle hiç alakasının olmadığını bana gösterdi. İnsanlığın hürmetle saygıyla bir bağı yok. “İkisini birbirine yakınlaştıran şey kendi iradelerinin dışında. Açıkçası toplumumuza zarar bir iş.” diyecek oldum.

Böyle düşünmek için çok sebep vardı. İnsanların gözlerini dört açıp uyanık, zeki olmaları, yeri dinleyen mamut gibi sivri kulaklı olmaları görevidir. Öyleyse sevimli genç kadının şüpheli yaşlı kadın ile sımsıkı bağlanışında bir sır var. O sırrı açmak gerek. Çömlek ustası denilen kişi sıradan biri değil. Sıradan biri olsa niye hala erkek gibi güçlü? Kendi de erkeğe benziyor. Ayrıca örgülü saçları dağılmış, uzun zamandan beri ölmeyen bilgin, masaldaki yaşlı cadı gibi.

Bu kötü düşüncelerimi sağlamlaştırıp bugün ikisinin arasındaki sırrı ortaya çıkarayım, ikisinin gözünde de farklılaşırım, dedim.

Bu sefer çömlek ustası benden şüphelenerek:

-Acı kuvvetin var ama bastonunu nazikçe tutuyorsun oğul. Açıkçası sen gözüme soğuk göründün, dedi.

Aklım karıştı. Konuşamadım.

Usta ana önceki işine devam etti. Kalıbın topacı ağır ağır döndü. Parmakları ezdiği çamur ile yağlandı. Durmadan o yağlı çamur ile sohbet eder gibi konuşmaya devam etti.

⁴ Türk mitolojisinde doğum ve bereket simgesi olan tanrıçadır.

-Ee oğul, insan yaratıldığında ayağı yere bastığı gün eline aldığı araç tahta değnek oldu. Sonradan o tahta değnek yere basarken güç verdi. O değnek ağır başı (178) olan topuz oldu. Elindeki ağır başlı topuzu olan her insan o topuzuna taptı. O araç kendine tapanın başını yardı. Kendine dayanak olan değnekle baş yaran oğlu doğdu o sırada. Başını yaran aracı yok eden fedakâr bir oğlu olmasını istedi.

Gökyüzüne doğru ellerini açtı.

-Gök Tanrım, bana fedakâr bir oğul ver, dedi.

Gökteki güneş gülüp:

-Ben her yere ateş verdim. Fedakâr oğlu Yerden iste, dedi.

Dağlara güneş vurdu, kayalar parıldadı. Nehir taşıp hoş yağmur toprağı canlandırdı. Yer güç aldı. Toprak Ana bağrındaki çocuklarını ayırt etmeden korudu. Hepsini kucaklayıp “Beraber yaşayın.” dedi.

Yerin çocukları birlik içinde yaşadı.

Aklımı toplayıp:

-Baktığın kim? Onun üzücü sopasının çarpması nasıl? dedim.

-Acele etme oğul! dedi çömlek ustası. Acele etme. Kendi elindeki topuzun başı, kendi başını kestiğinde insan Tanrıya sığınıp fedakâr oğul ver deyince güneşin nurunun da insana topraktan iste demesi toprak senin annendir demek istemesidir.

İnsan toprağına taptı.

-Toprak Ana, bana fedakâr oğul ver, dedi.

Toprak Ana mutlu oldu. Bağrı yumuşadı.

-Ey, insanoğlum! Seninle beraber yaşayan insanlara, hayvanlara göz gezdir. Onların her biri geliştirdiğin sanatını görsün. Sen onlarla aynı duygular paylaşırsan sanatın doğru yolda ilerler. Sen ilk adımını attığında gücümü vereyim. Fedakâr oğlun doğması senin iradende. Zekân keskin. Elin hünerli. Yeteneğin fazla. İnsanların, hayvanların kaderi senin elinde.

Saklamak istediğinde içine senin ömürlük nasibini saklar, görmek istediğinde gözün gönlün açılır. Sanatın senden sonraki nesillere miras kalır. Fedakâr oğlun işte

odur. O fedakâr oğul senin neslinde. Akıllı ile sanatını geliştirmek ister. Ben seni nimetlerimden mahrum etmem, dedi Toprak Ana insanoğluna.

Akıllı oğul Toprak Ananın o özelliğini hissetti. Ayağını bastığı yerden güç alanlar her (179) şeyi etkiledi. Tecrübesini sınadı. Ustalığını geliştirdi. Yaptığı ilk eserler saklamak istediğinde nasibini bozmadan saklayıp görmek istediğinde gözünü gönlünü açar. Sonraki nesillere hiç eskimeyen bir miras olarak kalan, insanın kendi elleriyle yarattığı sanat eseri olan çömlek nesiller çamurdan yaratıldıktan sonra bin yıllarca kumda kalsa çürümez, bin yıllarca suda kalsa erimez. Her dönemde nesline değişmeyen bilgileri anlatan yazıları, desenleri ve güzelliğiyle birçok olayın hikâyesini saklayan bu kaliteli sanatı fedakâr oğlu oldu.

Çömlek ustası bana dik dik baktı. Yeni gördüm. Hala feri sönmemiş gözleri eskisi gibi nur saçıyordu. Bu sözümü hiç unutma der gibi üstüne basa basa:

-İnsanın kendi eliyle yaptığı çömlek insana yardımcı oldu. Sakladığında rızkı bozulmadı. Güzelliğine baktığında gözü gönlü açıldı. Sonraki nesillere miras kaldı. Daha ne olsun, dedi.

İnsanın elindeki topuz çatışmaya başladı. Kendini yaratan insanı yoldan çıkarttı.

-Bana güven. Bana güç ver. Ben senin evini altınla doldurayım. Güzel kızın, gelinin, hanımın hiçbiri yokluk görmez. Sen gücünü esirgeme. Ben başkalarının taşını parça parça edeyim. Senin itibarını yücelteyim. Bana güç ver, dedi sopa.

İnsan ona heveslendi. Heveslenince her biri çelik kılıca, keskin baltaya dönüştü.

Sadece insanların, hayvanların değil, iki kardeşin birliğini bozdu.

İnsan eliyle yapılan, asil sanat eseri olan çömleği o sopa, o balta bölüp parçaladı.

O, Toprak Ananın neslinden yapılan çömlek, kılıca seslenen deliyi kendi çıkmazına hapsetti. Kılıcı olan deli saldırsaydı toprağın çocukları şimdiye kadar böcek gibi ezilirdi.

Çıplak kişi eksikliklerini kabullendi.

-Ustanın o söylediklerine inanıp kendimden şüphelenmeye başladım. “Acaba yanlış yolda mıyım?” dedim.

“Eksikliğini kabul eden insan akıllıdır.” diye bir keresinde dedemin söylediği söz şimdi aklıma geldi.

(180) Bu sözü bir süredir aklımdan çıkarmıştım. Şu an aklıma gelmesine şaşırdım. “Bugün son. İç yüzü ortaya çıkacak.” diye gelen fikrim beni tekrar korkuttu. “Sen bir iftiracısın.” diye bir ses duydum.

Ben kendimden şüphe edip endişelendim. Usta benim yüzümü gördü mü görmedi mi? Düşüncelerimi hissetti mi hissetmedi mi? Bilinmez. Hikâyesini devam ettirdi. Parmakları çamur ile yağlanmış, zülüfleri güneşte yansıyan gümüş gibi parlayıp konuşan o kişinin eliyle yaptığı ilk hüneri olan çömleğin yapıldığı çamurdan, yeni yapılan çömleğin güzelliğinden sözünü devam ettiren ses çıktı. O ilk eserinin eski hayatı anlatması bana yetti.

Ben ona boyun eğdim. Ustanın söylediklerine hiç inanmadım. Onu onaylamaya mecbur değilim.

Eksikliğini fark edince bana baktı.

Üzerimize gölge düştü. Sabahtan beri mavi gökyüzünün bu tarafına pamuk gibi bembeyaz bulut serpilip ondan düşen gölge doğruya doğru gitti.

-Bizim ömrümüz de bu gölge gibi geçiyor. “Geçen ömür uçan kuş gibidir.” deyip çıplak kişiyi mutlu ettim.

-Öyle değil, farkı var, dedi çıplak kişi.

-Uçan kuştan iz kalmaz. İnsanın bastığı yolda iz kalır. O bırakılan nasıl bir iz acaba? Önceden ben de sizin gibi düşünürdüm. Meğer düşüncelerim eksikmiş. Ömür yolunda iz bırakmak için insan olgunlaşmalıdır.

Ben çıplak kişiye engel olmayayım diye sesimi çıkarmadım. Etrafa bakındım. Gölün yüzeyi hafifçe dalgalandı. Yüzü, elleri okşayan hafif bir rüzgâr esti. Martı bir uzaklaşarak bir yere konarak uçtu. Eskisi gibi cıvıdayıp ötmedi, ara sıra ses çıkardı. Nasılsa yakınmasının da bir resmiyeti var.

-Elbette var, diye duyuracak şekilde mırıldandım. Yalnız yürüdüğümde kendi kendime konuşmamın sonucudur bu.

Çıplak kişi “söyleyeceklerini söyle” diye benden bir şey söylememi bekliyor gibi ters ters baktı.

(181) Ben sadece gülümseyip:

-Bazen kendi kendime konuşmak gibi bir alışkanlığım var. Kulağım sizde, dedim çıplak kişiye.

O beni onaylayıp:

-İnsan kendi kendine danışır, gerçeğe yol açar. Belki yanıliyorumdur. Kendi aklınızdan geçenlere inanın, dedi.

-Siz iyi kalpli, uysal görünüyorsunuz. Darılmayın deyip beni mutlu ettiniz.

-Biz hala olgunlaşmadık, dedi çıplak kişi. Olgunlaşmamıza daha çok var. Belki de hiçbir zaman olgunlaşamayız.

Yerde yeni yürümeye başlayan insanın ayağı Ay’da yürüdü. Özellikle bizim çağımızda insan hünerlidir.

-İki ayağını yere basıp kalkan kişi hünerlidir. Ne? Değneği kendine dayanak yapması, o dayanağın kendi başını kesmesi insan düşünerek bulduğu hünerin ilkidir. Bu sözümde bir yanlışlık var mı?

İnsan ateşi de kendi yaktı. Buğdayı da kendi yetiştirdi. Çeliği de kendi eritti. Ateşi de kendi tutuşturdu. Taş evi süsleyip kurdu. Sonra onu yıktı paramparça etti. Toprakdan ateşte yanmayan, suda erimeyen, rutubette çürümeyen figürler yaptı, onu kendine tanrı etti. Kendi yaptığı figüre taptı. Toprak insanın ayağına değince ömür ver, şans, talih, iyilik fayda ver, sanatımı devam ettirecek çocuk ver. Bilmeden bir günah işlersem affet, dedi. Gördünüz mü? “Günah işlersem” diyor, günde işlediği günahı kendi de fark etmiyor. Kendi eliyle yaptığı figürden istiyor. Boş yere insanları suçladığını, günahsız hayvanlara ok attığını, uçan kuşlara tuzak kurup onları yakaladığını unutan insan kendini günahsız görüyor.

Ne? O günahlara ben de batmadım mı?

-Ooo... Yer yüzüne geldiğim günden beri ne günahlar işlemedim ki? Beş yaşındaydım. Saklanmış bir baykuş yavrusunu babam yuvasından alıp getirdi.

-Oğlum, gördün mü? Bu, gözleri yusuvarlak, tüyleri dağılmış, eğri gagalı baykuşun yavrusudur. Sen insanın yavrususun. Bu da baykuşun yavrusudur. Sadece sen göresin diye alıp geldim. Dokunma. Baykuşun yavrusu nasıl olur tanı. Baykuş kutsal bir kuştur. O gündüz görmez. Geceleri **(182)** görür. Sen bu yavruyla uğraşma. İyice baktıktan sonra götürüp yuvasına koyacağım, dedi babam.

O yavrunun görmeyen, yusuvarlak gözü ilgimi çekti.

-Bakıyor ama neden görmüyor, anne?

-Baykuş göz nuru, öyle yaratılmış, dedi annem.

-Anlamsızca bakmıyor mu? Bakıyor. İnanmadığım için yavrunun gözüne doğru işaret parmağım ile nişan aldım.

Yavru başını arkaya attı, geri geri gitti.

-Görüyorsun, görüyorsun. Görmüyor musun? dedim işaret parmağım ile nişan alarak.

Yavru nefes nefese kaldı, geri geri gitti. Gözleri görüyormuş gibi döndü. Kanat çırpı, debelendi.

İşaret parmağım ile yavruya nişan aldım.

-Gördün, gördün. Benim parmağım da sende ki gibi eğri tırnak yok. Parmağım temiz, yumuşak gözünü ağrıtmaz. Gördün.

Kış-kış edip tüm gücüyle geri geri giden yavru yoruldu mu öldü mü bilmiyorum. Bir an düşüp kaldı.

Ne? Ben o baykuş yavrusuna eziyet edip onu öldüreyim mi dedim? “Gözü görmüyor.” diye babamın söylediği sözü kendimce tecrübe ettim bakan göz görür diyerek. Beş yaşımdayken günahsız yavruyu birden öldürdüğüm için içim acıdı. Ağlayasım geldi.

-Baban söyledi dinlemedin, ben söyledim dinlemedin. Şimdi günahı sana, dedi annem.

-Boşuna getirmişim o yavruyu, diyen babam pişman oldu. Şimdi anne baykuş bize beddua ediyordur.

Kanat tüylerindeki sihirli yazıya benzeyen benekleri tane tane dağıtan anne baykuş korkunç bir şekilde soluyarak eğri gagasını şakırdatıp: “Benim yavrumu öldüren insan evlâdı kan kusup öl!” diye bana beddua ediyor gibi hissettim.

Ben anne baykuşun bedduasından korktum.

Korktum dersin fakat insan evladı korkuyu da pişmanlığı da kendini ölüme sürükleyen açlığı da bir süre sonra aklından çıkarıyor.

Beş yaşımıdayken yavruyu öldürüp günaha girdiğimi ben de aklımdan çıkardım.

(183) Eee, arkadaş. Aydınlıkta gözü görmeyen kuş karanlıkta yanılmadan görür derler. Bunu hiç şüphesiz söylüyorum. Aydınlıkta gözü gören akıllı insanın ömründe çoğu şeyi yanlış gördüğünü ben de fark ettim.

Çocuklukta bilmeden işlediğin günahın affedilir derler. Olgunlaşıp diplomalı bilim adamı olup İlimler Akademisine üye olduğun zaman günahı boynuna almazsan kendi kişiliğini kancığın arka bacağına bağlarsın.

Çıplak kişi bunları söylediğinde yıl başında bizim çevremizde geçen bir olay gözlerimin önüne geldi.

“Lafınızı bölüyorum, sizin bahsettiğiniz olaya ben de şahit oldum.” demek istedim, diyemedim. “Bu çıplak evliya mı yoksa temiz insanları gözetleyip ardına kötülük salan biri mi?” diye şüphemi söylemek istediğimde dilimin ucunda kaldı. “Konuşsun, dinleyeyim.” dedim.

-Suratınızı astınız. Yoksa söylediklerim sizin de gururunuzda mı dokundu? diye çıplak kişi durmadan konuştu.

-İşten anlayıp yerimde duramadığım zamanım. Bizim ilçedeki iki avukattan biriyim. Sanki sadece avukat bir benmişim gibiydi. Masa başında böbürlenip kendini beğenmiş gibi kollarımı yayıp oturduğumda sanki bir ben avukat olmuş gibiydim.

Mesleğini bulan insan kendisini değerlendirmezse mesleğinin sahibi değildir. Kibirlenmem de övünmem de fazladır. Doğrusu buna hakkım da var. Okumak kolay oldu. Gönlümün neşesi bozulmadı. Üçüncü sınıftan itibaren cebim parayla doldu. Ataların söylediğine göre eskiden silahlıların saygınlığı halkımızın gözünde yüksekti. Elbette biz eski dönemlerde ata binen cahil insanlardan değiliz. Yazarların kitaplarda

resmettiği kahramanlar gibi kopan bir şeye yeterince ekleme yapacak orta bir seviyede de değiliz. Orta okulu iyi bir şekilde bitirip üniversitenin hukuk fakültesinden verilen diplomayla mesleğimi başarıyla yapıp bazen de tökezleyebileceğim zamanım.

Övünmek değil, insan gibi görünen dalkavuklar bala konan sinek gibi vızıldar olmuş.

(184) Çıplak kişinin bu sözü de beni ikna etti.

“Acaba mesleğine eğilenler kaç tanedir? Sizin hakkınızda konuşanlar ayağınızın altına serilir.” Bu düşüncemin hatırlattığı meşhur biri olan Tekebay’ın “Aksakal, siliveriniz.” diyerek Törö-Akun’un ayağının altına kalpağını serdiği gözümün önüne geldi.

O zamanki gibi şaşırdım.

Çıplak kişi şaşıarak:

-Neyi görüp korktunuz bu kadar? dedi.

-Ayak altına atılan kalpak göründü gözüme.

Çıplak kişi umursamadan:

-E, görmeden basmıştır kalpağa basan kişi. Bu ayıp değildir, dedi.

-Meşhur Tekebay “Ayakkabınız kirlenmesin.” diyerek aksakal Törö-Akun’un ayağının altına kalpağını atmıştı.

-Oo, öyleyse Tekebay’ınız kurnazmış. Ona hizmet etmek için su samurundan yapılan kalpak giymiştir.

-Bu boyuyla pahalı kürk de giymişti Tekebay.

-Sonra ayak altına atılan kalpağın akıbeti yeniden giymek oldu. “İnsan olanın insanlarla olur işi. İnsan olmayanın insanlarla olmaz işi.” diyen atasözü gibi ilgi çekmek için dalkavukluk edenin kişiliğini bir tükürükle değiştirdiğini görmüşlüğüm var.

Sizin altın tükürüğünüz yerde kalmasın Turat Matenoviç, diyerek bir zamanlar benim tükürüğümü yere düşürmeden alan yiğitle yine karşılaştım. Tanımadı. Buna inanın. Yalan değil. Gölün kıyısına kadar gelen mavi Çayka model araba dalgaları süzüp durdu.

“Çaykası ile göle giren hangi kendini beğenmiş?” deyip şaşırdım.

Arka kapı hızla açıldı. Arabanın içinden simsiyah güneş gözlüğü göründü.

“Rüya mı, gerçek mi” diye kalçamı çimdikledim.

Gerçekmiş.

Martı hızla uçup öfkeyle öttü. Gölü kışkandı.

Güneş gözlüklü Çayka’dan inince benim altın tükürüğümü yere düşürmeyen yiğit uzaktan göründü.

(185) O ilginç olayı hatırlayan çıplak kişi mutlu olup:

-Küçüklüğüm yavrunun kaderi ile oynadığım, yetişkinliğim insanların kaderi ile oynadığım zamandır. E, o da farklı bir kumardır. Hayat dersini almayana günde üç öğün verilen akıl, nasihat boştur. İnsan başından geçirdiklerini akıl süzgecinden geçirip çekirdeği yetiştirir gibi hayat yolculuğunun zorluğunu başından geçirip önceki gibi zor yollara tekrar girip onun acısını tatlısını tekrar tadıp onun ağırını hafifini kaldırması hiç bitmeyen bir haber gibi ilginç, gizemli, hayatın gerçeği, dedi.

Ben bir şey söylemedim. Dinlemeye devam ettim.

Çıplak kişi ağzını şapırdatıp:

-İnanın! Hayatın gerçeği acayip bir haber gibi, ilginç, sırlı, dedi.

Kaderi ellerimde olduğu zaman altın tükürüğümü yere düşürmeyen güneş gözlüklünün yanına gittiğimde beni tanımadı. Görmedi.

Mavi Çayka’sı gölü süzüp kendisi bu güzel, aydınlık, ilginç, faydalı dünyanın sahibi gibi baktı kocaman gözleriyle. Fakat dünyayı değil kendisinin yarınki kaderini göremiyordu.

4

Bütün vücudu güzel, sevimli genç kadının yüzünün çirkin görünüşü hırslı havamı soğuttu. Ne yazık! Teninde ufak tefek benleri olmayan bu biçarenin yüzü güzeller güzeli olsa da gözü doyuran şey iyiliktir. Bu da varoluşun acımasızlığıdır. Arkası yıldız gibi ışık saçıp dursa ne olur!

Bu üzüntü büyüdükçe büyüdü. Önce güzel genç kadına acıdım. Sonra onu kıskandım. İçim yandı. Yüreğim acıdı. Moralim bozuldu.

Gönlüm ondan uzaklaşmaya başladı.

“Neden? Neden? Neden bu güzel insandan soğudum? Bu güzel genç kadın hiçbir kabalık, nezaketsizlik etmedi. Bana kötülük yapmadı. Neden bu güzel insandan soğudum?” diye kendime kızdım. Azarladım. Genç kadına kapıldım. Ona meylettim.

(186) Ona kapıldıkça yüreğim buz gibi oldu. Genç kadından nefret ettim. Ama bu benim içimdeki anlaşılamayan bir sıkıntıydı. Zavallı genç kadından açık açık nefret etmek için hiçbir sebep yoktu.

Sevimli güzel genç kadının benimle hiç işi yoktu. Bu dar sokağı güzelleştirerek yanılmadan tık tık yürüyordu. Ardından bakınca bütün vücudu güzel olup su gibi dökülen genç kadının salınarak yürüyüşüne kapıldığımda çömlek ustası annenin alçak eşliğinden adım atıp toprak odaya nasıl girdiğimi ben de anlamamıştım.

Sevimli genç kadın dar sokakta tık tık basarak yürüdüğü zaman gizlice benim aklımı başımdan aldığımda güzelliğiyle ne kadar ilgilensem toprak oda da o kadar soğuk görünüyordu. İlginçliği gidiyordu.

Başkalarının özel duygularında böyle çelişkiler var mı yok mu? Kim bilsin. Ben iç dünyamdaki bu çelişkilerden önce korktum.

Ben neyim? Ben kendim miyim yoksa bana benzeyen başka biri benim kılığıma girmiş benimle alay edip beni aşağılıyor mu? Ben önceden iki diploma almış, insanlara iyilik yapan ben isem o zaman neden zavallı genç kadının dış görünüşü, güzel endamı dar sokakta beni kendine aşık etti ve aklımı başımdan alıp peşinden götürdü? Yaşlı cadının toprak evi bana niye yabancı? Yoksa güzel görünen genç kadın benim anladığım gibi tatlı, akıllı, genç, okumuş değil de o benim arzu ettiğim genç kadının kılığına girmiş masallardaki gibi cadı mı büyücü mü? Masal, masal. Hayatın güzellikleri masala dönüşür. Bu yüzden atalarımızın babalarımızın başından geçirdikleri acayip olaylar, sır dolu görünüşler, doğanın değişimi; insanla hayvanların ilgisi, alakası, mücadelesi destanlaşmıştır.

Sanat, ilim aleme yayılıp masallar gerçek olup da insanoğlu hiçbir değişime şaşırmadığı zaman, insan değişir mi?

Kendi düşüncemden kendim korktum. Sakındım. Ben benim. Kendimi iyi biliyorum. Her şeyden önce kanunlardan yana olan işimde tecrübeli bir avukatım.

O! Benim yürüttüğüm işler henüz yarım kalmadı. Tam. **(187)** Aaa... Belki... Hayır. Hayır. Diğerlerini bilmiyorum. Kendimi bildim bileli kanunların dışına çıkmadım.

Ben değişmiş biri değilim. Filozofum. Tıpçuyum. Neslini sürdüren kötü dertten de sağlamım. Belki sağlığımı koruyorum. Belki de... Bunu yapmayan insan insan değildir. O Muhammet Peygamberin de yaptığı bir iştir.

Hayır. O iş insanın duygu ve düşüncelerini değiştiren kötü iş değil. Hatta onun ruhun gıdası, ihtiyacı olduğu apaçık. Onu insana doğa vermiş. Sadece insana değil bütün canlılara gelişmesi için verilen paydır. O, doğanın kendi payıdır.

Belki genç kadın o paydan mahrum kalmıştır.

Çıplak kişi:

-Bu düşünceye sığınanlar benim gözüme soğuk göründü. Sadece genç kadını değil çömlek ustası anayı da düşman gördüm. İnsan bir şeyden şüphelendiğinde o şüphenin anlaşılmasız bir şey olduğunu daha sonra fark ettim, dedi.

O, çok sonra. Saçlarıma aklar düştüğü zaman da önceki objektif olmayan düşüncemi savunup ahmaklık eder miyim?

Hayat beni de kalburunda eledi. Acımadı. Acı acı inetti. Ondan sonra gözüm açılmaya başladı. O zamana kadar baykuşun yavrusu gibi gözümün yusuvarlak bakıp da görmediği şeyler çokmuş.

Şimdi bile gözün henüz açılmadığı bir zaman.

Kim bilsin. Göz açılana kadar ömür gidiyor.

Ben üzerime toz kondurmayıp kendi düşünceme katı bir şekilde inandığım için oldu.

Şüphelendiğim genç kadın ile çömlek ustası ana sonunda topluma yabancı olan iki yüzlü düşman gibi göründü.

İhtilafa düşüp ile o ikisinin üstünden iş yürüttüm.

O zamanın şartlarına göre böyle iş yürütmeye mecbur oldum.

İnsanın dünyası çetrefillidir. Usta avcı sık çalılığı geçip ormanda şaşırmadan yolunu bulur derler. İnsanın çalılar arasında gezerek **(188)** akla kararı seçip araştırmak, ne kadar zor, sırlı, bilmeceli.

Sayısız insanın içinde gezip görün. Mesela, birbirine tıpa tıp benzeyen iki insanla karşılaşamazsınız. Benzeyenler var. Neden olmasın. Olur. Fakat aynı olan ile benzeyen ikisini tanımlamaya dikkat edersiniz. Fark apaçık. Benziyor dedikleriniz benzemeyebilir.

Öyleyse her bir insanın kim olduğunu bilmek için Rusların deyimiyle sopayla tuz yemek, Kırgızların deyimiyle kırk yıl devir sürmek gerekir. Kırkını bilsen de birinde yanılırsın.

Şimdi bizim şehrin dar sokağında bir süre önce kurulmuş boz toprak evlerden olan, kapısı gevşemiş toprak evdeki bizim usta ana dediğimiz yaşlı kadının bir çenesi düşmüş yaşlı adama bir de zülüfleri dağılmış yaşlı kadına dönüştüğünü düşünelim. Çamuru ezip ona güzellik vererek yaptığı çömllekleri kime lazım? Doğru. İnsanın insan olduğundan beri aklı ile bulduğu ilk hüneriymiş. Ondan hiç şüphemiz yok. İlk hüner diye dünyamızın gereksinimlerine biraz olsun katkıda bulunmayan faydasız nesnelere sarılmanın ne anlamı var?

Çıplak kişi mavi, parlayarak dalgalanan ve güzelliğiyle göz doyuran gölü izleyip bir şeyler görmüş gibi bir süre sessiz kaldı.

Ben büyülenip ondan gözlerimi alamadım. Büyülenip dememe bazıları gülüyorlar. “Onun nesine büyülenilir. Kendi de çıplak sözü de çıplak, yalnız kalmış bir derviş.” diyenler oluyor.

Olmaz denilemez. İnsan insanı gözüyle görüp özüyle hissedince değerini biçer derler. Önceden ben de bu çıplağa farklı baktım. Önce çıplaklığına şaşırdım. Plajdaki erkekler çıplak değil. Onlar plajın düzenine göre çantasını tutup kumda yuvarlanıp gölden çıkıp karnına yapışan kumu temizlerler. Komik masal anlatırlar. Yahut kayıktaki delikanlı kızla ilgilenir.

Ayrıca diğerleri de o plajın düzenine göre dinlenen insanlar. Ben de onlardan biriyim. Bendeki fark, öğle yemeğinden sonraki dinlenme saatinde dinlenmeyip sahilde

gezmemdir. Çünkü hareket etmek benim için çok faydalı. Bu saatte sahil ıssız. Rüzgâr esmiyor. Göl sakin. Balıklar suyun yüzeyine parıldayarak atlıyor, martı hızla uçuyor.

(189) Gönül huzur buluyor. Düşüncelerim etkilenip çok ilginç olaylar gözümün önüne geliyor. Bazen bugün olduğu gibi akla gelmeyen ilginç, bilmece gibi hatta korkunç olaylarla karşılaşıyorum.

Ayak altındaki kuma gömülen çömleğin bulunması normal bir şey. Beklenmedik yerden çıplak kişinin gelmesi, ansızın dönüşmesi, özellikle düşünülüp yapılan işlere benziyor bana göre. Çünkü çömlekçi usta ana ile okumuş genç kadının şüpheli görünmesi gibi şimdi çıplak kişinin de kendisi ve söyledikleri bana şüpheli geldi.

“Tamam. Kendisinin söylediği gibi çömlekçi usta ana buna dönüşmüş gibi görünsün. Şüphe uyandırsın. Ona tamam. O yaşlı cadı faydasız işlerle uğraşan eski insanlardanmış. Güzel diyerek övülen genç kadın günümüzün genç bilgini galiba. İnsanoğlunun ilk eserlerinden biri olan çömleğe hüneri ile güzellik vermesi görevi değil mi? Elbette, önemi olan ilmi bir iş. Bu çıplağın amacı nedir? Söyledikleri nedir? diye gelen fikirler beni meraklandırdı.

Düşüncelerime kapılıp bu işin düğümünü çözeyim dedim. Bunda önemli bir sır var. Bu çıplak kimdir? Söylediği gibi mesleğini bırakmış, insanlara karşı iyi niyetli mi? Yoksa akla karayı karıştırmış, günaha girmiş düşüncesiz ahmak bir yalancı mı? İnsanı anlamayan bir bencil mi? Kötülük peşinde olan iftiracı mı, diye düşündüğüm için çıplak kişinin sözlerine aldandım. Açıkçası aldanmadım. Olayın gerçekliğini anlamaya çalıştım. Sözün gerçek mi yoksa yalan mı olduğunu ayırt etmeye çalıştım.

Kendisi “İnsan olgunlaşınca kötülükten uzaklaşır.” diyor. Kendisinin insanlar için istediği iyilik mi? Yoksa bu sözlerin arkasına saklanıp insanlara kötülük eden bir yüz­süz mü?

Bu sakinlikle bunları düşünüp çıplak kişinin yüzüne gizlice baktım. “Sen başkalarından şüphelenip onları eleştirme. Sen kimsin? Ben senden şüpheleniyorum.” dedim.

Duru pınar gibi parlayan çakır gözü hüznünlü görünüyor. Kıvrılan kısl sakalı zar zor gözüken çıplak kişi bütün dünyası ile birlikte bataklığa gömölüyor gibi göründü.

“Em, em bataklık, şimdi beni. Olgunlaşayım deyip olgunlaşamıyorum. İyilik yapayım deyip kötülük **(190)** ettim günahsız insana.” dediği hüzünlü yüzünden önceki gibi okunuyordu.,

Şimdiye kadar bu adamın bütün niyetinin insanlara kötülük etmek olan acımasız, kötülük katılmış kanlı sopası olan biri gibi olsa da şu anki hali, üzüntülü olması bana acıklı geldi.

Zavallı adam dedim içimden.

Suya dalıp çıkan çıplak kişi suda boğulurken kurtulmuş gibi başını sallayıp:

-Ee, arkadaş, mahkeme kararı okununca yerin dibine girmek istedim, giremedim, dedi.

Sesimi çıkarmadan konuşmasını bekledim. “Bu kadarını söyledi. Kararı da söyler.” dedim.

Benim belirttiği suçlarla beraber öteki işlere de mahkeme baktı. Elbette, sen ne kadar açıklamasan da mahkeme sorgusu sırasında işin değiştiği zamanlar olur. Bu seferki işimde içim rahattı. Çömlekçi usta ana denilen geri kafalı yaşlı cadının suçu gerici olmak ise, o zaman mahkeme ona bakmaz. Eski taraftarı kendi dünyasını kısıtlayıp olduğu yerde kalmalı. Ustanın yorumuna, bakış açısına, inancına mahkeme karışmaz. Bu durum her insanın kendi özgür iradesiyle ilgilidir. Mahkeme bu iradeye müdahale etmez. Korur.

Suç onda değil. Suç o eskiyi ok geçirmez, ateşte yanmaz, bezle üzerini kapatıp ne zamandan beri çöp haline gelmiş olan gereksiz eşyaları “ataların mirası” seviyesine çıkarıp onda kendi döneminin farklı desenleri, gizli resimleri, bazı gizemli işaretleri önemli kabul edip aklı kısa olan insanları ona inandıran ve gelişmelere özgürce koşan Sovyet insanının duygu ve düşüncelerine engel olan görüştedir.

Bu, çömlekçinin yaşlılığından dolayı ona aldanan genç kadının tecrübesizliğinden gelen haksız bir sınırlama değil, eskinin ok geçirmez örtüsünün, kaplumbağayı gizleyip kaplumbağa gibi masum görünüp gelişmelere özel bir engelinin olmasıdır. Belirtmelidir ki, dışarıdan masum gibi görünen “usta işinin” toplumumuza doğrudan engel çıkaracak düşmanca amacı var.

Yine söylüyorum: Ansızın yapılmış bir iş değil. Düşmanca yapılan işler kasıtlı olur.

(191) Bu yüzden benim yaptığım işime göre, çömlek ustası da, onun zararlı düşüncelerini halka yayan sözde okumuşun da kanunlara cevap vermesi gerekir.

Çıplak kişi memnun halde:

-Suçlamanın sonucu okunduğunda ağzına kadar dolu olan küçük salondaki insanlar sessizce oturuyordu. Gerçekten de “garip, şaşırtıcı” diye sesler çıktı ara sıra, dedi.

Neye şaşırılıp neye şaşırtıcı denilmesini o zaman dikkate almamıştım. Suçlama kararının bölünmeden akıcı bir şekilde yazıldığını tasvip edip bu seferki işim de doğru olduğu için sevindim.

Ee, ilginç dediniz. Geç düşünülen şeyler gerçeklere yakın mıdır? Nasıl? Önceden güzel görünen genç kadını hor görüp suçladığımda adını söylemeyip o güzel insanı “sözde okumuş” diye küçümsedim. “Bu aptallığımı kabul ettim.” diyerek kendimi içten içe azarladım. “Suçluya acımak olmaz.” deyip tekrar kendimi rahatlatım.

Güzel insanın ağlaması da keyfinin kaçması da iyi olmuştu. Dengesiz bir şekilde büyüyen kadının büyüğünü küçüğünü bilmeden bağırıp çağırıp laf vurduğunu gördük. Deccal saldırınca hiç kimse ona karşı koyamaz. Onun gibi kendini düşürmeyip korursun.

Suçlama kararında kendisi hakkında yazılanları sabahtan beri güvercin gibi oturup dinleyen okumuş genç kadın bir ince kaşlarını oynatarak düşünüp bir “iftira atıver” der gibi somurtup sabırla beklemesi işinin doğruluğunun farkında olmasındanmış. Ara sıra avurtlarının büzülmesinden masum olduğu görünüyordu.

Sözde okumuş dedikten sonra üzüldü. Rengi bembeyaz oldu. Buz sarkıtın ucundan sızan parlak damla gibi dupduru yaşlar yüzünden aşağı aktı.

“Yazık, yazık!” dedi birisi kulağıma.

Vücudumun titrediğini hissettim.

Bu nasıl bir işaret? deyip afalladım. Daha sonra “İşaretlere, alamelere inanan karanlık bir insansın sen.” diyerek ürktüm.

(192) Gizlice genç kadına baktım.

Şimdi akan gözyaşı kuruyup beyaz yüzü sessizce düşüncelere dalmış. İhtiyar kadının toprak evinde sırrını çözmek için çömleği incelerken şimdiki gibi beyaz yüzlü değildi. Yoksa toprak evdeki donukluk mu öyle gösterirdi? Şimdiki gibi parlaklık, masumluk yoktu. “Bu işimde ne varmış ki” der gibi düşünce, sıkıntı, korku, perişanlık göründü yüzünde.

Peki çömlek ustası ana denilen yaşlı cadı cesareti kaybolmuş, korkuyor mu? Yoksa kanun önünde suçlu sayıldığı için hesap vereceğini sezmiyor mu? Yeşil düz yaylada kelebek kovalayan çocuk gibi mutlu. Suçlama kararı okunduğunda ihtiyar kadın kararı kendiyle hiç ilgisi yokmuş gibi kulak ardı ediyor. Çocuk gibi konuşup şımarık bir kız gibi aniden hareket mi etmek istedi?

Zülüfleri dağılıp çamur ile yoğrulan parmaklarının enteresan hareketleri bir iki kere oldu. Sonra bana anlaşılmaz şeyler söyledi.

Rengi atmayan ihtiyarın ne söylediğini gerçekten anlamadım. Mahkemedeki karar vericiler birbirine bakıp gülümsediler. Savcı somurttu.

Salondan kahkahalar yükseldi.

Meğer gülenler iki suçluyu savunmak için gelen dar sokaktaki kişilermiş, yeni gördüm.

Suçlulara olan şüphem arttı. “Acayip insanlar aklanıyor. Sovyet insanın ruhuna zarar veren düşmanlar.” Diğerlerine karşı da gönlüm karardı. Hiçbirine acımadım. “Kanunlar tam benlik. Toplumu korumak ilk görevim.” dedim.

Sorgulama devam etti.

-Burada hatırlanması gereken bir şey var, benim için önemli, dedi çıplak kişi. Mahkemeyi gözlerinin önüne getirerek başını göle doğru çevirip:

-Gölün yüzeyinin taş ayna gibi parlayışına bakın. Ayrıca hava çok güzel. Sivrisinekler görünmüyor. Zıplayan balıklar gümüş parlayarak hareket ediyor.

Ha, ha! O sorgulama sürüp giderken yaşlı cadı önce hiç umursamadı. İşte bu gölün yüzeyinde parlayarak hareket eden balıklar gibi masum bir şekilde oturdu. Alaycı bir şekilde sataşıp kahaha atacak gibi göründü gözüme.

(193) Hâkim:

-Suçlamaları kabul ediyor musunuz? dediğinde zülüfleri dağılmış olsa da genç kız gibi şımarık bir şekilde:

-O suç denilen nedir? demez mi yaşlı cadı.

Ben çatladım. Çünkü yaşlı cadının bu seferki davranışı kanunların ne olduğunu bilmeyen masumluk, saflık değildi. O bana ahmaklığı yüzüne maske gibi takıp suçunu bastırmak istiyormuş gibi göründü.

Tecrübeli hâkim sakin davrandı. Mahkemenin etik kuralı, usturanın ucunda ani hareket etmeden, güçlü, azametli, tarafsız olmaktır. Onsuz tarafsızlığı saklayamaz. Hâkim duygularına kapılarak karar veremez.

Hâkim de bir insandır. Program ile çalışan otomatik alet değildir. Yazıp hata yapmak, aldanıp kalmak, arası iyi olmak gibi özelliklere sahiptir. Kanunları çiğneyemez. Telefonla verilen emirlere baş eğer.

Doğrusu hâkimi de yoldan çıkaran gizli sebepler çoktur. “Malı görüp peygamberin yolundan çıkmak” tam da işte o peygamberin zamanında da görülmüş.

Çıplak kişi bir şeye mutlu olmuş gibi:

-Bizim zamanımızda malı görmeden gözü açık gidenler var. Güç yetirildiğinde insafın göle batıp gittiğini görüyoruz arkadaş, dedi. Yoksa bu sözüm yanlış mı?

Benden cevap vermemi beklemeden:

-Bu şekilde mahkeme sorgusu sürüp gitti, dedi.

Çok düşünülüp tarafsız ve titizlikle yürütülen iş engellenemez. Bu sefer ki başkan kördüğüm olan birçok zor iş gerçekliğe kavuşturup hüküm veren bir kadın. Kadın dememin sebebi var. Çünkü babaya göre anne çocuğa daha yakındır. Anneye o duyguyu doğa vermiştir. Alp, bilge, hırsız, arsız hepsi de annenin rahminde yer almıştır. Annenin ak sütünü emmiştir. Annenin dilini öğrenmiştir. Ne kadar kötü niyetli, acımasız, bencil olsa da kadın hâkim kendi doğurup büyüttüğü kişiyi kötülüğe kurban etmez. Ondaki annelik duygusu fedakarlığı uyanır.

Elbette anne insandır. İnsanda var olan eksiklik annede **(194)** de vardır. Bazen kadın erkekten daha acımasız, kötü niyetli olabiliyor. Onun özünde canı acısa anneliğin vermiş olduğu annelik nefreti de seziliyor.

Bilmiyorum. Bu benim kendi düşüncem. Belki yanılıyorumdur.

Her nasılsa sorgulama yapan başkan Asılcan'ın yürüttüğü soruşturma farklı, yeni kuralları olan bir sohbele dönüştü.

Önce öfkelen dim. Sonra sak in olup iş in böyle değ işebileceğini ben de kabullendim. Nehir yatağ ının kıyısına kadar yay ılarak akan bulanık su yeniden nehir yatağ ına parıldayarak hızla akıyormuş gibi bugünkü soruşturmada da tam anlamıyla öyle bir yenilik görölüyordu.

Ee, bildiğ in bir ç imdik. Bilmediğ in yüksek bir dağ diyen bir ihtiyar. O, okumuş biri değ il. Hayat kazanında kaynayıp diri diri mezara girip çıkan, sıradan insanların akıllılarından biriydi.

Elbette insan ak ıllı, kurnaz bir canlıdır. Ateş i bulan da oku yapan da insan ak ıllıdır. Birinin yolunu kesen de birinin kaderini belirleyen de insanın hilesidir.

Tabiatın bu hilesinden dolayı yaş lı usta kadına da ona aldan an söz de okumuş genç kadına da inanmadım. İkisine de eş it şekilde ş üphe duydum. Kötü niyetli olmak değ il. İy i insana kara ç almak fıtratıma ters. İy i insana ç amur atmak affedilemez bir davranış tır. Tartış tığında herhangi bir sebeple ş erefe, namusa dokunsa birbirine kötülük edecek olursa bu kişideki rezilliktir, sıkınt ıdır. Hatta olgunlaşmamış lıktır. Özellikle zenginlik, kariyer, ş öhret sahibi olunca kibirlenen insanlar şeytan dizginlerini tutmuş gibi yoldan çıkarlar. Acımazlar. Birbirine kin beslerler. İnsandaki olgunlaşmamış lık bu kindarlıkla birlikte kötölüğü artırır. Dürüstlüğ e direnir.

Öyleyse bende farklı bir menfaat yok. Toplumun menfaati var.

Bu düşüncelerimden dolayı biri kulağ ıma:

-“Geri adım atma. Dik dur. İhtiyar ile ona aldan an söz de okumuş un niyeti kötü. Bunların suçunu ortaya çıkar.” diye fısıldadı.

Bu düşüncelerime gizlenip suçlu ihtiyara hüznle baktım. Lanetli yaşlı cadı dikkatlice oturuyor mu yoksa geldi mi? Yaşlı cadının gülümseyen akıllı gözleri gözlerime mi bakıyor?

Korkudan gözlerimi kaçırdım.

(195) Sorguya çekilen suçlu biri gibi değil. Farklı, garip bir çevrede eğlenceye dalan, mutlu, tasasız biri gibi neşeli. Yolum düz, işim doğru. Bu eğlence böyle neşeli geçiversin der gibi gülümseyen yaşlı cadı beni korkuttu. İçim acıdı. Şüphem de arttı. Bir şeylerden korkan kalbim küt küt attı.

Başkan sorusunu tekrarladı:

-Suçlama kararında size yöneltilen suçları tam anladınız mı? Kısa, net olsun cevabınız.

-Anladım, dedi usta ana yerinden kalkmadan.

-Yerinizden kalkarak cevap verin.

-Eskiden beri insan düşüncelerin bir sembolü olan sanatı meydana getirmiştir. Sizin bu oyununuz için ben o değeri çiğnemiyorum.

-Siz mahkemedesiniz, dedi başkan ustaya.

-Yaa! dedi usta ana. Sizin sorgulama dediğiniz çocukların oynadığı oyunun ilki. İki ayağı yere basıp yürümeye başladığı zaman, önce eşit şekilde büyüyen bitkiyi insanoğlu birbirinden kıskanmaya başlamıştır. Mesela, meyve toplarken biri az biri fazla toplayan iki kişi arasında tartışma başlamıştır. Kıskançlık uyanmıştır.

O zamanlar atalarımızın nişanlandığı belli değil. Sebebi ise o zamanlar bir çiftin henüz nikahlanmamasıydı. Bir anneden doğan iki çocuğun kardeş olduğu açık.

-Masalı bırakın. Soruya cevap verin, dedi başkan.

-Net bir cevaba masal demeyin. Gerçeği destekleyin, dedi usta ana.

-Söyleyin.

-Aynı karından çıkan iki çocuk bir meyveyi kıskandılar. Dövüştüler. Didiştiler. Güçlü olan doydı, güçsüz olan aç kaldı.

O zaman anne çocuklarına şu şekilde öğretti:

-Topladığınız meyveyi yemeyip getirin.

-Kabul ediyoruz, dedi bir annenin iki çocuğu. Bunu kabul eden güçlüsü tarlada bir kısmını yiyip geldi.

Bu duruma üzülen güçsüzü annesine şikâyet etti.

-Bu, topladıklarının hepsini alıp gelmedi. Orada acele ile yedi.

(196) -Yediğin doğru mu? dedi anne.

Henüz yalan söylemeyi bilmeyen güçlüsü utanıp:

-Doğru, dedi.

-Doğru ise ben Gök Tanrı'dan "Meyveyi fazla yiyen çocuğumun kalçasında ısırgan otu denilen ısiran bir otu bitir, dürüst olsun" diye diledi.

Güçlü olan çocuğu korkup:

-Bundan sonra dürüst, insafli olacağım ana. Isırgan otuna ısırtma, dedi.

O ilk annenin sorduğu soruyla çoğu zaman insanlar çocuklarını korkuttu.

O, bugünün hâkimi. Benim bu sözüme yanlış demeyin.

O ilk insanın eliyle yaptığı çanak çömlek göğsünden kalçasına doğru ısırgan otu büyüyen kurbağanın deseni olmuş derler değerli atalarımız. Eskiler yalanı bilmezler. Gözünün gördüğüne kulağının duyduğuna inanırlar. Elindeki hayvan yağmalanır. İnsan kötülenir. Aç gözlünün kalçasında ısırgan otu büyür. Kişiliği bozulurken insanoğlu o bataklığa ön ayakları ile vuran kurbağa olmayayım deyip dürüstlük bekledi.

Çömlek ustasının masalı düşüncelerimi böldü. "Söyledi söylemedi. İlk insanoğlunun böyle şeyleri yaşadığı doğrudur derler." diye düşünürken mahkeme temsilcilerinden biri suçluya soru sordu.

-Siz suçluların mahkemede sorguya çekildiğini biliyor musunuz?

Usta ana:

-Biliyorum. Bilinmeyecek nesi var bu oyunun? dedi.

-Siz kanun sorularına cevap veriyorsunuz. Kanunların uygulanmasına oyun demeyin.

-Doğru söylüyorsunuz, dedi çömlek ustası. Aç gözlüyü doğruya yöneltince hayat oyunu ona ders oldu. Doğru yolda yürüsün diye kişi o oyuna göre düşünüp kural buldu. Açgözlünün kalçasını ısırgan otu ısırdığından beri hayat oyununu hiç değiştirmede. O oyuna göre düşünüp bulduğu yöntemi insan kendi yararına göre değiştirdi.

Savcı eline aldığı gözlüğünü ileriye uzatıp:

-Bu söylediklerinizi nasıl ispatlarsınız? diye sordu.

Çömlek ustası ana gülerek:

(197) -Elindeki gözlük bile söylediklerimin ispatıdır yavrum, dedi.

Arka taraftan gülme sesleri geldi.

Yayvan yüzünde kanı oynayan savcı somurtarak baktı.

Başkan salondakilere bakarak zili şingırdattı.

-Gözlük de delildir, diyen usta konuşmasına devam etti.

-Sözüme darılma. İnsan gözlüksüz yaşadığında görmeyi bilmez. Ansızın bir canlıyı üzse, kendisi o masum çocukluk çağını gözlerinin önüne getirip duru suya elini daldırarak: “Ey güç! Elim günahsıza taş attı. Suçunu affet.” dedi. Ayağı bir canlıyı çiğnese, “Ey güç! Ayağım canlıyı çiğnedi. Suçunu affet.” dedi. Kendisi canlıyı kısıtlayıp onu hor görse, “Ey güç! Büyük insanmış gibi oynadım, canlıya zarar verdim. Masum çocukluk çağıma geri döndürüldüm. Çocuk oyunları oynadım. Suçumu affet.” dedi.

Savcının yayvan yüzünden kızarıklık gitmedi. Düşünceli mi gücenmiş mi yoksa sinirli mi? Kim bilsin. Belki de bugünkü başkan işinden memnun değildir. İşin özelliği (önceden böyle iş dikkate alınmadan belki başkana, mahkeme üyelerine, suçlayıcılara, avukat ve şahitlere göre bugünkü iş) başkanın şu anki işinden farklı mı? Nasıl acaba?

“Umay Ana gibi olan çömlek ustası annenin de bir bildiği, ömür boyu yorulmadan yaptığı işinden almış olduğu eğitimi, bir tecrübesi vardır. Masalları masal değildir. Belki de bizim işimize az çok faydası olacak bir şey vardır.” dedi.

Nedense başkan suçluyu telaşlandırmadı.

Çömlek ustası ana ilk kez kadınlık değeriyle ön saçını sıvazladı. Gümüş dal gibi olan saçları eskisi gibi dağılıp gümüş gibi parladı. Tüyenmiş kalın kaşı beyazlamış

saçına karıştı. Hala ateşi sönmemiş gözbebeğinden akıl kıvılcımı saçıp büyülüyor gibi ağzından çıkan soluğu kulağa hoş geliyordu. Alnının altı, kaşlarının altı, göz kenarları, kulaklarının altında oluşan kırıksıklıklar, ömür, dert akıl ile bağlantı kurmuş bir şahit gibi. İnsandaki **(198)** helal emeği, asil hüneryi, yüksek niteliği tanıtan çömlek ustası anayı kıskandım.

Usta değil de kendi yaptığı boynu dar çömlekle, testiyle birleşmiş, doğru yoldan çıkmış şeytan gibi göründü.

Çıplak kişi tahminlerini güçlendirdi. Tehdit eder gibi:

-Değiş, değişme. Kandır, kandırma. Ben senin kötü niyetini biliyorum. Düşman yüzünü ortaya çıkaracağım, dedim.

Yaşlı cadısın dedim içimden. Sonra duyurarak alay edip:

-Belki de ölmem diyorsunuz öyle mi?

-Ölmem. İnsan ölmek üzere doğmuştur dedi yaşlı cadı.

-İnsan ismine gizlenmeyiniz.

Başkan zili şingirdattı. Beni “itaatsizlik etmeyiniz. Düzeni koruyunuz.” diye uyardı.

-Af edersiniz, sayın başkan. Ustalaşmış suçluların kandırmalarına tahammül edemedim.

Arka taraftan:

-Usta insan kandırmaz. Atalarının sanatını değerlendirir.

-Doğruyu yanlış gören gözünü düzelt, diye sesler çıktı.

Başkan zili şingirdattı.

-Mahkemede oturuyorsunuz, uyarıyorum.

-Kanunlara gizlenen yalanları bırakın, doğru, gerçekçi olun diyen bir ses geldi.

Başkan bir şey demeden zili şingirdattı. Sesi dikkate alanlara baktı.

-Ben ona gücendim, dedi çıplak kişi. Şimdi de öfkelenerek bir an sessiz kalıp sonra:

-İnsan ölmek üzere doğar diyen çömlek ustasının söylediklerini o zaman ben kendimce yanlış anlamışım, dedi.

İnsanın ölümsüzlüğü sanatında saklıdır.

Diğer canlılardan farklı olarak yaratılan insanoğlunun yenilenip akıl, duygu ve düşüncelerinin gelişmesinin, olgunlaşmasının sınırı yok. Tam da böyleymiş. Onu ben dar sokaktaki ustanın boz toprak evinde de görmüş gibiydim. Fakat görmüş gibi olmam benim olgunlaşmamışlığımın bir sonucudur.

Çıplak kişi gülümsedi, kibirlenmeden:

-İnsan eksikliğini sezince onu kabullenmemesi, olgunlaştığını sezmemesindendir. **(199)** Ee arkadaş. İnsandaki bencillik hiçbir canlıda yoktur.

Her dönemde yaşayan nesillere hediye edilen çeşit çeşit çanak çömlek gibi süs eşyalarını, sembolleri, işaretleri, damgaları, yazıları temiz duygularıyla tanısam, çömlek ustası anaya yaşlı cadı demeden, onun sanatını inceleyen sevimli, okumuş genç kadını düşman gibi görmeyip o toprak evde boncuk gibi dizilen her türlü eşyayı uzun zaman önce ataların akıllarıyla yaptığı mirası diye değerlendiresem şimdi sizin yanınızda böyle çırlıçıplak durmazdım.

Neyi söyleyeyim arkadaş. Kendime güveniyorum. Ben avukatım, ben doktorum ben düşünen bir filozofum. İnsanın içini gelişigüzel yazılan mektup gibi okuyorum. Geçmişini düşünmek gelişen topluma engel olur. Hayaller boş düşünceyi kuyruğundan tutar. Benim gördüğüm temiz, söylediğim doğru diye kibirlenmeden, dahi, bilge olmam insan adının hakkını tam olarak verip olgunlaşmadığımın en önemlisi sonucudur, dedi.

Çıplak kişi sustu. Ilık rüzgâr yumuşak şekilde geziniyor, parlak göl yüzeyi bütün ihtişamıyla içinden kendince bir şeyler mırıldanıyor, düşünceli görünüyordu.

İhtişamlı görünen gölün o derinliğine, faydalı güzelliğine büyülenen çıplak kişi bitkin görünüyordu. Ömür boyu övünüp sahte inançlarına aldandığında bütün istediklerinden umudu kesip uzaklaşması, ümitsizliği, bitkinliği zavallı çıplaktan sonra bana da göründü.

Hayat yolculuğu bitmiş gibi beti benzi attı. “Ee cesaretlenip kendi kendine gururlanman sıkıntılarını görmemen olgunlaşmamışlığındır. Senin olgunlaşmamanda suçun ilk sebeptir.” dediği kırışık yüzünden okunuyordu.

Doğrusu çıplak kişinin şu andaki görünüşü bitkin ve sefildi. Güneşte yanıp çatlamış gibi görünen bedeni çok gevşekmiş. Kasları yumuşamış, göz kenarları, kulak

dipleri, sadece alını değil de sanki bütün vücudunda küçük küçük kırışıklıklar ağ yapmış, zamanından önce ihtiyarlamış gibi görünüyordu.

Tabi. Gençlik geçip bir an önce yaşlılığın gelmesini **(200)** beklemek insanın karakterini, hayatını çoğu kez etkiliyor demişler.

Son zamanlarda insanlarda farklı bir özgürlük, cesurluk meydana gelince kişiliğini kurban etti. Halk için, toplumun faydası için konuların düzgün bir şekilde tatbik edilmesine dürüstçe hizmet edeyim, diyen inancını kuvvetlendiren, adaletin gücünden vazgeçip kendi kararını kılavuz eden mücadeleci, güçlü insan olarak görünen şimdi ise ihtişamlı görünen göle bitkin şekilde bakan, zayıflayan, güçlü görünen vücudu yumuşayıp gevşeyen bu zavallı kişiye acıdım. Destekledim. Gölden gözünü alamayıp sakince duran zavallı çehresine gözümü ayırmadan baktığımda çıplak kişi:

-Kendimi beğenmişliğim beni kör etmiş meğer. İnsan kendi kendini küçük düşürüyor, dedi.

Sözünü tamamlamadı. Yüzünün rengi değişti. Kemiklerinde görülmeyen bir titreme var. Söz söyleyecek olsa sesi titreyerek çıkar. Bir şey konuşmadı. Dişlerini sıktı.

Çıplak kişinin şu andaki kılığından dolayı:

“Bu zavallının sara hastalığı var mıdır?” dedim.

Yok. Tamamen sağlıklıydı. Şimdiye kadar olgunlaşmadığını kabul edip titredi.

Çömlek ustası ana sorulara direkt cevap vermedi. Çoğunlukla kinayeli sözler söyledi. O söylediklerini de açıklamayıp sanki gençlerin dışarıda gölgeli tarafta oturup sakince birbirleriyle şakalaşır gibi mahkemeyi oyun olarak gördü. Doğrusu gümüş gibi saçları olan yaşlı usta geçirdiği uzun ömründe çanak çömlek yapıp hayatını oyun ile geçirip kendini çocuk gibi görmüş. Sonradan eliyle yaptığı çanak çömlek, toprak kaplar, hayvanlar, kuklalar, dizilip gözü gönlü açan toprak gereçler aslında eğlencenin bir sonucu olarak ortaya çıkan oyuncaklar gibi. Biri turna boyunlu güzellik, biri fil karnı gibi gebe, biri kurbağa gibi kısa, şişman, biri eski küçük ekmek gibi yassı, biri yılan gibi eğri, biri meme gibi oval. Toprak kaplar farklı bir güzellikte. Topraktan hayvanlar sanki gibi canlı. Mesela eski bir zamandaki doymayan bir yırtıcıya vahşi demek istesen dana burunlu, çatal toynaklı, ladin ağacı gibi omurgalı, kısa kuyruklu eski bir sığırın

görüntüsü görülüyor. Fakat o **(201)** şimdi göze görünmeyip seni gözetleyen atıcı gibi korkunç.

Yeryüzünde doymayan, her şeye cesaret eden bir tane bile yırtıcı olmamıştır. Bundan kara yeleli kaplan, kükreyen aslan kaçmıştır. O zamanlar ormanın padişahı olan o doymayanlara çömlek ustası:

-İnsanların kurnazdır. Eski bir usta o doymayan yırtıcı kuşun figürünü çamurdan yapmış, sonradan gelenler bilsin diye süs eşyaları bırakmış der usta atamız. O dönemde insanoğlu sivri dişli yırtıcıya da tapmıştı. O hayvanı Gök Tanrı güçlü kılmıştı. İnsanoğlunun bir koruyucusuydu o doymaz. Bir koruyucusu kara yeleli kaplan diğeri kır yeleli kurt, sonra da aslan, kaplan, ejderha dedi.

Asil yaratılan akıllı, kurnaz insanoğlunu yırtıcı hayvanlara taptırdı yaşlı cadı. Ben onu kabul etmedim. Hor gördüm. “Ben insan olmamla gurur duyuyorum.” dedim. Bana yaşlı cadı gibi görünen çömlek ustası annenin işi özellikle bizim ideallerimize olumsuz etki eden eski gereksiz bir işaret, sınırlı olandan, korkudan ortaya çıkan dini inançlar özellikle günümüzde yetişen insanların ruhuna kıl kadar faydası olmayan sadece güvenilir bir safsata olarak göründü.

Özel olan bir yırtıcıya tapmadan diğerk toprak kaplara, toprak eşyalara, toprak oyuncaklara çizilen desenlerde, süs eşyalarında, yazılarda akıllı insanoğlunun açıkça korkak, kolay aldanır olduğu görülür. Tamam. Önceki insanların güneşe, ateşe, herhangi sihirli bir güce taptığı ilmi yönden netleşmiştir. İnsanın vahşilikten medeniyete döndüğünde tabiatın sihirli gücüne, doğanın karanlık nuruna taptığı doğrudur. Çünkü insanoğlu eski zamanlarda tam olarak olgunlaşmamıştı.

Bununla birlikte insan hayvanlardan farkı fazla, akıllı, becerikli, kurnaz, emek veren, her şeye yeteneği olan usta, duygu ve düşünceleri ile yarınları görebilen bilgedir.

Hatta usta denilen çömlekçi yaşlı kadının toprak evine dizdiği “eskilerden kalan miras, hayatın şahidi” denilen aldatmacalardaki **(202)** işaretlere, silüetlere, süs eşyalarına, yazılara inansak bugünkü dünyada gelişen sanatı kendini dünyaya uçuran insan geçmişte bir ağır ağır yürüyen kaplumbağayı bir yere kaybolan kara taşı, yine eskiden güneşte kurumuş bir kafatasını ya da bir maymunu tanrı edinip ona tapmış mıdır?

Asil yaratılan insanı tarih önünde bu kadar aşağılamak gerçekten suçtur. Eğer biz bugünden bakarsak bu görüntünün insan nesline gölge düşürdüğünü inkâr etmeyiz.

Sen habersizce hayal kurup ömründeki unutamadığın güzel bir anını gözünün önünde canlandırıp büyük bir mutluluk içinde olsan, sebepsizce birinin seni taklit etmesi aşağılamak, alay etmektir. Demek ki senin insanlığına, asil nesline gölge düşüren şey basitçe söylemek gerekirse yaramazlığıdır. O yaramazlığından dolayı kanun önünde cevap veriyor. Sebebi taklit ederek insanı küçümsemesidir. İnsanın insanı taklit etmesi, alay değil suçtur.

Öyleyse kanunları oyun gibi gören yaşlı kadın eskiden beri koruduğu sanatına gizlenip bir erkeğe bir kadına benzeyip pişkin, dalavereci ihtiyarlığını gizlemek için çocuk gibi görünüyor. Eski mirasa arka çıkıp kendisinin layığıyla yaptığı gereksiz gizemli süs eşyalarına, dar sokağın büyücü insanlarını dine, eski bir inanca, bir işarete inandırmakla kendine değer verilmesini beklemesi, bu farklı hilesi bizim gelişen toplumumuza zarar veren çok yanlış bir şey diye biliyorum. Dürüstçe konuşan, adaletli isteklere arka çıkıp düşüncelerimi özetleyerek kararımı söylemeyi düşünüp sakın ve bir şey demeden kaldım yaşlıya ve onun oyuncaklarını değerli miras diye öven sözde okumuşa dik dik bakarak. Doğrusu ben onları o kadar çok suçladım ki sanki başkan da üyeler de yırtıcı kuştan kaçan yavru gibi korudular.

“Ee, sahtekâr, ikiyüzlü yüzü karalar, düşman ordusunun güzelleri.”

Düşüncelerimin sonu gelmeden arka taraftan:

-Dedikodu, yalan! diye bir ses çıktı.

Ses çıkan tarafa döndüm, bana yalancı **(203)** diyeni bakış atarak korkuttum. Sakin bir şekilde:

-Kim yalancı? dedim.

Neyse. Kendini durduramayıp ses çıkarıp sonra korktu. Sanki su yutmuş gibi sessizce kaldı.

Elbette bu sessiz kalış benim zaferimi gösterdi. Zafer kazandığıma inanıp mutlu oldum o zaman.

Nedense martı kanat çırpıp bizim tepemizden uçmadı. Serin ve hafif rüzgâr yüze, kollara vuruyordu.

Çıplak kişi bir şeye şaşırmış, sesi kısık bir şekilde çıkarak:

-Ben konuşmayan her ikisinin de cezaya uğramasına inandığım zaman öyle sevindim ki. İnsanın kaderine ihanet eden acımasız görünenler beni üzmedi. Aksine düşmana karşı kinim geri dönmüş gibiydi. Mutlu oldum. Kendi kaderimi düşünmedim. Hayat yolculuğum bir kuşa binip hedefe doğru hızla uçar gibiydi. Zavallı sözde okumuşun aklanmasını biraz da olsa kabullenemedim, dedi.

Çok mu korktu yoksa yarı cahil mi? Araştırdığı şeyi iyice inceleyip farkına varmadı mı? Yoksa şaşırp konuşmadan bilmediğini bilir gibi görünüp mahkemeden çekindi mi? Belki de ilmi yönden araştırma yapması güzeldir. Bunun sonucunu kendisi söylemedi. Yetenekli insanlar tam anlamıyla söz ustası olmuyor. Suçlu olduğunda konuşkan olanlar kürsüde tembel olur. Haklı çıkarayım desen söyledikleri yarım yamalak.

Bir eski dönemdeki paha biçilemez miras diyerek pürüzlü bir çömleği övse bir de bizim zamanımızdaki ustaların elinden çıkanlara mucize deyip üstünde herhangi bir yazı olan topraktan bir tabağı över. Söylediklerine inansan altın elleri olan ustalar önceden yaşamış gitmiş gibi. Doğrudan karşılaştırmasa da şu an bizim gelişen zamanımızda el sanatları bırakılmış, yok olup gitmiş sanki.

Önceden yaşamış olan altın elli ustaları mı diliyor yoksa suçlarını açılır diye mi korkuyor? Zeki görüntüsü bükülmeyen demir gibi sertleşip nurlu yüzü solup gözüne yaş dolmuş gibiydi sözde okumuşun.

(204) Ben ona tekrardan acımaya başladım. Ne kadar konuşsa da dış görünüşü göz yanıltıcı olan genç bir kadın. İlimle uğraşıp kendini göstermektense eski zamanlardan beri süregelen ak sarayını düzene koyup oğul kız doğurup annelik görevini yerine getirse yabancı düşmana ok atan askerleri yetiştirse toplumumuza daha büyük faydası dokunur.

“Okumuşluk bu zavallıyı biseksüel etmiş.” dedim içimden sevinerek.

Ne kadar düşman da olsa insanlarla dostluk kurmak gerekir. Sakin olana yırtıcı bile dokunmaz, diye babamın bir sözü aklıma geldi. Babanın sözünü aklıma düğümle

yavrum, diyen annemin de bir sözü aklımda kalmış. Anne baba çocuğunun iyiliğini ister derler.

Suçladığım dalavereci yaşlı cadıya aldanan zavallı genç kadının mahkemedeki kaderi kararlaştırıldığında babamın o söylediklerinin aklıma gelmesi gereksiz değil mi? Belki kendim yalancı görmeyeyim diye afalladım.

O sırada arka tarafta biri öfkeyle:

-Gereksiz iftiralar temiz insanları karalayamaz, bu boş dünyada, dedi.

“Kimdir buna yalan diyen” diye haykırdım hâkimi görmeden. “Bu boş dünya” sözü benim haykırışımı durdurdu. Çünkü suçlanan okumuş kadının yeni konuştuğu şeyler dikkatimi çekti. Bana önce gereksiz gibi gelen sözleri şimdi benim düşündüğüm gibi anlamsız, yarım yamalak değil, insanın dünyasına ortak olan asıl özelliklere bağlı olarak yapılan şeyler benim belirttiğim gibi sadece çanak çömlek, toprak kaplar, eşyalar, figürler değil, o insan insan olup akli ile yaşamaya başladığından beri tam da dünyanın gelişme dönemine kadarki aklına, çözüm bulmasına soluk veren sivri kenarlı hünerlerin kaynağının da gelişmesinin de o sade çamurun insan eliyle yapılan ilk sanatında olduğuna nedense inanmaya başladım. Doğrusu küçüklüğümde annemin çok sevdiği toprak bir kabı yuvarlayarak oynamışlığım (205) sonra büyüdüğümde ise annemin söylediği sözler var.

-Büyük anneannemizden kalan bir eşya. İyi koru. Kızının çeyizinin önemli eşyası olsun. Büyüklerden küçüklere kalan asil miras denilen toprak eşyalar tam da benim suçladığım çömlek ustası annenin yaptığı eşyalarla aynı dönemi paylaşıyor gibiydi.

-Eh, yalan, iftira denilen söz ikinci kez duyulduğunda hâkim zili şingirdatıp:

-Sıranız gelince konuşun, dedi.

Bu kez sese öfkelenmedim. Annemin o eşyası basit bir çamur. Bir keresinde babam onu tutup çevirip “Hangi dönemin eşyası acaba? Basit görünüyor. Fakat gizemli. Bu yönü insanın şakaklarına benziyor. Bilmece gibi çizgiler var.” demişti.

Nerenin çamurundan yapılmış?

Çoğu zaman dağ keçisinin toynağı iz bırakmıştır. Çoğu zaman yağmur ezmiş, yılan sürünüp geçmiştir. Hatta savaşlarda başı yuvarlanan insanın kanıyla yoğrulmuştur. Sonraki bir zamanda usta, çamuru, toprağı iyi diye seçip alıp gizemli eşyayı yaptı derler.

Elden ele geçip şimdi benim elimde duruyorsun eski bir zamanda ustanın yaptığı hediyesi!

Babamın tamamen aklımda kalmayan sesi eskisi gibi duyuldu. Kalbim küt küt attı, korktum. “Neden önceden aklıma gelmedin” dedim.

Okumuş kadın düşüncelere dalıp kendisinin nerede oturduğunu unutmuş, içine kapanık.

Yaşlı cadı benim dediğim gibi yaşlı cadı değil. Yedi yaşındaki haylaz bir kız çocuğı gibi, çok da gamsız. Dünyanın ilginçliğinde kendi kendine aşağıya doğru koşar gibi özgür, heyecanlı. Suçlanıp sorgulandığını tamamen aklından çıkarmış, dağılan gümüş zülüflerini hafif rüzgârda ağzına almış, ileri doğru hızla koştuğunu hayal ediyor.

Gözlerime inanamayıp korkup sindim.

5

Tanıklar sorguya çekildi.

Orta boylu ihtiyar her sözünü üzerine basarak söyledi.

(206) -Söyleyeceklerim gerçektir. Gerçekler için şahitlik ediyorum.

Başkan:

-Dar sokağın sakini olan çömlek ustasını ne zamandan beri tanıyorsunuz?

-Çömlek ustası anayı tam dokuz yıldır tanıyorum. Kendim de dokuz yıldan beri o dar sokakta oturuyorum.

-O dar sokakta oturduğunuza göre çömlek ustasını tanıyor musunuz?

-Hayır, yakından değil.

-Sonra, daha neler oldu?

-Çömlek ustası annenin sanatı ilgimi çekti.

Savcı:

-Mesela yabancılar kuklayı konuştuysa, insanoğlu evrene çıkmaya başlasa neyse. Sanatın geliştiği zamanımıza zerre kadar katkısı olmayan eski toprak eşyaların nesi sizin ilginizi çekti?

Orta boylu ihtiyar sakince:

-Af edersiniz. Günümüzde gelişen sanatın ilk anasının o eski toprak eşyaların olması benim ilgimi çekti, dedi.

Küçük salon sakin ve sessizdi.

Biraz sonra kadın üye gülümseyerek:

-Toprak eşyaları fazla yüceltmek bugün ilimdeki büyük buluşları aşağılamak olmaz mı? diye sordu.

-Olmaz dedi orta boylu ihtiyar. İnsan aklı topraktan o ilk çömleği yaptığında sanki sanatın ilk tohumunu atmaya başlamıştı. O ilk tohum engelsiz bir şekilde büyüyünce bizim bu ürünlerimiz bu zamanda dünyada var oldu. Orta boylu ihtiyar sevimli bir şekilde bakıp:

-Fark şu anki suçlama sonucunu bırakıp soruşturma yapmadan dünyadaki canlıların büyük dayanışmasını geliştirmektir.

Elbette bu düşünce sadece bütün güzellikler geliştiğinde meydana gelir. İnsanların sahte tavırlar göstermeden olgunlaşmasını ister.

Şimdi o haldeki insan olgunlaşır mı olgunlaşmaz mı? Kim bilsin.

Orta boylu ihtiyarın bu söylediklerinin benim pozisyonumu olumsuz etkilemesine dayanamayıp:

(207) -Bu insanoğlunun sözde teorilerinin çıkışına yaşlı kadının olumsuz propagandası etki etti, diye haykırdım dedi çıplak kişi. Fakat orta boylu ihtiyar bu haykırışımı umursamadan:

-Aklın gelişmesinden şikayetçi olup insan sadece çift diplomayla kamçılanırsa iyilikten önce kötülüğe yönelir, dedi.

Ağzım açık kaldı, bir şey söyleyemedim.

Başkan nedense zili zamansız şingirdattı sessizce. Orta boylu ihtiyarın felsefesini başkan içinden uygun görmüşe benziyordu. Benziyordu değil uygun görmüştü. Gerçekte insanoğlunun yarattığı sanatı hâkim inkâr etmiyordu. Onu ben de inkâr etmedim. Fakat gurur, prensip denilen şey insanı kibirlendirmiştir. Eksikliklerini görsen boş gururunu bir kenara bırakırsın.

Dış görünüşü güzel olan okumuş genç kadınla tartışmam güçlendi. Genç kadının güzelliği gözüme önce nahoş görünüp düşünceleri yabancı gibiydi. Gözle görünmeyen mikrobun büyüüp kötü bir hastalık olması gibi benim şüphem çömlek ustası anaya geçti. O bizim zamanımızda hiçbir faydası olmayan eski, bir işe yaramaz, güvenilir şeylere kapanıp yabancı fikirleri düşman olup görününce ben bunlara karşı mücadele başlatmışım. Mücadele ise mücadele. Yaşlı cadının dediği gibi oyun mücadelede olur. Ben ötekilerle gerçekten mücadele ettim.

Bu nedenle benim başlattığım işin temelinden hâkimin sorgusu geçiyor. Genç kadın şu an sevimli değil. Düşünceli, hüzünlü. Tabi ki suçlu. Çömlek ustası ana usta değil yaşlı cadı. O, yaşlılığından filin kaldıramayacağı suçları üstüne almayıp her dönemde yeryüzünde kan dökülen savaşılar “büyük çocukların oyunu” deyip yan çiziyor bir yolunu bulup. Dedikodu, iftira bekçileri, padişahları, hanları, beyleri, onlara cellat olan bahadır denilen başları, sadece oyunu başlatan büyük çocuklar. “O büyük çocuklar başlattığı savaş oyununu bırakmazsa insanoğlu olgunlaşmaz.” demeleri doğru olmakla beraber, savaşçı kan içicileri “büyük çocuklar” ile bir tutmak tarih önünde savaşçıları aklamaktır. Bu, günümüzdeki emperyalistlerin saldırılarının en korkunç amacıdır.

(208) Böyle entrikaları affetmek olmaz, deyip başlattığım mücadelenin önceki sağlam bağları, özellikle dar sokaktaki azmışların şahitlik etmesiyle gevşemeye başladı.

Ben ayağımı bastığım yerde, tam orada büyüyen eski bir yeşil ağaç gibi sağlam durdum. Kırgız topraklarında büyüyen o yeşil ağaç yetişip yağmurda yıkandığında yeşil demire dönüşmüş gibiydi. Temiz iş için olan bu mücadelede ben de yeşil demire dönüşmüş yeşil ağacım deyip sağlam durdum.

Fakat kendine çok güvenme. Kusurlarını kabullenip hemen düzeltmezsen gerçekler seni üzer.

Uzun boylu, sarı bıyıklı adam yerinden kalktığında ben çekindim.

O, “Söyleyeceklerim gerçek. Gerçekler için şahitlik ediyorum.” diye ant içmek yerine kapkara eldivenli iki elini öne doğru uzattı, boğuk, kalın sesle:

-Maşa, o bunlardı!

Beraber durduğu akranı olan kadın hiç umursamadan iki kara eldiveni çekip aldı. Uzun boylu, sarı bıyıklı adamın iki bileği kısa sopa gibi soyundu.

Uzun boylu, sarı bıyıklı adam:

-Babam da dedem de daha önceki dedelerim de çömlekçiydi. O dedelerden kalan çeşitli eşyaların olduğu büyük oda özel bir müze gibiydi. Başka ilçelerdeki öğrenciler bizim müzeyi görmeye gelirlerdi, dedi.

Altı yaşındayken çömlekçi babamın yanındaydım. Sanatını öğrendim. On iki yaşındayken bizim geniş ailemiz bir keresinde benim yaptığım eşyaları incelediler. Övme konusunda cimri olan babam yaptığım eşyalara uzun uzun baktı. Kaşı oynadı. Yüzünde ateş oynadı. Şarkı mı söyledi inceledi mi bilmiyorum. İçinden mırıldandı. Sonra:

-Peki evlât! Tebrik ediyorum. Babanın sanatını geliştireceksin, deyip kalkan gibi beyaz bıyığını döndürüp döndürüp bıraktı.

-Petro’nun en küçük çocuğu senin gibi uzmandır, diye övmesi etrafa yayıldı.

Ben mutlu oldum. Sevindim buna. Ata sanatını geliştirmek övünç değil boynun borcudur.

Başkan zili şingırdatıp:

(209) -Gereken yerde direkt cevap veriniz. Çömlek ustasının dar sokaktaki insanları dine çağırdığı doğru mu?

Uzun boylu, sarı bıyıklı adam çekinmeden:

-Eğer mahkeme her insandaki asıl inanca din derse o zaman çömlek ustası annenin bizi o dine çektiği doğrudur.

Savcı:

-Sizin bu mizahınızı nasıl anlamalıyız?

-Mizah değil söylediklerim sayın savcı, dedi uzun boylu, sarı bıyıklı adam. Ben kendime inandığımda altı yaşımda atamın sanatını öğrendim demedim mi? Ev halkımızın değerlendirip babam duasını ettikten sonra senesi dolmadan yağmacı Hitler sınır ihlali yaptı.

Aradan bir ay geçmeden bizim köy yangına büründü. Önceki günlerde babam evindeki müzeyi korurdu. Köy harabeye döndükten sonra toprak kapların saklanacak olanlarını sakladık, saklanılmayanlar kaldı.

Ondan başka savaşta ne olmuştu? Büyük savaş oyunu acımadan oynandı sanki. Şehir tamamen yok oldu. Kutsal insanlara taş sokakta diri diri zulmetti.

Arka taraftan biri içini çekti hıçkırarak.

Uzun boylu, sarı bıyıklı adamın boğuk sesi alçalıp:

-Nesil yok edildi. İki elim işte böyle küçük kazık olup kaldı. Hayatımı geçirdim demedim. Kendi inandığım sanatı yapmadıktan sonra hayat ilginç değildir.

Alkol aldım.

Soğuk toprağa bağrımı yaslayıp haykırdım.

Ata sanatını geliştiremeyip garip bir gün görmektense ölümü diledim. Sonunda belki içki beni öldürür. Asker Bektura ile evlenen ablam Mariya eniştemle beraber beni Citomir'in sokağında buldular. Bu tarafa getirdiler. Ablama, enişteme epeyce azap çektirdim. İt gibi havladım, domuz gibi hırıldadım.

Yaşayan insanın iyilikten ümidini kesmemesi gerekirmiş.

Üzölüp gözlerim kararıp öylece göle batıp ölsem diye oturduğumda Bektur eniştem:

-Beni takip et. Güzellikleri göreceksin, kayınbirader, dedi.

(210) -Bana güzelliklerin hiç lüzumu yok, dedim ezilerek.

-Lüzumu var. Görünce mutlu olursun. Haydi gidelim.

Şakacı bir kişiliği olan eniştem üç yaşındaki boğayı körelmiş boynuzundan tutup boynunu çevirerek devirip yıkan bahadır gibi beni hem okşayıp hem sıkıca koltuklayarak dar sokağa ağır ağır geldi.

Yol boyunca ölen insanları bile güldürecek kadar eğlenceli sözler söyledi.

Ben ona gülmedim.

Dar sokaktaki toprak eve geldik. Alçak kapısından eğilerek girdim. Bu eşiği alçak evin içi genişmiş. Çok geniş. Çocukken babamın evindeki toprak kokusu beni mutlu ederdi. “Gerçek mi düş mü bu gördüğüm?” dedim içimden.

Dağılan zülüfleri gümüş gibi olan çömlek ustasına Bektur eniştem benim durumumu anlattı. Diğer kişinin çömlek ustası olduğunu gördüğüm zamanı biliyorum. Fakat bana göre usta erkeğe benziyordu. Ustanın ana olduğu sonradan anlaşıldı. Ona şaşırmadım. Babacığının ablası Anya halam da çömlek ustasıydı. Benim şaşırdığım kendisi de bir kadın olan Anya halamda anne sevgisinin bu kadar çok olup cana yakın olmasıydı. Toprağı ezen elinden çamur değil de binlerce bebeği, yavruyu doyuracak rızık dökülür gibi bereket akardı.

Şimdi bu eşiği alçak, içi geniş evdeki çömlek ustası anadan da o rızkın, o bereketin aktığını gördüğümde anadan yeni doğmuş gibi değiştim. Babacığının, çömlek ustası babacığının usta olunca insanoğlunun ilk sanatı olan çömlekçiliği meslek edinen nitelikli, sevimli, hünerli babacığının hayali gözümün önüne geldi. Ilık nefesi hissedildi.

Çömlek ustası annenin göğsüne başımı dayayıp hıçkırdım.

-Ata hünerini icra edemeden ölümü isteyen hastaya ömür verin anneciğim, deyip hıçkırdım.

Çömlek ustası ana bir şey demedi. Sırtımı sıvazladı. Topraktan rızık, bereket bulan usta annenin avuçlarından sevginin, iyiliğin, fedakarlığın, rızık ve bereketin hiç bitmeyen hoşluğu eskisi gibi bana verildi.

Ben huzura kavuşup yaşlı gözlerimi yumdum. **(211)** Hissettiklerim mektupta okunduğu gibi apaçıktı. Duygu ve düşüncelerimin yenilendi. “İnsanın zihninde uykudaki damarları böyle durumlarda uyanır.” diye düşündüm. Belki de beyin uyanıyordur. Bu aklın, düşüncenin ürettiği sanatın buluşuna verilen bir sıkıntıdır. Sıkıntılar zihni uyandırır. Benim ömrümde çektiğim sıkıntı bin eşeğe yük olur mu?

Tabi ki. Savaş oyununda ateşte kaldım. Taş yolda zırhlı araca çiğnendim. El uzatıp heybet gösterip bedenimi bıraktığımda iki kolum koparıldı.

Ecel zavallı başımda: “Gençmişsin, gençmişsin, yaşa.” dedi. Sakatlık hayatı zehir ediyor. O dar sokaktaki eşiği alçak evde zihnim uyandı. Duygularım değişti. İnsanoğlunun ilk sanatını yok etmeyip geliştiren insanların avuçlarında hayatın kaynağı saklanır mı? Belki de saklanır.

Şimdi çömlek ustası ana sırtımı sıvazladığında beynimin içinde uyanan farklı ılık bir duygu beni huzura kavuşturdu. Rızık ve bereketin mutluluğuna gömülmüş gibi oldum.

-Sanat ölmez, dedi çömlek ustası sırtımı sıvazlayıp. Sanat ölmez! İnsanoğlunun başlattığı büyük oyun her zaman şiddetli oldu.

-Bir söz söyleyeyim dedim söylemedim, dedi çıplak kişi.

Başkan başka soru sormadı.

Kadın üye uzun boylu, sarı bıyıklı adamın sakat kolundan gözlerini alamayıp şaşırdı. “Gülme ile ağlama aynı paydada buluşur.” denilen doğruymuş. Özellikle o sakat kolu olan adamın şahitliği benim tespitlerimi kazıyarak kökünden yolduğunu kabullenip “yalancı” denilip maskara olduğumu göz alabildiğince görmeden sakat koldan göz ayırmayan kadın üyenin yuvanın ağzında bekçi olan dağ sıçanına benzemesi güleceğimi getirdi. Kasılarak güldüm.

Ne gülüyorsun zavallı yalancı dedi mi acaba? Savcı bana soğuk baktı. Bakarsan bak. Ben dönemin isteklerine hizmet eden biriyim, diyerek ben de ona soğuk baktım.

(212) Neden baktığımızı başkaları değil kendimiz anlamadık. Anlamak istesek de anlayamadık. Çünkü sarı bıyıklı adamın Bektur enişteme: “Hayvanlar aynı özelliklere sahiptir. Görüp havlayan köpek görmeden havlayan köpeğe “neden havladın?” diye sormaz değil mi?” dediği duyuldu.

-Oo, başkan. Sen sıradan bir insanmışsın. Çoğu kez görüp bilerek hâkim hüküm verse de çoğu zaman görüp bilmeden tahmini olarak hüküm verip masumu suçlamıştır, dediğinde yeni görmüş gibi başkan sarı bıyıklı adama sadece baktı. Zili şingirdatmadı. Bir şey demedi başkan. “Sen bunu nereden biliyorsun?” dediği hissedildi başkanın.

Her taraftan sesler çıktı.

-Çömlek ustasının hiç kimseyi yanlış yola çağırdığı yok. Bu yalan!

-O kişiıyi karalayan sinsi kim ise onun sorumlu tutulması gerekli!

-Gerekli hafif bir sözdür. Yalancıya ölüm!

-Ben tahammül edemedim, dedi çıplak kişi yüzü kızararak. Yerimden fırlayarak kalkıp başkanı, savcıyı suçladım. Mahkeme kurallarının dışına çıkarak büyücü insanlara özgürce kürsüyü verdiniz. Böylece konuşmaya hiç hakkımın olmadığını tamamen aklımdan çıkardım. Başkanın önüne gidip genç kuzunun yükselen başı gibi yükselen yumruğum masaya tekrar tekrar çarptı.

-Sizin yaptığınız mahkeme sorgusu Sovyet hukukunda yoktur. Genel kurula şikâyet edeceğim.

Başkan zili şingırdattı.

Ben onu kulak ardı ettim. Yeryüzündeki hakikat için farklı bir mücadele veren biri gibi oldum. Ağzıma geleni haykırdım. Haykırdım. Şişirilip patlatılmış gibiydim.

Aklımı toplayamadan oturup kalmışım.

Uzun boylu, sarı bıyıklı adam diğer pehlivan eniştesini anıp etkili, meşhur olan alaycı bir söz söyledi. Onun o sözü bana dokundu mu yoksa kinayeli bir söz müydü onu da bilemedim. Meğer sırtıyla dağ kaldıran kişi beline kadar günaha girmiş, şap hastalığına yakalanan alacalı öküzün bataklığa battığı gibi batmış.

Çömlek ustası ana böyle diyerek iki ağız söz söyledi, son sözünde:

(213) -Ee yavrum. Hiç yoktan meydana gelen olayı ak saçlı olduğun yaşta da unutmayıp hatırla. “O zamanlar çocuktum. Kendimin insan olduğumun bile tam olarak farkında değildim. Kendimce hiçbir faydası olmayan kötü oyun başlattım sanki, kendin fark edebilsen. Bu oyunu kabullensen de kabullenmesen de ona göre dik dur!” dedi.

Başka söyleyeceğim yok yüce başkan, dedi çömlek ustası ana. Nesillere payını verip yeni bir eşyanın oyundaki gibi yapılmasına gülümseyip kendi kendine mutlu oldu.

Aradan yıllar geçip önceki sorgulamada sakinlerin söylediği gibi dar sokağın benim gördüğüm gibi dar değil geniş olduğu görüldü. Sakinlerin benim tahmin ettiğim gibi gerici değil birbirine karşı iyi niyetli, her biri eşek yükü kaldırır gibi çalışkan, misafirperver, zora dayanıklı, birazcık sabırsız, sıradan ve bizim gibi kişilermiş.

Önceden o sokaktan geçmemiştim. Sokağın bir suçu yoktu. Sokak daralmadı. Oradan insanlar aralarında sohbet ederek geçiyorlar. Araba geçiyor hızla. Güvercin güzel görünüyor çocuğun elinden yem yerken.

Ben de bir keresinde o sokaktan geçtim. İlginç. Yüzüm karıncalandı, beni gözetleyen evlerden utandım. Güzel genç kadın hala görünmedi. O görünecek değil. Çünkü “İnsanoğlunun ilk hüneri” denilen doktora tezini bir süre önce savunmuş. Şimdi o okumuş güzel sanatlar müzesinde çalışıyor.

Zaman zaman gelerek çömlek ustası annenin durduğu evin raflarına gül koyar. Bazı günler eski, alçak kapının önünde grup grup olan çocukların ortasında durduğunu görürsünüz.

Bir keresinde o sevimli kadına rastladım. Eskisi gibi değil, olgunlaşmış. Sabırlı. Parıldayan güzel yüzüne doğrudan bakamadım. Görmezden gelip sokak arasına büküldüm.

“Utanç ölümünden güçlüdür.” denilen doğruymuş. “Yalancı, ahmak” deyip o parıldayan kadın ardımdan mı baktı düşüncesi içimi sızlattı.

Ensem yandı.

Parıldayan kadın gerçekten de arkamdan bakıp kalmışa benziyor. Düşünce atı beni alıp hareket etti. Büyük küçük yıldızlar hesap edilmez. Yanıp sönüp (214) ardımda kalıveriyor. Ben ise gözle görülmeyen mikrobı görmeden alemini gezip gezip göz açıp kapayana kadar tekrar geliyorum. Ha, ha! Sonra sivri dişlilerin padişahı aslanı öldüren mikrop gibi ben de alemini öldürmem inşallah, diyen korkunç düşünce aniden gelince korkup yüreğim çarpıyor dostum!

Doğru, dedim. Farklı güzelliğini gören, alemin sınırlarını kavrayan insanı ansızın tutuklayan, öfkeden kuduran başbakanları aleme ateş düşürmesin.

O durulmayan düşünceler beni afallattı.

Çıplak kişi düşüncelerimi sezmiş gibi dikkatlice:

-Olur olmaz her şeyi düşünmek sağlığa zararlıdır arkadaş, dedi.

-Aleme ateş düşürmek olur olmaz iş mi o zaman, dedim.

Çıplak kişi sadece gülümsedi.

-Aleme ateş düşüren oynak önce kendisinin yanıp tutuşacağını bilir. Kumda bulunan çömleği bırakmayın. İlim için belki katkısı olur.

Ben elden düşen kırıklarını toplayıp gömüyü havluma sardım.

-Birleştirip yapın, dedi çıplak kişi.

Ben hiçbir şey söylemedim, elimden uçup kaçmasın der gibi gömüyü dikkatle göğsüme sıkıştırdım.

-Eh arkadaş! Bak! Çıplak kişi mutlu olup:

-Masmavi Çayka yerinden kıpırdamıyor. Kuma saplanmış. Yanında eşek duruyor. O hayvan nereden gelmiş? İnsanlar toplanmış, dedi.

O tarafa gitmeyelim mi arkadaş?

O günden beri ben avukatım demeyi unuttum. Meğer kuru bir diploma insana itibar kazandırmıyor. Doktorum, filozofum demek boş bir övünçmüş. Sadece havayla doldurulup şişirilmişim.

Ben bir şey söylemedim, çıplak kişinin söyledikleri yeniden ilgimi çekti. Uçsuz bucaksız alemin, uzun zamanın hayali gözümün önüne geldi. Eh, öğrenciyim. Büyük garipliklerin, paradoksun, anlayışın zihni oyaladığı bir gerçektir. Burnunun üstündeki sineği göremeyen insanın dizginleri toplamadan düşünce akını için yola çıktığında görülmeyeni görmesi de bir gerçektir!

(215) Öyleyse her insan, akıllı canlı katarının uçsuz bucaksız alemi de sonu uzun zamanı da zihninde kendi çapında canlandırdığı gerçektir.

Şu anki sohbetimizde gereksiz düşüncelerime içimden gülüp:

-Olmayacak şeyler akla gelir, dedim.

Çıplak kişi şaşırıp:

-Ne? Benim söylediklerimi düşünülmeyen, kaybolmuş söz mü görüyorsunuz? O zaman siz büyük bir yanılgı içindesiniz. Bu hayat tecrübesini ben size yazar olarak söyledim. Bu alemin seyahati değil. Bana benzeyen kötü insanın başından geçirdiği birçok işin dönüm noktasıdır. Düşünüp ders alınacak bir şeydir.

Buna gülmeyin. İnsanın eksik yönüne gülmek olmaz arkadaş.

Çıplak kişinin canını sıkmayayım deyip:

-Yoo...Yok. Akla gelmeyecek şey aklıma geldi. Alem hayal meyal göründü.

Bu söylediğime çıplak kişi şaşırır dedim. O şaşırmadı. Her gün olan bir işi söyler gibi:

-Aa... Böyle diyorsunuz. Ben alemleri daima dolaşırım, dedi.

-E, gezilirse gezelim, dedim.

İkimiz bir şeyler mırıldanarak Çayka'nın olduğu tarafa geldik.

Yüksek dağın oradan yel esip gölün yüzeyini hafifçe dalgalandırmaya başladı. Sakinliği gidip bölgesini koruyan martılar da uçmadı. Bu pansiyon dinlenme saatinde uyandı herhalde. Kumlu sahillerde çocuklar koşuştular. Uzun, zayıf büyükler göründüler.

-Çayka kumdan nasıl geçti?

Çıplak kişi gördüğünü söyledi.

-Nağmelerle gelip göle çarptı çirkin, dedi.

-Kuma saplandı diye düşünmedi sürücüsü.

-Çayka güçlü arabadır.

-Kırılmadı galiba.

-Güce inanılır. Ya tecrübe!

-Gücün de sınırı var değil mi?

Biz sohbet ederek Çayka'nın durduğu yere geldik.

Doğrusu sürücü güce sığınmış görünüyor. Kuma saplanan arka tekerlekler kaldırılıp çukura taş doldurulmuş, çimler döşenmiş.

(216) Boynuna ip bağlanmasına üzülen eşek kulaklarını eğdi. Birbirinden becerikli gençler yüksek dağı yerinden alıp koymuş gibi mutlular. Biri eşeği çevrelemiş, diğeri arkasından dürterek kovalayıp:

-Endişe etmeyin efendi!

-Bizim Kertulpar Çayka'nızı talaş gibi sürüyerek çıkarır kumdan, diyorlar.

Güneş gözlüklü yiğit ne diyeceğini bilemedi, sessizce sallandı. O nasıl olduysa utandı yaptığı işinden. Sadece umursamadan mırıldanıp:

-Şeytanı kim bilsin, gaza basınca çıkar, dedi.

-Kaldı, kaldı, dedi teri çenesinden sızan sürücü içerlenip.

-Hızla gitse böyle olmazdı.

-Sürücünün sinirlenmesi haklı, dedi çıplak kişi bana.

-Direksiyonda güneş gözlüklü biri var.

Gençlerin boylu poslu olanı cıvıldayarak emredip:

-Oy şoför! Kabloları halata bağla! Hani! Bağladın mı? Şimdi yerini alıp gaza bas. Kumdan çıkınca Çayka'n arkaya doğru hızla giderse Kertulpar'ı ezer. Hani! Yerini aldın mı?

Gençlerin küçük olanı halatı uzunca dolayıp:

-Haydi sür Kertulpar, dedi.

Eşek kendi sürükleyip gider mi, diye düşünüp şaşırdım.

Sürücü gaza bastı. İkisi iki taraftan Kertulpar'a bağırdı. Gençler:

-Gücünü esirgeme Kertulpar, diye eşeğe bağırdılar.

-Aksakalın Çayka'sını kumdan sürüyüp çıkar!

Deminden beri sadece kükreyip kumdan çıkamayan Çayka eşeğin yardımıyla hiddetlenerek hızla bu sefer kumdan çıktı.

Gencin sürücüyü dikkatli olması için uyarması doğru olmuştu. Kızgın şoför gaza fazlaca basmış. Çayka kumdan çıkınca hiddetlenip Kertulpar'ı ardında bırakıp gitmeye başladı.

Gençlerden büyük olanı öfkeyle bağırıp:

-İyiliğe iyilik şoför. Çiğnetme, dedi.

Küçüğü espri yapıp:

-Korkma çiğnemesi iyidir. Tulpar'ın değeri (217) yarım hisse. Kertulpar ölse Çayka bizim.

EŖeğin gücüne inanamayıp bakakalanlar:

-İŖte bu gencin sözünün gücünü görün, eŖek ölse Çayka'sını alırsız denilir mi makam sahiplerine, diye söylendiler.

-Hilekâr çocuk utanmayı bilmez.

-Hele hayvan. “EŖeğin gücü helal” denilen doğruymuş. Hiç olmazsa makam sahibi adamın Çayka'sını kumdan çıkardı.

-Ŗimdi o Ŗeritli yolda hızla geçer değıl mi?

SONUÇ

Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan bu metin üzerinde yapılan dil incelemesinde ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

Kırgız Türkçesinin Kuzey, Güneydoğu ve Güneybatı olmak üzere üç diyalekti vardır. Kırgız edebi dili ise Kuzey diyalektine dayanmaktadır.

Kırgız Türkçesinde ses düşmesi gibi çeşitli ses olaylarından dolayı uzun ünlüler oluşur ve bu uzun ünlüler iki uzun ünlü ile yazıda da gösterilmektedir: “*aa, ee, oo, öö, uu, üü*”.

Ünlü yuvarlaklaşması, Kırgız Türkçesinin tipik özelliğidir. Bu durum ünlü benzeşmesi ve dudak uyumunun sonucunda meydana gelir:

kölökö (gölge) (136)

köpölöktör (kelebekler) (171)

ördök (ördek) (175)

közöl (güzel) (199)

Kırgız Türkçesi kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından güçlü bir lehçedir.

Kırgız Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna uymayan kelimeler mevcuttur. Bu kelimeler genelde Arapça, Farsça ve Rusça gibi yabancı dillerden geçmiştir:

mugalim (muallim) (149)

taciriba (tecrübe) (150)

filosof (filozof) (155)

tsivilizatsya (medeniyet) (201)

Kırgız Türkçesinde ünsüz uyumu da güçlüdür. Tonlu ünsüzle biten kelimeye tonlu ünsüzle başlayan bir ek, tonsuz ünsüzle biten kelimeye tonsuz ünsüzle başlayan bir ek getirilir.

Bazen Kırgız Türkçesinde ünsüz uyumuna aykırı durumlar da görülür. Bazı yapım ekleri ünsüz uyumuna uymaz. Bunlar: +çA / +çO, +çAk / +çOk, +çI / +çU, +çIk / +çUk, +çIl / +çUl, +gIl / +gUl, +gIlt / +gUlt, +ke, +ker, +man, +(I)nçI / +(U)nçU, +çAAk ekleridir.

Kırgız Türkçesinde çokluk eki, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, eşitlik hâli eklerinden olan +DAy / +DOy ve aitlik eki ünsüz uyumuna göre farklı sesler alır.

+çA / +çO eşitlik hâli eki ise Kırgız Türkçesinde ünsüz uyumu kuralına uymamaktadır.

Kırgız Türkçesinde vasıta hâli “menen” kelimesiyle yapılmaktadır.

“karay, közdöy” gibi kelimeler Kırgız Türkçesinde yön gösterme hâlinde kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kırgız Türkçesinde iyelik 2. teklik ve 2. çokluk şahısta nezâket şekli bulunmaktadır.

Kırgız Türkçesinde isimlerde soru ünlü ve ünsüz uyumuna göre “+BI / +BU” ekiyle yapılmakta ve kelimeye bitişik yazılmaktadır.

Adet edilen geçmiş zaman eki olan “+çU” eki de Kırgız Türkçesinde ünsüz uyumuna aykırı olan eklerdendir. Türkiye Türkçesinde tam karşılığı olmayan bu kipin anlamı şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikâyesi ile verilebilir:

saktaş-çu (sakarlardı) (133)

kara-çu-mun (bakıyordum) (145)

maktaş-çu (överlerdi) (149)

körü-çü (görürdü) (159)

Kırgız Türkçesinde emir kipi çekimlenirken her şahısta farklı ek kullanılmaktadır: -(A)yIn/-(O)yUn, Ø, -GIn/-GUn, -(I)ñIz/(U)ñUz, -sIn/-sUn, -yII/-yIU, -AlI(k)/-OlU(k), -GIlA/-GULA, -(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdAr.

ber- Ø (ver) (133)

ayt-ayın (diyeyim) (152)

tukumda-gıla (çoğalın) (176)

Kırgız Türkçesinde istek kipi “-mAk(çI) / -mOk(çU)” ekiyle yapılmaktadır.

Kırgız Türkçesinde gereklilik kipi “*kerek, laazım, zarıl, tiyiş*” gibi kelimelerle yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALİMOVA, Cıldız (2007). *Kırgız Türkçesinde Asli Ünlü Uzunlukları, Türkoloji Araştırmaları*, 2 (2) Spring.
- ALİMOV, Rysbek (2011). *Kırgızcanın İçkilik Ağızlar Grubu Üzerine. Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30 (Güz), 23-40.
- AKMATALİYEV, A (ed.) (2012). *Kırgız Adabiyatının Tarihi VI (Kırgız Edebiyatı Tarihi 6)*. Bişkek.
- AKMATALİYEV, A – ÖMÜROV, B (2015). *Tügölbay Sıdıkbekov Bizdin Zamandın Kişileri VII (Bizim Zamanın Kişileri 6)*. Bişkek.
- ARTIKBAYEV, Kaçkınbay (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, (çev. M. Dıykanbay). Bengü Yayınları, Ankara.
- BAYTOK, Aysel (2015). *Kırgız Türkçesinin Diyalektleri Üzerine*, *Ağız Araştırmaları Dergisi*, 10, 35-58.
- BOLAT, Cuma (2018). *Kırgızcada İsim-Fiil Cümleleri ve Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BURAN, Ahmet (2017). *Kırgız Türkçesinde Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişimleri*, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)* 1 (1), 1-11.
- BURAN, Ahmet- ALKAYA, Ercan (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- CEBECİ, Cem (2018). *Asanbek Stamov'un Çüy Bayanı Hikâyesi Üzerine Bir Dil İncelemesi (Aktarma-İnceleme-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- CERİTOĞLU, Murat (1998). *Kırgız Türkçesinin Şekil Bilgisi*, Doktora Tezi, Çanakkale.
- CİGİTOV, Salican (2006). *Kırgız Yazı Dilinin Ortaya Çıkması ve İlk Edebi Örnekler*, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6 (2), 521-524.
- ÇANKAYA, Selahaddin (2014). *Kırgız Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Duygu (2019). *Tügölbay Sıdıkbekov'un Cooşbay Uzun Hikâyesi (Transkripsiyon, Aktarma ve İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.
- ÇENGEL, Hülya Kasapoğlu (2017). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- DANIKEYEV Öskön (1986). *Tögölbay Sıdıkbekov Çıgarmalar Cıynagı 1 (Seçme Eserler 1)*. Frunze.
- DANIKEYEV Öskön (1986). *Tögölbay Sıdıkbekov Çıgarmalar Cıynagı 2 (Seçme Eserler 2)*. Frunze.
- DIYKANBAY, Mayramgül (2021). *Kırgız Romanı Başlangıçtan Bağımsızlığa (1917-1990)*. Fenomen Yayınları, Erzurum.
- DUMAN, Gülbanu- ÖREN, Nurten (2019). *Tögölbay Sıdıkbekov'un "Etiler" ve "Olumlu Sonuçlanan Tartışma" Hikâyeleri Üzerine*, 3. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2005). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (ed.) (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2016). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi)*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- KUBATOV, E.K. (2001). *Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde Fiil Kipleri*, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Modern Diller Yüksekokulu, 33-40.
- KUDAYBERGENOV, S vd. 1980, *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası 1. Bölüm*, İlim Basması, Frunze.
- MEDERALİYEYEV, Cumabek (1998). *Tögölbay Sıdıkbekov Men Miñ Cıl Caşadım (Ben Bin Yıl Yaşadım)*. Bişkek.
- ÖREN, Nurten (2019). *Tögölbay Sıdıkbekov'un "Abısında", "Muzdakta", "Paydaga Çeçilgen Çatak" Adlı Hikâyeleri Esasında Kırgız Türkçesinde İsimler*, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- ÖZENÇ, Tuğba (2020). *Kırgızca Sözlük'e Göre Kırgız Türkçesinde İsim Yapım Ekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- ÖZEREN, Mehmet (2015). *Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Söz Varlığı Benzerliği Üzerine Bir Değerlendirme*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4 (1), 138-168.
- ÖZEREN, Mehmet (2016). *Kırgız Türkçesi Ağızlarında Hâl Eklerinin Kullanımı*, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), 56, 739-766.

- ÖZGEN, Nurcan (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SIDIKBKOV, Tügölbay (1990). *Ömür Tamırı*, Adabiyat Basması, Frunze.
- TAN, Ali (2017). *Kırgız Türkçesi (Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı)*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Talat- ÖLMEZ, Mehmet (2015). *Türk Dilleri (Giriş)*. Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- TURAL, Sadık (Ed.) (2006). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi-9*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- TURGUNBAYEV, Caştigin (2004). *Kırgız Türkçesinde Sıfat-Fiil Ekleri (Şekil, Anlam, İşlev ve Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırma)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- UZUN, Gülsine (2014). *Kırgız Türkçesinde Yabancı Dillerden Alıntılanan Kelimelerde Ses Düşmeleri*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 80-93.
- YUDAHİN, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*, (Çev. Abdullah Taymas). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YUNUSALİYEV, B. M. (2016). Kırgız Dili ve Diyalektleri, (Çev. Erhan Taşbaş). *Gazi Türkiyat*, 19: 241-267.
- <https://acikders.ankara.edu.tr>

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emine SEVİM
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Rusça
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	Erzurum Adnan Menderes Anadolu Lisesi
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	